

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse- ja kommunikatsiooni osakond

Meedia eneseregulatsiooni süsteemi efektiivsuse analüüs
Pressinõukogu kirjavahetuse näitel
Bakalaureusetöö (8AP)

Eva Kübar
Juhendaja: dotsent Halliki Harro-Loit

Tartu
2006

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Töö teoreetilised lähtekohad	8
1.1. Meediaeetika ja eneseregulatsiooni problemaatikast	8
1.2. Meediaeetikast ja eneseregulatsioonist Euroopa traditsioonis	12
1.3. Representatiivsus meedianõukogudes	13
1.4. Meedia eneseregulatsiooni areng Eestis ja Avaliku Sõna Nõukogu kriis	15
2. Metoodika	21
2.1. Diskursuseanalüüsi meetodist	21
2.1.1. Kriitiline diskursuseanalüüs	22
2.1.2. Kriitiline diskursuseanalüüs Fairclough` meetodil	23
2.2. Argumentatsioonianalüüs	28
2.3. Integreeritud analüüsimeetod	30
2.4. Standardiseerimata süvaintervjuud	32
3. Pressinõukogu kaebuste kirjavahetuse analüüs	33
3.1. Mailis Reps vs Postimees (kaebus nr. 102)	34
3.2. SL Õhtuleht vs Anne Kiudsoo (kaebus nr. 116)	46
3.3. Lembit Ülper vs EPL (kaebus nr. 92)	54
3.4. Evelin Ilves vs Postimees (kaebus nr. 93)	60
3.5. Elmar Kuus vs Postimees (kaebus nr.101)	66
3.6. Meelis Atonen vs SL Õhtuleht (kaebus nr. 88)	70
3.7. Viktoria Lukats (Markii-Gold OÜ) vs Äripäev (kaebus nr. 99)	77
3.8. Ago Mölder (OÜ Esra Co) vs SL Õhtuleht (kaebus nr. 108)	82
3.9. T. Keskküla (TOIRAN OÜ) vs Eesti Päevaleht (kaebus nr. 83)	87

3.10.	Aivo Õun vs SL Õhtuleht (kaebus nr. 82).....	93
4.	Peatoimetajate intervjuude analüüs	98
4.1.	Pressinõukogule vastamise põhimõte ja ajakirjaniku roll vastuse koostamisel	98
4.2.	Väljaaande suhtumine taunivasse lahendisse.....	102
4.3.	Arvamus Pressinõukogu töö efektiivsusest	103
5.	Järeldused ja diskussioon.....	105
	<i>Summary</i>	113
	Allikad.....	116
	Kirjandus.....	117

Sissejuhatus

Ajakirjandust reguleeritakse nii seaduse, kohtupraktika (legaalne regulatsioon) kui ka eneseregulatsiooni (eetika või hea tava reeglid; ombudsmanid, meedianõukogud jms.) abil. Eneseregulatsiooni peamine eesmärk peaks olema pakkuda meediatarbijale võimalust leida meediaga vastuollu sattumise puhul kohtuväliseid lahendusi (Pressinõukogu kodulehekülg 2006).

Eneseregulatsiooni on peetud seadusandlikust regulatsioonist efektiivsemaks eeskätt kolmel põhjusel:

- lühem kaasuste menetlusaeg;
- ei lähe kaebajale (indiviidile) midagi maksma (väikesed kulud katab peamiselt meediatööstus või ajakirjanike organisatsioonid ise) ja kaebaja ei vaja kaebuse esitamiseks ka õigusabi (juriidilise diskursuse tundmist);
- paindlikkus reaalses avaliku kommunikatsiooni keskkonnas toimuvate muutuste arvestamisel.

Käesolev bakalaureusetöö keskendub eeskätt kolmandale põhjusele ehk paindlikkusele uurides, mil määral astub meedianõukogu avalikkusega dialoogi.

Olukorras, kus ajakirjandusorganisatsioonide võim ja mõju on väga suur (k.a majanduslik ressurss, mis võimaldab oma huve kohtus kaitsta), on eriti oluline uurida seda, kuivõrd erinevad regulatsioonisüsteemid suudavad kaitsta indiviidi õigusi.

Minu bakalaureusetöö põhiküsimus on ühelt poolt see, mil määral meedia eneseregulatsiooni süsteem pakub üksikisikule kaitset, teisalt aga ka see, kuidas võimaldab süsteem inimesel meedia toimemehhanisme laiemalt mõista ja analüüsida.

Kuidas eneseregulatsiooni süsteemi efektiivsust hinnata?

Eestis kehtib praegu omalaadne topeltsüsteem, kus tegutseb kaks meedia eneseregulatsiooni organit – Pressinõukogu ja Avaliku Sõna Nõukogu. Kuna meediaorganisatsioonid tunnistavad ainult Pressinõukogu otsuseid ja vastavad vaid nende kaebustele, lähtun oma töös Pressinõukogusse laekunud kaebustest.

Meedianõukogude kaasuste menetlusprotseduuris on üldjuhul kaks olulist faasi: kirjavahetus kaebaja, toimetuse ja pressinõukogu vahel ning koosolek, kus erinevate osapoolte argumentatsiooni tulemusena kujundab pressinõukogu otsuse. Käesolevas bakalaureusetöös tulevad vaatluse alla mõlemad etapid — nii kaebaja ja meediaorganisatsiooni vahelise kirjavahetuse tekstide analüüs kui ka Pressinõukogu otsuse teksti analüüs.

Kaebaja ja toimetuse kirjavahetuses peegeldub ühelt poolt see, kuidas kumbki pool konflikti põhjusi ja võimalikke lahendusi näeb, teisalt aga see, kuivõrd ajakirjandusorganisatsioonid on valmis nägema üksikisiku probleeme. Hüpotetiliselt väidan, et just see, kuidas konflikti osapooled üksteist mõistavad ning kas nende vahel tekib sisuline dialoog, on üks peamisi meedia eneseregulatsiooni süsteemi efektiivsuse kriteeriume. Teisisõnu — kui toimetuse näitab kaebaja suhtes üles empaatiat ning põhjendab tekkinud konflikti sellega, et kannatuste ärahoidmine ei olnud kuidagi võimalik, siis võib eeldada, et meedia eneseregulatsioon on kaebaja jaoks efektiivsem (kiirem ja odavam) kui kallis ja aeganõudev kohtuasi. Sellisel juhul võiks öelda, et meedia eneseregulatsioon on efektiivne ja lähtub utilitaristlikust printsiibist, kus kasu saavad mõlemad osapooled — ühelt poolt ei tekitata üksikisikule põhjendamatuid kannatusi ja teisalt ei kannata ka avalikkuse õigus teada saada.

Nendest kriteeriumites lähtuvalt analüüsin meedia eneseregulatsiooni süsteemi efektiivsust Eestis, võttes aluseks kümne 2005. a. Pressinõukogusse esitatud kaebuse tekstid ja meedianõukogu otsused nende juhtumite kohta. Kaebuste valiku kriteeriume selgitan lähemalt meetodi peatükis.

Bakalaureusetöö on edasiarendus seminaritööst, milles käsitlesin kuue kaebusega seonduvat kirjavahetust. Töö käigus jõudsin järeldusele, et meediaorganisatsiooni esindaja ja kaebaja vahel ei tekkinud sisulist dialoogi, mis on ka käesoleva bakalaureusetöö üks hüpoteese.

Minu bakalaureusetöö jaguneb viieks põhipeatükiks. Esimese peatükis annan ülevaate meediaeetika ja meedia eneseregulatsiooni problemaatikast ning selgitan lähemalt selle süsteemi ajalugu Euroopas. Eraldi alapeatükis tutvustan eneseregulatsiooni süsteemi Eestis ning käsitlen ka Avaliku Sõna Nõukogu kriisi, mille tulemusena sündis minu töös analüüsiv institutsioon — Pressinõukogu.

Teises, metodoloogia peatükis tutvustan lähemalt kaht töös kasutatud meetodit — prantsuse kõneurija Matthieu Quignardi argumentatsioonianalüüsi ning kriitilist diskursuseanalüüsi inglise sotsiaalteadlase Norman Fairclough'i meetodil. Lisaks tutvustan lühidalt ka kvalitatiivset intervjuud kui sotsiaalteaduslikku uurimismeetodit, mida kasutan töö empiirilises osas suuremate ajalehtede peatoimetajate intervjuueerimisel. Intervjuud on olulised selleks, et uurida, kuidas koostatakse toimetustes vastust Pressinõukogu kaebusele ning millist rolli mängib selles protsessis ajakirjaniku kui kaebusaluse artikli autori isiklik vastutus.

Töö kolmandas peatükis kirjeldan Pressinõukogu kaebuste tekste analüüsides nii osapoolte omavahelist argumentatsiooni ning käsitlen tekstides leiduvaid aladiskursuseid. Peatükk jaguneb kümneks alapeatükiks, millest igas on analüüsitud üht kaebust.

Lisaks viisin läbi intervjuud kõigi nelja suurima päevalehe peatoimetajatega, milles uurisin, kes toimetuses koostab vastuse Pressinõukogule ning kuidas hindavad

peatoimetajad ise meedianõukogu töö efektiivsust. Intervjuude tulemustesi kirjeldan lähemalt töö neljandas peatükis.

Bakalaureusetöö peamised uurimisküsimused sõnastan järgmiselt:

1. Milles seisneb kummagi osapoole jaoks konflikti olemus?
2. Milliste argumentidega ajakirjandusorganisatsiooni esindaja või ajakirjanik oma väiteid põhjendab?
3. Kas ja kui palju leidub ajakirjandusorganisatsiooni vastuses empaatiaavaldusi kannatuste või kannatanu suhtes?
4. Kelle argumente arvestab pressinõukogu oma otsuses?

Kõigile neile küsimustele annan vastuse töö viiendas, järelduste osas, mis on ühendatud diskussiooniosaga.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on seega uurida, kui efektiivselt töötab Pressinõukogu eneseregulatsiooni organina — mil määral pakub see üksiksikule võimalust lahendada konflikti ja kui paindlik on see suhtlusel avalikkusega. Töö põhiprobleemiks on analüüsida, kuidas tekib meediaväljaande ja kaebaja vahel dialoogi ja teineteisemõistmist ning kumma osapoole argumentidest lähtub Pressinõukogu oma otsuse tegemisel.

1. Töö teoreetilised lähtekohad

Teoreetilises osa esimeses alapeatükis arutlen meediaeetika ja meedia eneseregulatsiooni peamiste probleemide üle ning käsitlen lähemalt vastutuse küsimust meedias. Teises ja kolmandas alapeatükis annan lühikese ülevaate ajakirjanduse eneseregulatsiooni traditsioonist Euroopas ja selle arengutest Eestis.

1.1. Meediaeetika ja eneseregulatsiooni problemaatikast

Meediaeetika ja meedia eneseregulatsioon ei ole päris kattuvad mõisted. Kui eetika põhineb mingis kindlas sotsiaalses grupis kehtival kirjutama konventsioonidel, siis regulatsioon tähendab paika pandud normide kogumit, mille aluseks on tavaliselt kirjalik dokument.

Väljapaistev Norra meediauuriija Kaarle Nordenstreng peab meediaeetikast rääkides kõige olulisemaks tänapäevast demokraatiakontseptsiooni. Ka meedia eneseregulatsiooni organeid ja eetikakoodekseid vaatab ta kui üht demokraatia ilmingut. Ta rõhutab, et eelkõige kaitsevad meedia eneseregulatsiooni mehhanismid üksikisikut, mitte niivõrd meediaväljaannet või meediakompaniid. Üksikisiku kaitse on tema arvates oluline ka seetõttu, et märksa tihedamini pöördub meedia tänapäeval just üksikisiku poole. (Nordenstreng, 2003)

Eesti kontekstis seisneb probleem minu arvates peamiselt selles, et meedia kasutab üksikisikutega suhtlemisel ja ka nende pretensioonide lahendamisel ära oma

võimupositsiooni. Näiteks kasutatakse „teravama“ loo või „parema kommentaari“ saamiseks ära inimeste teadmatust sellest, millistel alustel meedia töötab. Selline võimupositsiooni kuritarvitamine näitab ühelt poolt kindlasti meie demokraatia noorust. Teisalt aga viitab see vajakajäämistele meediaorganisatsioonide töötajate eetilistes arusaamades.

Sellest, et professionaalsetest eetikakoodeksitest ja seadusega reguleeritud piirangutest on alati olulisem meediaorganisatsiooni sisemine moraalne vastutus, on rääkinud ka Nordenstreng. Ta rõhutab, et meediaetika põhiline küsimus ongi selles, kes vastutab, kellel lasub moraalne kohustus. Nordenstreng pakub välja viis osapoolt:

- meediaprofessionaalid
- nende kliendid
- organisatsioonid, kuhu nad kuuluvad
- nende kolleegid
- ühiskond kui selline

(Nordenstreng, 2003).

Eesti situatsiooni analüüsidest võib öelda, et kuigi vastutus lasub kõigil viiel osapoolel, ei tunneta suurem osa neist seda pahatihti. Seetõttu jagaksin oma töös Nordenstrengi välja toodud vastutajad otsesteks ja kaudseteks vastutajateks. Otsesteks vastutajad oleksid selle jaotuse puhul meediaprofessionaalid ja organisatsioonid, kaudsed aga nende kliendid, kolleegid ja ühiskond kui selline.

Meediaorganisatsiooni vastutusest rääkides põrkume kohe kasumitaotlemise huviga. Tänapäeva ühiskonnas on iga meediaorganisatsioon kas vähemal (avalik-õiguslikud institutsioonid, mida toetab riik) või suuremal määral seotud äriliste eesmärkidega. Seetõttu ei saa ka ajakirjanikud olla sõltumatud moraalsed agendid, vaid nad on alati mõjutatud meediaorganisatsiooni taotluste ja eesmärkide poolt (Sandres, 2003).

„Ajakirjanikud ja toimetajad on asetatud pahameelt tekitavasse situatsiooni, kus organisatsiooni nõudmised ajavad nurja nende soovi hästi käituda“ (Sandres, 2003: 27).

Samas rõhutab Sanders Inglismaa konservatiivist ministri Alan Carki sõnadele viidates, et kuigi ajakirjanikud ei ole oma valikutes vabad, ei vabanda meediaorganisatsiooni reeglitele allumine ebaeetilist käitumist. (Sanders, 2003)

Seega peab lõpliku otsuse, kas lugu kirjutada ning kas mingit informatsiooni kasutada või mitte, langetama ajakirjanik ise. Iga konkreetse loo puhul tuleb langetada eraldi otsus ning eelkõige peab ajakirjanik lähtuma oma isiklikust südametunnistusest ning mitte niivõrd eetikakoodeksi reeglitest või meediaorganisatsiooni praktikast.

Sandres rõhutab, et kõige tähtsam ongi ajakirjaniku isiklik südametunnistus. Väidet illustreerib ta BBC ajakirjaniku John Simpsoni sõnadega:

„Kõik mida sa saad teha, on veenduda, et sinu südametunnistus nii puhas, kui selles kompromisse ja ebakindlusi täis töös võimalik on“ (Sanders, 2003: 163).

Südametunnistuse põhjal eetiliste küsimuste lahendamiseks tuleb pidevalt end ja oma tegevust analüüsida ning võtta arvesse vanemate ja kogenumate nõuandeid. Südametunnistus on seotud praktiliste teadmiste ning kaalutlustega — selleks, et olla hea ajakirjanik, peaks demonstreerima ka arukat enesehuvi. Südametunnistuse järgi talitamine mõjutab lisaks ajakirjaniku individuaalsele tegevusele ja otsesele vastutusele aga pikemas perspektiivis ka kaudseid vastutajaid — kolleege, kliente ja ühiskonda (Sandres, 2003).

Kolleeptide rolli kohta arvab Sanders, et tunnustamine või häbistamine ajakirjanike endi hulgas võib olla üks efektiivsemaid mehhanisme ajakirjanduse vastutuvõime suurendamiseks (Sanders, 2003). Seda aspekti aitavad tänapäeval edendada ka spetsiaalsed meediakriitilised raadio- või teleprogrammid või rubriigid trükimeedias, kus ajakirjanikud saavad kolleegidega debatte pidada, samuti meediakriitilised väljaanded (Sanders, 2003).

Eesti ajalehtedes ilmuvad küll meediakriitika rubriigid, kuid kriitika jääb enamasti ühepoolseks ning debatti ei teki. Teiseks probleemiks on Eesti väiksus, mistõttu on ajakirjanikud liiga lähedalt üksteisega seotud ning see pärsib vaba kriitikat.. Ka Priit

Höbemägi (2006) on viidanud sellele, et näiteks kahe Eesti suurema päevalehe — Postimehe ja Eesti Päevalehe vahel kehtib kirjutamata kokkulepe, et konkurenti avalikult ei kritiseerita.

Meedia vastutus oma klientide ees tähendab avalikku vastutust kõige laiemas mõttes. Avalikkus ongi meedia „klient“ (Sanders, 2003). Sanders jagab avaliku vastutuse neljaks alakategooriaks — ombudsmanide süsteem, pressinõukogude süsteem, tagasiside (lugejakirjad, telefonikõnedele vastamine, tagasiside programmid) ning meediaeetika kaasamine ajakirjanike kõrgharidusprogrammidesse (Sanders, 2003).

Vastutus klientide ees on tihedalt seotud ka Nordenstrengi viimase punktiga — vastutusega ühiskonna kui sellise ees. Vaadeldes vastutust ühiskonna ees meediaeetika aspektist tuleks aga vaadelda probleemi laiemalt kui vaid eetikakoodeks ja eneseregulatsiooniorganid. Oluline on ühiskonna arusaamade kujundamine hea ja halva, eetilise ja ebaetilise kohta. Minu arvates see ongi punkt, kus ajakirjaniku individuaalne vastutus kohtub vastutusega ühiskonna ees. See tähendab, et ideaalvariandis peaksid ajakirjaniku isiklikud valikud ja moraalsed otsustused lõpuks mõjutama ka ühiskonnas kehtivaid arusaama sellest, mis on hea ja mis halb ajakirjandus.

Ka Sanders viitab sellele, et eetika põhineb eelkõige meie endi tegevusel ja valikutel ning viidates David Randallile ütleb ta, et samamoodi nagu lugejad võivad jätta lehe ostmata, võib ajakirjanik eetilise konflikti ilmnemisel keelduda töötamast (Sanders, 2003).

Julgen arvata, et tööst keeldumise soovitus oleks Eesti kontekstis kasutamiseks siiski pisut liiga radikaalne samm, sest meil ei ole ajakirjanikest puudus. Küsimus on muidugi selles, kas hea ajakirjanik jääks tööta, mis viib aga taas probleemini, mida õigupoolest mõistetakse konkreetses ühiskonnas „hea ajakirjandusena“. Ühtki meediaorganisatsiooni ei saa vaadelda ümbritsevast ühiskondlikust kontekstist eraldi. Nagu ütleb ka Nordenstreng:

„Mitte ükski sotsiaalne institutsioon ei saa olla absoluutselt vaba, ja isegi kõige vabam meedia on alati seotud mingite sotsiaalsete jõududega, serveerides mingit teatud poliitilist

objektiivsust — tihti kaudselt ja isegi tahtmatult, kuid ikkagi on see ka sotsioloogilises mõttes kaugel täielikust vabadusest.“ (Nordenstreng, 2003).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kõik viis osapoolt, kes meedia eest vastutavad — meediaprofessionaalid, meediaorganisatsioon, kolleegid, kliendid ja ühiskond tervikuna on omavahel tihedalt seotud ja üksteist mõjutavad. Kogu vastutuse mehhanismi võtmesõnaks on aga ikkagi ajakirjaniku isiklik vastutus ja moraalsed valikud, millest sõltuvad kas otsesemalt või kaudsemalt ka kõik teised välja toodud aspektid. Samal ajal ei ole ka ajakirjanik oma valikutes vaba, sest neis mängib suurt rolli meediaorganisatsiooni mõju.

1.2. Meediaeetikast ja eneseregulatsioonist Euroopa traditsioonis

Briti filosoof ja ühiskonnateadlane John O'Neill nägi pressivabadust kui üht demokraatia alustingimust, mis põhineb ühelt poolt ühiskonna valvekoera rollil, teisalt aga tagab kodanikele informeerituse. (Laitila, 1995)

Samaaegselt pressivabaduse mõistega, mille juured ulatuvad 17. sajandisse ja valgustusaega, tekkis aga ka vajadus meediajärelvalve järele. Laitila (1995) leiab, et põhimõtteliselt rajanevad nii pressivabadus kui meedia eneseregulatsioon samal alusel — meedia vastutusel ühiskonna ees.

On olemas kolm peamist võimalust meedia enesekontrolliks — eneseregulatsiooni mehhanismid (eetikakoodeksid ja pressinõukogud), riiklik kontroll läbi seaduste ja vaba turu mehhanismid ehk konkurents (Laitila, 1995).

Eneseregulatsiooni ja enesekriitika kontseptsioon tekkis mitmetes demokraatlikes riikides juba 1920-ndatel, mil hakati looma ajakirjanike aukohtuid ja pressinõukogusid — Rootsis 1916, Soomes 1927, Prantsusmaal 1918 (Harro, 1996).

Tänapäeva Euroopas koosneb meedia eneseregulatsiooni süsteem enamuses maades professionaalsest eetikakoodeksist, meedianõukogudest ja /või ombudsmanidest (Harro & Balcytiene, 2005). Ombudsmani ehk ajakirjandusvoliniku süsteem sai alguse Rootsist, kust selle on hiljem üle võtnud ka paljud teised riigid, näiteks Soome, Taani, Suurbritannia ja Prantsusmaa (Bagertsam, 1997) Baltimaades tegutseb ombudsmaniga sarnane ajakirjanduseetika inspektor Leedus (Harro & Balcytiene, 2005). USA-s on ombudsman aga pigem toimetuse sisene kriitik.

1.3. Representatiivsus meedianõukogudes

Meedia eneseregulatsiooni organid töötavad enamasti ajakirjanduse eetikakoodeksi alusel. Eetikakoodeks on normatiivne kood, mille alusel otsustatakse, kas meediaorganisatsioon on käitunud ebaeetiliselt või mitte. Seega otsustatakse meediaeetika kui tava üle, kasutades paikapandud normide kogumit, mistõttu võib väita, et otsus on sõltuv sellest, kes normi interpreteerib. Seetõttu on väga oluline küsida, kes on eneseregulatsiooni süsteemis otsustajad? Teisisõnu — kes kuuluvad meedianõukogudesse ja kelle huve nad esindavad?

Tiina Laitila, kes on omavahel võrrelnud erinevate Euroopa maade eetikakoodekseid, jagab erinevad eetikakoodeksid lähtuvalt sellest, kes on need vastu võtnud. Laitila väidab, et koodeksi tarvitusele võtja huvidest sõltub paljuski ka selle sisu. Näiteks viitab ta Colin Sparksile, kes nägi põhimõttelist erinevust ajakirjaniku ja tema tööandja rollide vahel: „Võib-olla on mõned meediakanalite omanikud indiviididena huvitatud vabast ja vastutusvõimelisest meediast, kuid kui kommertsettevõtete juhid, on nad alati eeskätt huvitatud oma kasumi suurendamisest.“ (Laitila, 1995)

Seega eristab Colin Sparks individuaalse ja kollektiivse rollitüübi, kus inimese hinnangud ühe ja sama aspekti kohta sõltuvad täielikult sellest, kumba rolli ta täidab –

ühelt poolt inimene kui indiviid ja teisalt kui ettevõtte juht. Seetõttu on lisaks normatiivses eetikakoodeksis kirja pandud reeglitele väga oluline ka see, kes neid reegleid tõlgendab ja millist rolli ta seejuures täidab ehk keda esindab ja kelle ees ta kannab vastutust.

Laitila jagab erinevad vastutuse tasandid meediaregulatsioonis neljaks:

- 1) vastutus avalikkuse ees
- 2) vastutus oma allika ees
- 3) vastutus riigi ees
- 4) vastutus tööandja ees

(Laitila, 1995).

Kuna kõik nimetatud tasandid on seotud kellegi esindamisega (vastutus kellegi ees), siis on ka meedianõukogude otsuste tekste uurima asudes oluline vaadata, kelle huve nende tekstide koostajad esindavad.

Meedianõukogude koosseisust rääkides tõstab Laitila esile vastutuse avalikkuse ees. Ta märgib, et kuna meedianõukogud tegelevad tihti avalikkusest tulevate kaebustega, siis kuulub neisse tihti ka avalikkuse esindajaid. Laitila lisab, et ka eetikakoodeksid, mis on vatsu võetud avalikkuse esindajate poolt, pööravad teiste funktsioonide arvelt rohkem tähelepanu vastutusele avalikkusele ees. (Laitila, 1995)

Seega on väga oluline, et meedianõukogu otsustajate hulgas oleksid esindatud võimalikult paljud avalikkuse huvigrupid, et tekiks dialoog avalikkusega. Järgnevas peatükis annan ülevaate sellest, kuidas on tekkinud meedia eneseregulatsiooni süsteem Eestis ning milline on representatiivsus kahes meedianõukogus.

1.4. Meedia eneseregulatsiooni areng Eestis ja Avaliku Sõna Nõukogu kriis

Esimene meedia eneseregulatsiooni organ Avaliku Sõna Nõukogu (ASN) loodi Eesti Ajalehtede Liidu (EALL) juurde 1991. aastal. EALLi allorganisatsiooniks jäi see kuni 1997. aasta aprillini. Kuna aga tegutsemine väljaandjate juures tekitas avalikkuses küsimusi organi erapooletus asjus, kutsusid EALL ja Ringhäälingute Nõukogu mitmeid organisatsioone üles looma koos sõltumatut eneseregulatsiooni organit. 1997. aastal kirjutatigi alla ASNi asutamislepingule ja võeti vastu põhikiri. Lepingule kirjutasid alla Ajalehtede Liit, Ringhäälingute Liit, Ajakirjanike Liit, Meediakoolitajate Liit, Eesti Raadio, Eesti Televisioon ja Tarbijakaitse Liit (ASNi kodulehekül, 2006).

1990-ndate aastate lõpul hakkas kujunema konflikt kuna mitmetel Eesti Ajalehtede Liitu kuuluvate väljaannete peatoimetajatel tekkisid ASNis erimeelsused. See kulmineerus EALLi lahkumisega ASNist ja Pressinõukogu loomisega 2002. aastal. Järgnevalt püüan kriisi olemust avada, tuginedes MTÜ Avalik Sõna üldkoosolekute protokollidele 09.01.02 ja 13.02.02, e-maili teel konflikti osapoolte vahel toimunud kirjavahetusele, paarile kriisi ajendiks olnud kaasusele ning mõningatele ajakirjanduses avaldatud ja ka avaldamata artiklitele.

Kriis sai alguse sellest, et EALL, mis ühendab kõiki suuremaid Eestis ilmuvaid ajalehti, hakkas süüdistama ASNi juhtkonda, täpsemalt öeldes juhataja Urmas Loiti, autoritaarsuses. ASN-i liikmed aga mingit sisemist kriisi ei näinud: „Juhtimiskriisi keegi nagu ei täheldanud ja kuuldused mõne väljaande peatoimetaja rahulolematusest nõukogu esimehe isiku (tegevuse? otsuse? tööstiili vms?) suhtes ei olnud kirjalikult sõnastatud.“ (Kaevats, 2002)

2002. aastal lahvatanud kriisi juured ulatuvad paar aastat varasemasse aega. Kriisi materjale (kirjavahetust ja koosolekute protokolle) uurides selgub, et kogu konfliktide perioodi oli Urmas Loidi kui ASNi esimehega kirjavahetuses peamiselt Eesti Ekspressi peatoimetaja Aavo Kokk. Seega võib väita, et EALLi etteheited ASNile taandusid paljuski Aavo Koka etteheidetele, mis olid konkreetselt seotud tema poolt juhitava väljaandega. Väidet toetab ka fakt, et ASNis arutusel olnud kaasused (198, 216, 227, 248

ja 259), mille lahenditega seoses ASNi ja EALLi tüli tekkis, põhinevad kõik Eesti Ekspressis avaldatud artiklidel.

Konflikti üheks võimalikuks ajendiks oli tõenäoliselt see, et Eesti Ekspress (olles EALLi liige ja seega kohustatud ASNis kehtivad reegleid täitma ja kõik regulatsiooniorgani lahendid avalikustama), jättis mitmed ASNi lahendid avaldamata või avaldas kärbitult.

Tõsisemad sõnavahetused ASNi ja EALLi vahel läksidki lahti 2000. aasta suvel pärast seda, kui ASN langetas Viimsi Perekodu ema Mari-Anne Heljase kaebuse suhtes Eesti Ekspressi vastu tauniva otsuse, kuna artikkel oli ühepoolne. ASN otsustas, et Eesti Ekspress esitab kannatanu vastu tõsiseid süüdistusi (petmine) ning tugineb samas vaid ühe osapoole (Peet Jürgensteini) väidetele (ASNi otsus 28.06.00). Eesti Ekspressi peatoimetaja Aavo Kokk ei ole ASN-i otsusega nõus ning palub, et kaasust uuesti vaadataks. E-kirjas Urmas Loidile põhjendab ta: „Aga minu meelest on otsus ühepoolne ja asjaolusid ignoreeriv. Kui artiklit lugeda, siis ma ei saa küü [küll – E.K] kuidagi öelda, et Heljast oleks vähem kuulatud ja isegi vähem tsiteeritud./.../ Mis puutub tõenditesse, siis on Jürgen toetunud preili Nii kirjadele. [M – E.K] is saaks veel paremini inimese tahet avaldada.“ (Kokk, 2000) ASN ei näinud vajadust otsust uuesti arutada, kuna Koka põhjendus oli küll formaalset õige (tsiteeritud oli samas mahus), kuid sisuliselt ei olnud Heljas sõna saanud. Eesti Ekspress avaldas tauniva lahendi kärbitult.

Kaasuse detailne kirjeldamine minu bakalaureusetöös on oluline seetõttu, et just siin tuleb ilmekalt nähtavale, kuidas meedia eneseregulatsiooni efektiivsuse üks peamine kriteerium — konflikti osapoolte vaheline dialoog — ei toimi. Ajakirjanik süüdistas kannatanut petmises ja andis talle artiklis sõna formaalselt, mitte aga sisulisel tasandil probleemi selgitamiseks. ASN leidis, et kannatanu on võrreldes teise osapoolega artiklis proportsionaalselt vähem sõna saanud. (ASNi lahend)

Vahetult pärast Mari-Ann Heljase kaasuse taunivat lahendit esitatakse ASNile 2000. a. sügisel veel kaks kaasust Eesti Ekspressi vastu, mille mõlema suhtes langetas ASN taunivad otsused. Ka siin ei ole Eesti Ekspress ASNi lahenditega nõus ja avaldab kaasuse

nr. 216 tauniva lahendi oluliselt kärbitult, 227. kaasuse samuti tauniva lahendi jätab aga hoopis avaldamata. ASNi juhatuse esimees Urmas Loidi sõnul on kaasusest 216 välja jäetud sisuline osa (Loit, 2000). Loit küsib Kokalt: „Kuidas selgitate, et välja on kärbitud põhimotivatsiooni sisaldav lõik ja veel üks lõik, milles on samuti mainitud „inimese eraellu sekkumist ja eraelu puutumatuse rikkumist“?“ (Loit, 2000).

Eesti Ekspress jätab Loidi küsimusele vastamata ning Loidi ja Koka omavaheline meilivahetus, kus kumbki osapool süüdistab teist ebausaldusväärsuses, jätkub. Näiteks kirjutab Kokk Loidile kaebuse 227. lahendi suhtes, kus esines keeleline eksimus: „Kuna see on juba teine eksimus, mida olen ASNi asjaajamises tuvastanud, siis minu jaoks on see kaotanud kogu usaldusväärsuse.“ (Kokk, 2001) Loit Kokale: „Mina võiks ju ka väita, et EE ei ole usaldusväärne, kuna on aastal 2000 korduvalt ja räigelt rikkunud head ajakirjandustava. /.../“ (Loit, 2001).

Järgmises kirjas esitab Kokk ASNile konkreetse süüdistuse, kirjutades: „Oma osalemise ajal märkasid korduvalt, et tegevus ei ole efektiivne, takerdub pisiasjadesse ning sisuline seisukoht hea või halva osas on peidetud.“ (Kokk, 2001). Täpsemaid argumente, milles need süüdistused seisnevad, pole toodud.

2001. aasta jooksul teeb ASN Eesti Ekspressi vastu esitatud kaasuste suhtes veel kolm taunivat otsust, millest Eesti Ekspress avaldab ilma kärbeteta vaid ühe, nr. 239, kus kaebajaks on Riigikogu liige Peeter Kreitzberg. Seega jätkab EALLi liikmesleht Eesti Ekspress ASNi kodukorra punkt 8.1 rikkumist, mille järgi peab meediakanal tema kohta tehtud tauniva otsuse avaldama.

Oma haripunkti jõuab kriis 2002. aasta algul. 9. jaanuaril 2002 toimub MTÜ Avalik Sõna erakorraline koosolek, mille kokkukutsumist nõuab EALL. EALL-i poolt võtab sõna Tarmu Tammerk, kes toob välja süüdistused, mis tema sõnul EALLil oleks esitada Urmas Loidi vastu. Üldkoosolek otsustab, et Tammerk peab oma süüdistused kirjalikult esitama, et mittetulundusühing saaks nendega tutvuda ja oma vastused anda.

11. jaanuaril ASNi kaasuste arutelu, kuna peamiselt EALLi arvates oli vaja enne lahendada juhtimiskriis organisatsioonis. 13. veebruaril 2002 tullakse uuesti kokku, et arutada ASNi juhtimiskriisi. Koosolekul proovitakse nii ärgitada Urmas Loiti ise tagasi astuma kui ka talle umbusaldust avaldada, kuid kumbki neis ettepanekutest ei leia toetust (protokoll 13.02.02).

22. veebruaril 2002 teatavad suuremate lehtede peatoimetajad, et kavatsevad moodustada Pressinõukogu. Nagu Allan Alaküla oma artiklis „ASNi kriisist meedia katusorganisatsioonini“ kirjutab, ei leidnud teade loodavast Pressinõukogust tõesti meedias kajastust (Alaküla, 2002). Alaküla artiklist lähtub ka, et paari järgneva kuu jooksul valitses meedia eneseregulatsioonis täielik tühjus — elumärki ei andnud ei ASN ega ka mitte vastloodud PN. Loodud Pressinõukogu peamise puudusena toob Alaküla välja selle, et sinna kuuluvad kuue suurema lehe peatoimetajad, kes aga ei saa olla meediast sõltumatud eksperdid.

Alaküla sõnul saaks Pressinõukogust lihtsalt meedia sülekutsu, mida kontrolliksid omanike esindajad. See aga läheb vastuollu eneseregulatsiooni organi põhifunktsiooniga, milleks oleks olla meediast sõltumatu regulaator (Alaküla, 2002).

Oma artiklis ei kaitse Alatalu kumbagi osapoolt, vaid toob välja mõlema ühise puuduse: „Mõlema vastandliku lähenemise peapuuduseks aga on, et eesmärgiks pole seatud ühiskonna ja meedia vahele silla loomist, vaid domineerima on määratud kas ühiskonna või meedia huvi.“ Järgmises lauses mainib ta, et ASNi mudelisse oli tasakaalu otsimine sisse programmeeritud.

Alaküla pakub oma artiklis välja mitmed võimalikud variandid, kuidas meediaregulatsioon Eestis võiks toimima hakata:

1. ASN kui Pressinõukogu mahutavad end üksteise kõrvale ära ning ASN tegeleb ringhäälingus esinevate kaasustega ja PNile jäävad pressikaasused;
2. kujuneb omamoodi hierarhia kahe regulatsiooniorgani vahel — PN kui esimese astme kohus, mis annab kaasustele kiire lahenduse ja ASN kui akadeemilisem

üksus, kuhu saab otsuseid edasi kaevata ning neile teoreetilist ja meediapoliitilist hinnangut nõuda;

3. ASN eemaldub akadeemilisest tasemest ja muutub ühiskondlikke organisatsioone esindavaks rahvalikuks kohtuks.

Praktikas ei ole ükski nendest variantidest nelja aasta jooksul tööle hakanud. Endiselt eksisteerivad nii ASN kui PN. Kui Pressinõukogu esimestel tegevusaastatel koondas see vaid suuremaid ajalehti, siis nüüd on liitunud ka suurem osa raadio- ja telekanaleid.

Otsustajate koosseisus ja nende taustsüsteemis seisnebki ASN-i ja Pressinõukogu peamine erinevus. ASN-i kuuluvad peamiselt igapäevaselt praktilise meediaga mitte seotud inimesed — mitmete kutseorganisatsioonide esindajad (Tarbijakaitse Liidu esindaja, Kirikute Nõukogu esindaja, Juristide Liidu esindaja) ja meediaanalüütikud (Meediakoolitajate Liidu ja Tartu Ülikooli esindajad). Pressinõukogusse kuuluvad kahe suure päevalehe (Eesti Päevaleht ja SL Õhtuleht) peatoimetajad ning suurima maakonnalehe Sakala peatoimetaja ja üks ajakirjanik. Lisaks veel ka jurist Aleksander Glikman, Kunstiakadeemia rektor Signe Kivi, Eesti Televisiooni programmi nõustaja Raivo Suni, Kunstiakadeemia professor David Vseviov ja Sotsiaalministeeriumi Euroopa Sotsiaalfondi koordinatsiooni juht Kertu Saks.

Rääkides representatiivsusest, võib seega öelda, et kui ASN-i liikmed esindavad oma kollektiivi (juriste, tarbijaid, kirikut), siis Pressinõukogusse kuuluvad individid, kelle liikmelisus on määratud mitte nende organisatsiooni vaid ametinimetuse alusel. Näiteks Signe Kivi kuulub Pressinõukogusse kui Kunstiakadeemia rektor (Pressinõukogu kodulehekül), mitte aga ei esinda näiteks ülikoolide rektorite nõukogu.

Tulles tagasi inglise meediauuriija Colin Sparksi juurde, võib väita, et otsustajate kogum, täpsemalt see, kelle huve nad meedianõukogus esindavad, määrab ära ka selle, kuidas interpreteeritakse eetikakoodeksit ning mil määral esindatakse avalikkuse huvi. Et hinnata, mil määral meedianõukogu avalikkuse huve esindab, on üks võimalus vaadata

osapoolte omavahelist kommunikatsiooni ja uurida, mil määral seal esineb teineteisemõistmist ja paindlikkust, mis on tulemusliku kommunikatsiooni alus.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on seega uurida meediaorganisatsiooni ja kaebaja vahelist kirjavahetust, milles vahendaja ja otsustaja rolli täidab Pressinõukogu. Pressinõukogu töö efektiivsuse hindamisel võtan aluseks kaks aspekti, mis on minu töö peamised uurimisküsimused:

- millised võimalused on üksikisikul lahendada konflikti
- kui paindlikult toimub konflikti lahendamine

Selleks analüüsisin kümne 2005. aastal Pressinõukoguse esitatud kaebusega seonduvat kirjavahetust ja viisin läbi intervjuud nelja suurima päevalehe peatoimetajatega.

2. Metoodika

Järgnevas peatükis tuleb juttu töös kasutatud kahe uurimismeetodi – diskursuseseanalüüsi ja argumentatsioonianalüüsi põhimõtetest ja teoreetilistest lähtealaustest. Peatüki koostamisel olen lähtunud oma uurimisobjektist, eneseregulatsiooni kaebuste kirjavahetuse tekstidest, mistõttu jätsin kõrvale meetodi süvalingvistilised aspektid ning keskendusin rohkem sotsiaalsetele ja interaktiivsetele küsimustele. Teoreetilise lähtealusena kasutan Viini majandusülikooli professori Stefan Titscheri ülevaatlikku käsitlust diskursuseanalüüsi põhialustest ja kohast teiste sotsiaalteaduslike meetodite hulgas ning põhjalikumalt vaatlen briti teadlase Norman Fairclough` kriitilise diskursuseanalüüsi meetodit, mida ma oma töö empiirilises osas ka argumentatsioonianalüüsiga kombineeritult kasutan.

2.1. Diskursuseanalüüsi meetodist

Suurbritannia sotsioloog Fran Tonkiss peab diskursuseanalüüsi universaalseks meetodiks sotsiaalteadustes, kuna mõiste „diskursus“ tähendusväli on väga lai – see võib viidata nii üksikule lausele või kõneaktile kui tähistada ka mõnd spetsiifilist erialakeelt (näiteks seaduste keel). (Tonkiss, 1998)

Meetodi laiahaardelisuse tõttu tuleb analüüsil vaadelda iga konkreetset uurimisobjekti eraldi ning alati arvestada ka uurijapoolse subjektiivse aspektiga.

Üks keskseid mõisteid Tonkissi teoorias on „keel“, mis „konstrueerib ja organiseerib meie jaoks sotsiaalset reaalsust, milles me elame.“ (Tonkiss, 1998: 246) Diskursuse teine oluline komponent on sotsiaalne kontekst, mida tuleb vaadata kahest aspektist lähtuvalt:

- 1) interpretatiivne kontekst, mis seostub konkreetse sotsiaalse olukorraga. Kuna inimesed muudavad oma kõnestiili vastavalt sotsiaalsele situatsioonile, uuritakse vestelejate interaktsiooni, tegelaste omavahelisi suhteid ning kõnelejate diskursiivseid eesmärgi.
- 2) diskursuse retooriline organiseeritus, mis seostub eelkõige argumentatsiooniga. Uuritakse, millist efekti soovitakse lausega saavutada ning mis muudab teatud argumendid tekstis veenvateks ja kõnelejad autoriteetseteks.

(Tonkiss, 1998: 247)

Kuna kavatsen oma uurimustöös läheneda eneseregulatsiooni kirjavahetuse diskursusele kombineeritud meetodil, kus ma kõigepealt toon eraldi välja iga teksti argumendid, siis arvan, et minu töö seisukohast on Tonkissi teooriast primaarse tähtsusega retooriline organiseeritus, mis pöörab tähelepanu argumentide veenvusele ja rääkijate erinevatele positsioonidele. Positsioonid on olulised juba seetõttu, et eneseregulatsiooniorgani kaebusesse on konflikt alati juba *a priori* sisse kirjutatud, kuna üks osapooltest on kaebaja ja teine kaebusalune.

2.1.1. Kriitiline diskursuseanalüüs

Kriitilise diskursuseanalüüsi teoreetiline raamistik pärineb Loius Althusseri ideoloogia teooriast, Mihhail Bahtini zanriteooriast ning Antonio Gramsci ja frankfurdi koolkonna traditsioonist. Kriitilisele diskursuseanalüüsile kui sotsiaalteaduslikule meetodile panid aluse inglise sotsiaalteadlane Norman Fairclough ja Viini ülikooli lingvistikaproffessor Ruth Wodak. Lähtuvalt neist eristub teoorias ka kaks peamist suunda: Fairclough kriitiline diskursuseanalüüs ja Wodaki diskursiajalooline meetod.

Fairclough on selle meetodi uurimisega tegelenud 1980-ndast aastast alates. (Fairclough, 2005) Kuigi ka Fairclough teoorias on keskel kohal „keele“ mõiste, vaatleb ta seda sotsiaalses plaanis laiemalt kui Tonkiss.

Fairclough'i huvitab „keel“ eelkõige kui kaasaegsete sotsiaalsete muutuste, laiemalt globaliseerumise, element. (Fairclough, 2005)

Ruth Wodak toob välja kriitilise diskursuseanalüüsi peamised tunnused:

- interdistsiplinaarne – ei ole seotud mitte niivõrd keelega vaid sotsiaalsete ning kultuuriliste protsesside ning struktuuride keelelise olemusega.
- analüüsib nii võimu diskursuse sees kui ka võimu diskursuse üle
- käsitleb ühiskonda ja kultuuri kui diskursuse loodud elemente, mis samas diskursust mõjutavad
- peab kõiki diskursusi intertekstuaalselt teiste diskursustega seotuks
- interpretatiivne ja selgitav ning avatud uutele kontekstidele ning uuele informatsioonile

(Titschler, 2000)

Kriitikud on kriitilisele diskursuseanalüüsile ette heitnud ähmasust ja laialivalguvust. Näiteks arvab kõneurija Emanuel Schegloff, et kriitiline diskursuseanalüüs peaks pöörama rohkem tähelepanu kõnelejatevahelisele interaktsioonile ja ka nende soole. Samuti arvab ta, et vaid vestluse analüüs saab olla kriitiline ning diskursuseanalüüs jääb liiga ideoloogiakeskseks. (Titscher, 2000) Suurbritannia lingvist Henry Widowson, leiab samuti, et kriitiline diskursuseanalüüs on vaid ideoloogiline interpretatsioon kuna peamine teoreetik Fairclough ei tee tema arvates selget vahet mõistetel „tekst“ ja „diskursus“. Fairclough märkis Widowsoni kriitikale vastuseks, et kriitilise diskursuse analüüsi tulemused ei ole kunagi lõplikud ning ei varja kunagi ka oma positsiooni. (Titscher, 2000).

Seega on diskursuseanalüüs on laiapõhjaline meetod, mis haarab enesesse nii lingvistika, sotsioloogia kui ka semiootika. Oma töös kasutan seda meetodit seetõttu, et see aitab argumendianalüüsis välja toodud lingvistilised aspektid ja argumendi tüübid siduda nii konkreetse suhtlussituatsiooni eesmärkide kui ka eneseregulatsiooni laiema sotsiaalse kontekstiga.

2.1.2. Kriitiline diskursuseanalüüs Fairclough` meetodil

Fairclough eristab „diskursuse“ ja „zanri“. „Diskursus“ põhineb kindlal kogemuste- ning teadmistepagasil, „zanr“ aga on seotud konkreetse tegevusega (tööintervjuu,

meediaintervjuu, kuulutus). Kriitilises diskursuseanalüüsis ühendab Fairclough need mõisted, mis tähendab konkreetse keelekasutuse ja laiemate sotsiaalsete ning kultuuriliste struktuuride vaheliste suhete analüüsi. (Titscher et al., 2000)

Arvan, et kuna Fairclough liigub üksikult üldisele vaadates nii konkreetset juhtumit kui konteksti, sobivad tema teooriad ka kõige paremini ka minu töö jaoks, kus ma analüüsin algul üksikuid kaasusi ning seejärel teen järeldusi eesti meedia eneseregulatsiooni süsteemi kui terviku kohta.

Igas diskursuses eristab Fairclough` kolm tasandit:

- 1) tekstuaalne tasand, kus analüüsitakse teksti sisu ja vormi. Siia alla käib fonoloogia, grammatika, sõnavara, lauseehitus ning lausete omavaheline sidusus ja kõnevoorud.
- 2) diskursiivne praktika, mis uurib seost teksti ja sotsiaalse praktika vahel ning tegeleb teksti interpretatsiooniga. Kuna tekstiloomel on alati seotud teiste diskursustega, vaadeldakse ka sotsiaalset konteksti ehk vestluspartnerite sotsiaalseid suhteid ja identiteete, mis määravad diskursuse või zanri kasutuse.
- 3) sotsiaalne praktika, mis viitab sotsiaalse organiseerituse erinevatele astmetele – lisaks konkreetsele situatsioonile ka institutsionaalsele kontekstile ning laiemalt gruppide või sotsiaalsele kontekstile. Siin tasandil uurib Fairclough seda, millist mõju avaldavad kontekstile võim ja ideoloogiad.

(Titscher, 2000)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Fairclough jagab diskursuseanalüüsi kolmeks: kirjeldav (tekstianalüüs), interpreteeriv (teksti ja diskursiivse praktika seoste analüüs) ja seletav (diskursiivse praktika ja sotsiokultuurilise praktika seoste analüüs). (Kalmus, Fairclough`i meetod)

Nendest tasanditest lähtuvalt eristab Fairclough tekstis kolme tüüpi väärtusi: eksperimentaalsed (seotud teksti sisu ning teadmiste ja uskumustega), suhtelised (seotud sotsiaalsete suhete ja seda ümbritseva diskursusega) ja ekspressiivsed (seotud

konkreetsete subjektide ja subjektiivsete väärtustega). Igal tekstiühikul võib esineda üks või mitu väärtust. Skemaatiliselt:

Tähenduse tasandid	Väärtused	Struktuursed mõjud
sisud	Kogemuslikud	Teadmine/uskumused
suhted	Suhtelised	Sotsiaalsed suhted
subjektid	Ekspressiivsed	Sotsiaalsed identiteedid

(Fairclough, 1989: 112)

Sellest tulenevalt esitab Fairclough kümme küsimust, mida kriitilise diskursuseanalüüsi juures silmas pidada. Ta jaotab need kolme suurde ossa: sõnavara, grammatika ja tekstuaalsed struktuurid.

Sõnavara:

- 1) millised kogemuslikud väärtused on sõnadel? Kuidas väljenduvad sõnavaras tekstide ideoloogilised erinevused? Millised sõnad on ideoloogiliselt laetud (näiteks „sotsialism“) ning millised sõnad on iseloomulikud konkreetsele diskursusele. Otsides tekstist kogemuslikke väärtusi, tuleb pidevalt oma fookust vahetada teksti enese ja nende diskursuse tüüpide vahel, mida tekst loob. Teksti uuride tuleks klassifitseerida sõnavaras need skeemid, mis loovad diskursusi. Vahetades pidevalt fookust teksti ja diskursuse tüübi vahel, tulevad välja ka tähendust loovad suhted (meaning relations) sõnade vahel. Tähtsaimad neist on sünonüümia, antonüümia (vastandsõnad – E.K.) ja hüponüümia (ühe sõna tähendus sisaldub teise sõna tähenduses – E.K.) kasutamine.
- 2) Millised suhteväärtused on sõnadel? Keskendub sellele, kuidas sõnavalik tekstis aitab luua vestluspartnerite vahelisi sotsiaalseid suhteid. Need väärtused võivad esineda koos kogemuslike väärtustega – näiteks sõna neeger iseeneste on kogemuslikul tasandil ideoloogiliselt laetud, kuid selle kasutamisel või mitte või mittekasutamisel on suhtemuslik tähendus. Siia alla kuuluvad ka eufemismid,

- mille abil varjatakse negatiivseid väärtusi ning samuti formaalse kõnepruugi kasutamine, mis näitab, et kõnelejad austavad teineteise staatust ja positsiooni.
- 3) Millised väljenduslikud väärtused on sõnadel? Paljudel juhtudel esinevad kõneleja negatiivsed väärtushinnangud sõnavaras varas varjatult – näiteks toob ta sõnad eksponeerimine, vangistamine, alandamine. Ka nende väärtuste puhul joonistuvad välja erinevad diskursuse tüübid – kõneleja väljendab oma väärtusi läbi väärtusskeemide, mis on ideoloogiliselt laetud.
  - 4) Milliseid metafoore kasutatakse? Uuritakse, milliseid metafoore vestlejad kasutavad. Oluline on see, milline alternatiivsete metafooride hulgast valitakse, sest erinevatel metafooridel on erinev ideoloogiline laeng.

Grammatika

- 5) Milline kogemuslik väärtus on grammatilistel vormidel? Uurib, millised tegevused ja tegijad tekstis domineerivad ning kuidas neid esitletakse. Laused jagab Fairclough grammatiliselt kolmeks: tegevused (sisaldavad kaht osapoolt – tegutsejat ja kannatajat); sündmused (üks osaleja, kes võib olla nii elus kui elutu; viimasel juhul on tegu mitte-juhitud tegevusega); omadused (üks osaleja, kuid lisaks tegusõna kasutatakse tema kohta ka mõnd omadussõna). Fairclough väidab, et nende lausetüüpide vahel tehakse valikud automaatselt ja ebateadlikult, mistõttu kannavad need endas ideoloogiat. Vaadeldakse, kellele tegevus omistatakse - kas tegija on konkreetne või umbmäärane; elus või elutu ning kuidas teda nimetatakse. Uuritakse, kas lause on aktiivne või passiivne; negatiivne või positiivne. Näiteks passiivne lause, kus on määramata nii tegevuse põhjus kui ka tegija isik, võib näidata, et nende aspektide ümber soovitakse tekstis segadust tekitada. Negatiivsed laused eristavad aga tekstist asjasepuutumatud asjaolud.
- 6) Millised suhteväärtused on grammatilistel vormidel? Puudutab kõneviisi, lause modaalsust ja asesõnade kasutamist. Fairclough toob välja kolm erinevat kõneviisi, mis kõik viitavad kõneleja võimupositsioonile - deklaratiivse kõneviisi puhul on kõneleja info edastaja; ning imperatiivses ja küsivas kõneviisis on kõneleja see, kes nõuab vastuvõtjalt informatsiooni või millegi tegemist.

Modaalsus on seotud autoritaarsusega ja võib olla kas suhteline, mis viitab ühe osapoole autoritaarsele positsioonile; või ekspressiivne, mis viitab sellele, et ühel osapoolel on suuremad võimalused rääkida õigust. Modaalsust märgitakse modaalsõnadega nagu „võib“, „võiks“, „peab“, „peaks“, „saab“. Kõige väljendusrikkamad on sõnad „ei tohi“ (*may not*) ja „peab“ (*must*). Asesõnade puhul on oluline jälgida „meie“ ja „sina“ kasutamist. Fairclough` teeb vahet inklusiivse meie (kaasatud on nii autor kui lugeja) ning eksklusiivse meie (kaasatud on autor ja võib-olla veel mõni asjaosaline, kuid mitte lugeja).

- 7) Millised väljenduslikud väärtused on grammatilistel vormidel? Selle punkti all mõeldakse grammatiliste aegade kasutamist ning nende sidumist modaalverbidega „peab“ (*must*), „ei tohi“ (*can't*), „peaks“ (*should*) jne. Ideoloogilises plaanis pakuvad siin huvi usalduslikkuse nõuded või teabenõuded, mida tõestatakse modaalsete vormidega. Näiteks esitatakse uudisloo fakte kategoorilise tõena, kuigi tegelikult võib olla tegu interpretatsiooniga.
- 8) Kuidas on (liht)laused omavahel ühendatud? Sidusad (*connective*) väärtused tekstis ühendavad ka kõiki teisi väärtusi teksti sees kui ka seovad teksti ümbritseva kontekstiga. Tekstisiselt käivad siia alla sõnakordused; ajalised, ruumilised ja loogilised liitsõnad; sõnad, mis viitavad eelmisele lausele või kogu eelnevale tekstile. Keskenduda tuleks aga loogilisele sidususele, sest selles võivad peituda ideoloogilised püüdlused. Näiteks põhjus-tagajärg seoseid lausete vahel võetakse enamasti iseenesestmõistetavatena, mistõttu võib öelda, et nad seotud inimese mõtlemise ideoloogiaga. Lisaks eristab Fairclough selle punkti all veel ka pea- ja kõrvallaused ning vaatab, kuidas viidatakse tekstisisestele aspektidele võrreldes nendega, mis jäävad tekstist välja (seotud eelkõige asesõnade kasutamisega).

Teksti struktuurid

- 9) Milliseid interaktsiooni konventsioone kasutatakse? Tegeleb peamiselt dialoogi suhteväärtustega. Siia alla käib kõnevoorude vahetamine ja vestluse kestamine, mis on otseselt seotud vestluspartnerite omavaheliste võimupositsioonidega. Vestlust kontrollivaks pooleks on see, kes dikteerib

kõnevooruse vaheldumist. Samuti käivad siia punkti alla ka selgitavad küsimused ja väidete ülekordamine, et kontrollida, kas teine pool on aru saanud.

- 10) Milline makrostruktuur on tekstil? Oluline on, mis järjekorras on teksti elemendid esitatud. Näiteks toob ta uudise struktuuri, mille konstruktsioon põhineb tähtsusel või uudisväärtuslikkusel. Teine oluline punkt teksti interpretatsiooni juures on osalejate vastastikused ootused. Need aspektid tekstist, mis ei väljendu kindlate struktuurielementidena, kipuvad vastuvõtja teadvusest kaduma.

Oma bakalaureusetöö empiirilises osas olen kirjavahetuse analüüsil kasutanud enamust kümnest punktist, mis Fairclough välja toob. Kuna tegu on kirjavahetusega ja seetõttu ei esine dialoogi selle tavapärasest (suuline kõne) mõttes, on täielikult välja jäetud kõnevoorude vahetamise analüüs ja vestluse kestamine (punkt 9).

2.2. Argumentatsioonianalüüs

Kuna minu töö analüüsiobjekti, kaebuse, olemus eeldab oma seisukohtade kaitsmist, kasutan oma töös diskursuseanalüüsi kõrval ka argumentatsioonianalüüsi. Järgnevas peatükis annan lühikese ülevaate selle meetodi põhilistest lähtealaustest tuginedes argumentatsioonianalüütiku Frans H. Van Eemereni ja teiste teooriatele.

Lisaks sellele tutvustan põhjalikumalt prantsuse kõneuurija Matthieu Quignardi argumentatsioonianalüüsi meetodit, mida ma konkreetset oma töös kasutan. Selle peamine eesmärk on hinnata, kuidas töötavad argumendid konkreetsetes suhtlusolukordades ja kuidas nende abil probleeme lahendatakse. Arvan, et meetod on minu töö jaoks sobivaim just seetõttu, et see keskendub kahe osapoole vahelisele konfliktile, millel põhinevad ka eneseregulatsiooniorgani kaebused.

Quignard mõistab argumentatsiooni kui probleemi lahendamise spetsiifilist juhtumit, kus probleem, mida lahendatakse, on „välja öeldud arvamuste vaheline konflikt.“ Tema arvates on dialoogi aluseks alati probleem, seda isegi juhul kui see ei ole eksplitsiitselt välja toodud. (Quignard, 2005).

„Dialoog on orienteeritud kindlale eesmärgile, milleks võib olla konkreetne praktiline tulemus või lihtsalt sotsiaalne (isegi faatiline) rollitäitmine.“ (Quignard, 2005).

Seega leiab Quignard, et argumentide analüüsimiseks tekstis tuleb kõigepealt üles leida kõik laused, mille funktsioon on lahendada probleemi ning määrata kindlaks nende roll. Probleemi lahendamiseks pakub Quignard välja kolm funktsiooni:

- 1) vastamise põhimõte. Viitab konkreetsele probleemile, mis on ka lause fookuseks. Kui vastamise põhimõtteks on probleemi lahendamine, võivad osapooled keskenduda kas kindlale lahendusele, reeglile või arusaamale. Dialoogiliste probleemide puhul saab vaadata, kas lause hõlmab dialoogi struktuuri (algus, teema arendus, lõpetus), vastastikust arusaamist, aja või sõnastuse korraldust.
- 2) Kriitiline mõtlemine. Kõneleja üritab probleemset olukorda parandada. Autor eristab hinnanguid (*evaluation*), mis peaks arvustama, hindama või väärtustama situatsiooni või mingit osa probleemist ja esile tõstmist (*elicitataion*), mis annab edasi teadmist kas midagi selgitades, ümber formuleerides või midagi järeldades.
- 3) Vestluse orientatsioon. Vestluse puhul eeldatakse, et üks kindel osaleja peab kõnelust raamides hoidma. Rääkijad küll esitavad oma seisukohad interaktiivse vestluse käigus, kuid keegi peab langetama otsuse.

(Quignard, 2005)

Iga lause analüüsil tuleb vastata küsimustele, kes lahendab, millist probleemi, ja milliste tunnetuslike võtete abil? Argumentatsiooni analüüsiks pakub ta välja neli erinevat kriteeriumi, mille kombineerimisel saadakse lõpuks kokku 18 dialektilist funktsiooni (Lisa 1, Tabel 1):

Kõneleja orientatsioon

Enesekohane – 0

Kõnetab teine osapool – VAST

Kes räägib?

Minu väide – MV

Sinu väide – SV

Väite orientatsioon:

Poolt - P

Vastu -V

Väärtushinnangud:

Kindel seisukohavõtt (*taking dialectical position*) – M-P-V (minu pooltväide)

Tingimusi esitavad argumendid (*providing arguments*) –M-P-ARG (minu pooltargument)

Arvestades, et minu analüüsiobjekti puhul ei ole tegemist dialoogiga, arvestan oma töös vaid esimest kaheksat kategooriat ning jätan viimased kümme analüüsist välja.

2.3. Integreeritud analüüsimeetod

Võttes aluseks Fairclough` kriitilise diskursuseanalüüsi ning Quignardi konfliktile keskenduva argumentatsioonianalüüsi, töötasin ajakirjanduse eneseregulatsiooni kaasuste analüüsimiseks välja integreeritud meetodi, mida järgnevalt tutvustan.

Lähtuvalt Franz van Eemereni ja Peter Hotlosseri argumentatsioonianalüüsi skeemist kavatsen välja tuua kummagi konflikti osapoolte peamised väited ja argumendid ning need kategoriseerida. Eelkõige keskendun väidetele, mis on seotud otseselt konflikt olemuse, osapoolte omavaheliste süüdistuste või oma seisukohtade kaitsmisega. Selleks koostan tabeli, milles toon ära nii konkreetse väite, vastava(d) argumendi(d) kui viite konkreetsele lausele tekstis ning aladiskursuse.

Kriitilist diskursuseanalüüsi teostan lähtuvalt välja joonistunud aladiskursustest. Aladiskursuste kirjeldamiseks kasutan oma uurimisküsimusi, mille väljatöötamisel olen toetunud Fairclough`i kümnele küsimusele tekstianalüüsi kohta. Uurimisküsimused on järgmised:

Kuidas loovad tekstid sõnavara abil väiksemaid aladiskursusi ja milliseid?

Milles kaebaja väljaannet süüdistab?

Mis on konflikti alus? (kas konflikt põhineb sellel, et ajakirjanik jättis midagi tegemata või sellel, mis ta tegi

Millised väärtused on tekstis esitatud varjatud kujul ja mida need tähendavad?

Kuidas konstrueerivad pooled tekstis mõisted „meie“ ja „nemad“?

Kelle positsioonilt räägivad osapooled?

Milliseid asesõnu osapooled kasutavad?

Keda/mida kaebaja süüdistab (ajakirjaniku isikut, tema tööprotsessi, toimetuse töökultuuri) ?

Milles kaebaja väljaannet süüdistab?

Kelle nimel räägib meediaorganisatsiooni esindaja?

Kelle nimel räägib kaebaja?

Millist otsust soovivad osapooled saada pressinõukogult ja kuidas nad sellele tekstis viitavad? (kas nad jätavad eneseregulatsiooniorganile vabad käed või ütlevad välja oma arvamuse)

Kus esineb loogilisi argumentatsioonivigu? Milliseid võtteid kasutatakse üksteise paremaks mõistmiseks?

Mis on konflikti tegelik põhjus?

Millistes osadest tekst koosneb (Kas sisaldab näiteks vabandust kaebajale, viidet, millise otsuse peaks pressinõukogu langetama)

Pärast kriitilist diskursuseanalüüsi vaatan uuesti üle osapoolte argumentatsiooni ning analüüsin argumentide tugevust ning samuti seda, kas osapoolte vahel tekkis dialoog.

Valimi iseloomustus

Töös tuleb analüüsimisele kümne 2005. aastal Pressinõukogusse esitatud kaebuse kirjavahetus. Keskendun pressikaebustele ja jätan välja elektronilise meedia. Vaadeldud on kaebusi, mis olid esitatud Eesti Päevale, Postimehe või SL Õhtulehe Äripäeva kohta. Välja on jäetud maakonnalehed ja üleriigiline nädalaleht Eesti Ekspress. Viimane eelkõige seetõttu, et toimetuse töö tempo ei ole võrreldava päevalehtedega.

Kokku esitati üleriigiliste päevalehtede kohta Pressinõukogusse 2005. aastal 19 kaebust (Lisa 4). Käesolevast bakalaureusetööst on välja jäetud kaebused, kus kaebajat esindas advokaat, kuna sel juhul suhtleb kaebaja Pressinõukoguga kaudsel tasandil.

2.4. Standardiseerimata süvaintervjuud

Kuna vaid kirjavahetuse argumentatsioonile tuginev bakalaureusetöö oleks jäänud ühepoolseks, viisin läbi standardiseerimata süvaintervjuud nelja suurima päevalehe – Postimehe, Eesti Päevalehe, SL Õhtulehe ja Äripäeva peatoimetajatega. Intervjuud toimusid Tallinnas ajalehtede toimetustes 2006. aasta maikuu jooksul.

Küsimused, mida peatoimetajatele esinesid jagunesid kolme suurde rühma (Lisa 4), millest lähtuvalt struktureerisin hiljem ka analüüsi:

- kuidas koostatakse toimetuse sees vastus Pressinõukogule
- mida tähendab toimetuse jaoks Pressinõukogu tauniv lahend ja mis sellest toimetuses muutub
- kuidas hindab väljaande peatoimetaja Pressinõukogu töö efektiivsust

Põhilisi küsimusi on mitmes kohas laiendatud. Samuti lähtusin intervjukeerimisel põhimõttest, et lasin kaebajal vabalt rääkida ja püüdsin teda võimalikult vähe katkestada. Bakalaureusetöö lisades on ära toodud ka intervjuude täistekstid. (lisad 44 - 47)

3. Pressinõukogu kaebuste kirjavahetuse analüüs

Oma bakalaureusetöös analüüsin kümne 2005. aastal Pressinõukogusse esitatud kaebuse osapoolte vahelist kirjavahetust. Kaebuste valimi põhimõtet tutvustasin lähemalt bakalaureusetöö meetodi peatükis.

Kokku esitati Pressinõukogusse 2005. aastal 44 kaebust, millest kaheksa lükati tagasi, 23 puhul langetati õigeksmõistev otsus, nelja puhul tuvastati hea ajakirjandustava rikkumine ning üheksa puhul langetati tauniv otsus (lisa 3, tabel 2).

Vaadates seda, kes meediaorganisatsiooni poolt Pressinõukogule vastas, (arvestatud on ametliku kirja all olnud allkirja ning juhtumeid, kus on tekstis selgelt eristatav, et on mitu vastajat), võib välja tuua järgneva tabeli:

Tabel 1

Kes vastas Pressinõukogusse 2005. aastal esitatud kaebuste kohta üleriigiliste päevalehtede (PM, ÄP, SLÕL, EPL) poolt

Üleriigiliste päevalehtede peale esitatud ja Pressinõukogus menetletud kaebused kokku	18
peatoimetaja	13
Peatoimetaja koos ajakirjanikuga (ajakirjaniku laused on tekstis eristatavad)	2
Toimetuse juhataja	3
Ajakirjanik	0

3.1. Mailis Reps vs Postimees (kaebus nr. 102)

Mailis Reps pöördus Pressinõukogu poole seoses Postimehes 19.04.2005 ilmunud artikliga „Mailis Reps saab ministrina ainult paremaks minna“. Artiklis kirjeldab ajakirjanik Villu Päärt toona teistkordselt haridusministriks saanud Mailis Repsi suutmatust oma eelmisel ametiajal tööga ministeeriumis toime tulla. Mailis Reps märgib oma kaebuses Pressinõukogule, et teda on solvatud ja laimatud, artiklis esineb faktivigu ning ei ole ära kuulatud teda kui konflikti teist osapoolt. Ajaleht Postimees vastab Pressinõukogule, et neil pole alust süüdistada Villu Päärti haridusministeeriumi alases asjatundmatuses ja et kuna objektiivsuse kontseptsioon nüüdisaegses ajakirjanduses on muutunud (viidates New York Timesi sisekriitiku Daniel Okrenti arvamusele), pole ka alust arvata, et artikkel oleks ebaobjektiivne. Pressinõukogu otsustab, et Postimees on rikkunud head ajakirjandustava.

Argumentatsioonianalüüs ja kriitiline diskursuseanalüüs

Toon välja kummagi osapoole väited ja argumendid ning jagan need erinevatesse aladiskursustesse, mis tekstide lähilugemisel ilmnevad. Kuna esimese kaasuse analüüsi eesmärk on ka tutvustada lähemalt meetodi töötamist, toon selle puhul töö sees ära ka kaebuse terviktekstid. Teiste kaebuste puhul on need pandud lisadesse.

Argumente välja tuues ei ole lisatud diskursuseanalüüsist tulenevaid kommentaare, kuid see analüüs on aladiskursuste kaupa esitatud allpool.

Tabel 2

Kaebaja Mailis Repsi väited ja argumendid (Lisa 5)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Lause tekstis	Diskursus
M-P-V	Ebatäpne ja eksitav info		Palun teilt hinnangut 19. aprillil ajalehes Postimees ilmunud Villu Päärti artiklile /.../, milles on avaldatud minu isiku kohta ebatäpset ja eksitavat informatsiooni	Normatiivne meediaeetika
M-P-ARG		Näited tekstist	Samuti ei vasta tõele autori väide, et „nii läks üks kõrge ministeeriumiametnik ministri korraldusel alamale ametnikule ütlema – sul hoitakse silma peal. Põhjuseks ametniku kuuluvus ühte opositsioonierakonda.“ Samuti on meelevaldne autori väide, et „Ministeeriumi juhtkonna koosolekul käis Rand välja idee, et peaks hakkama tegema kõneeristusi, kuhu ministeeriumiametnikud pärast koosolekut helistavad.“	Hinnang ajakirjanikule
M-P-V	Lehelugeja teadlik ja pahatahtlik eksitamine		Tegemist on lehelugeja teadliku ja pahatahtliku eksitamisega, /.../	Avalikkuse huvi saada õiglast teavet + isiklik huvi
M-P-ARG		Lugejate ootuste rikkumine	Sest lehelugejal on erinevad ootused asudes lugema materjale ajalehe arvamuse või uudiste lehekülgedel	
M-P-V+M-P-ARG	Ajakirjanik on sihilikult ebaobjektiivselt käitunud		Ajakirjanik Villu Päärt leidis artikli kirjutamisel küllaldaselt aega minu kohta käivate negatiivsete hinnangute välja mõtlemiseks, kuid ei pidanud vajalikuks küsida enne artikli ilmumist minu kommentaari. Lisaks on artiklis hulganisti allikaviitega varustatud	Ajakirjaniku tööprotsess

			hinnangulisi seisukohti, kuid ka nende puhul ei ole autor küsinud minu kui teise osapoole seisukohta.	
M-P-V	Solvamine		Pean solvavaks artikli autori väidet, et Mailis Rand oli 2002. aasta jaanuaris augutäide.	Ajakirjanduseetika
M-P-V	Laimamine		Laimav on autori väide, et olin Tartus töötavate ametnike suhtes kõrk ja üleolev. Samuti on solvav ja laimav väide, et „usaldamatus viis koguni nii kaugele, et Rand nõudis endale ministeeriumimajas isiklikku tualetti, mis kuulaks ainult talle.“	Juriidiline diskursus
M-P-V	Ajakirjanik on sihilikult meediaeetikat rikkunud		Kokkuvõttes leian, et artikli autor on sihilikult levitanud laimu , millega on solvanud minu au ja väärikust.	Ajakirjaniku tööprotsess/ juriidiline diskursus
M-P-V	Ajakirjanik on rikkunud ajakirjanduseetikat		Leian , et ajakirjanik on eksinud ajakirjanduseetika koodeksi punktide 1.4, 4.1, 4.2 ja 5.1 vastu.	Normatiivne meediaeetika
M-P-ARG		Konkreetsed punktide sisu	1.4 Ajakirjanik vastutab oma sõnade ja loomingu eest. Ajakirjandusorganisatsioon kannab hoolt selle eest, et ei ilmuks ebatäpne, moonutatud või eksitav informatsioon. 4.1. Uudised, arvamused ja oletused olgu selgelt eristatavad. Uudismaterjal põhinegu tõestataval ja tõenditega tagatud faktilisel informatsioonil. 4.2. Konflikti sisaldava materjali puhul peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled. 5.1. Kui kellegi kohta avaldatakse tõsiseid süüdistusi, tuleks talle võimaluse korral pakkuda kommentaari võimalust samas numbris või saates.	Normatiivne meediaeetika

Seega võib öelda, et Mailis Repsi kaebuse puhul joonistub välja kolm aladiskursust – ajakirjanduseetika, konkreetset eetikakoodeksi punktid, juriidiline diskursus ning ajakirjaniku tööpraktika. Esimesed kaks on konkreetse kaasuse puhul kattuvad.

Tabel 3

Postimehe väited ja argumendid (lisa 6)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Lause tekstis	Diskursus
M-P-V	Ajakirjanik on olnud ebaobjektiivne ja ebaõiglane		Mailis Reps heidab ajakirjanik Villu Päärtile ette, et tema kirjutis on ebatäpne ja eksitava infoga ning autor on sellesse lisanud oma arvamuse. Seega heidab Reps ette , et autor on tema isiku käsitlemisel olnud ebaobjektiivne ja ebaõiglane .	Ajakirjanduseetika tavad
M-P-V	Objektiivsuse kontseptsioon artiklis on küsitav		Millest omakorda kerkib küsimus, kas antud olukorras on üldse võimalik eeldada, et kumbki pool suudaks olla lõpuni objektiivne : nii ajakirjanik Päärt oma kirjutises kui Mailis Reps oma isiku tajumises.	Kontekstiväliste teooriate tuginemine
M-P-ARG		Vastamisi on kaks erinevat subjekti, kumbki oma tõekspidamisega	Mailis Reps on vaidluses Postimehega ilmselgelt huvitatud pool , kes toob samuti mängu oma isiklikud arvamused ja hoiakud, nagu teeb seda tema väitel loo autor Päärtki. Seega tekib olukord, kus vastamisi on kaks erinevat subjekti , kumbki oma tõekspidamisega.	Isiklik arvamus
M-P-V	Objektiivsuse kontseptsioon nüüdisaegses ajakirjanduses on		Olukorra lahendamist komplitseerib veelgi asjaolu, et objektiivsuse kontseptsioon nüüdisaegses ajakirjanduses on muutunud , ...	Ameerika ajakirjandusteooria

	muutunud			
M-P-ARG		Viide New York Timesis sisekriitiku refereeringule	.... nagu tõdeb maailma meediapraktika juhtivaid kujundajaid, New York Timesi sisekriitik Daniel Okrent, kelle ülesandeks on valvata maailma kaalukaima kvaliteetlehe ajakirjandusstandardite järel. /.../ Okrent väidab , et ühegi kirjutise objektiivsuse üle ei saa otsustada otsides pelgalt tõendeid kallutatuse, tasakaalustamatuse või muude puuduste kohta — nii, nagu teeb seda Mailis Reps oma pöördumises Pressinõukogusse. Objektiivsus on tunduvalt komplekssem mõiste.	Kontekstiväli sele teooriale tuginemine
M-V-V-SV	Mailis Reps läheb vastuollu Okrenti objektiivsuse kontseptsiooniga		Kui Mailis Reps loodab , et objektiivne reporteritöö eeldab ajakirjanikult kõigi osapoolte väidete kriitikavaba kirjapanekut ja publitseerimist, siis ei tee ajakirjanik Okrenti käsitlese järgi head ega õiglast ajakirjanikutööd.	Kontekstiväli sele teooriale tuginemine
M-P-V	Ajakirjanikul on õigus		Kui Mailis Reps soovib, et ajakirjanik Päärt, kes on oma reporteritöös jõudnud järeldusele, et tema kogutud materjal vastab tõele — lisaks oma loosse ka tema poolt öeldut ümbertõukavad väited, mida ajakirjanikul tulenevalt tema reporteritööst ei ole vähimatki põhjust uskuda.	Ajakirjaniku professionaalne eetika
M-P-ARG		Viited Okrenti refereeringule	/.../ Ta lisab , et kui ajakirjanikul on tõendeid, mis räägivad allika seniöeldule vastu — nagu ajakirjanik Päärt on kogunud fakte, mis räägivad Mailis Repsi enda arvates eeskujuliku tegevuse vastu haridusministrina —, peab ta neid kasutama. Sest see oleks lugejate suhtes	Kontekstiväli ne arvamusalaldus

			ebaõiglane, kui ajakirjanik ei avalda oma loos seda, mida tal on õnnestunud teada saada, sest ta on otsustanud kramplikult kinni pidada objektiivsuse täpsest definitsioonist, manitseb Okrent	
M-P-V	Ajakirjanik on pädev		Postimehel puudub ka vähimgi alus kahtlustada ajakirjanik Villu Päärti haridusministeeriumialases asjatundmatuses.	Ajakirjaniku professionaalsus
M-P-ARG		Viide eelnevale töökogemusele	Kui Mailis Reps oli eelmisel korral, haridusminister, kirjutas Villu Päärt korduvalt nii hariduse kui ka selle ministeeriumi teemadel, demonstreerides teema valdamist ja hästiinformeeritud allikate olemasolu.	Ajakirjaniku pädevus

Postimehe argumentatsiooni analüüsides joonistusi seega välja kaks peamist diskursust — kontekstiväline viide ühele USA teoretiku arvamusele ja ajakirjaniku professionaalsus. Lisaks esinesid veel ajakirjanduse hea tava diskursus, avaliku huvi diskursus ja (meedia)filosoofiline diskursus.

Aladiskursuste analüüs

Siin vaatlen, kuidas suhtlevad osapooled omavahel lähtuvalt Norman Fairclough kriitilise diskursuseanalüüsi meetodis toodud kümnest küsimusest. Tekst on struktureeritud konkreetse kaebuse teksti analüüsil saadud aladiskursuste kaupa.

Normatiivne professionaalne meediaetika

Sellest lähtub nii Mailis Reps oma kaebuses kui ka ajaleht Postimees oma vastuses. Mailis Reps viitab oma kaebuses normatiivsele eetikale dubleerivalt: ta süüdistab ajakirjanik Villu Päärti **solvamises, laimamises ja ebatäpse informatsiooni avaldamises** ning toob kaebuses välja ka vastavad meediaetika koodeksi punktid. Samas on segamini meediaetiline sõnavara ja juriidilised väljendid. Vana kriminaalkoodeks ja vana tsiviilseaduse üldosa seadus. Samas tuleb mainida, et terminikasutuses ei ole Mailis Reps täpne. Ta süüdistab Päärti solvamises, laimamises, meelevaldsuses ja valelikkuses. Nende mõistete tähendus jääb aga ebaselgeks. Näiteks rida 16:

„Laimav on autori väide, et olin Tartus töötavate ametnike suhtes kõrk ja üleolev.“

Lähtuvalt definitsioonist on laim häbistava valefakti levitamine, mille puhul on olulised „fakti olemasolu, selle ebatõelisus, häbistavus ja levitamine ning asjaolu, et levitaja teadis, et tegu on valefaktiga“ (Harro, 1996:93).

Päärti väide, millele Reps viitab, ei tugine aga faktil, vaid on arvamus. Arvamus aga ei saa olla vale (Harro 1996: 95).

Argumendid, mida Reps toob oma põhilise väite (eksitava ja väärade informatsiooni levitamine) kinnitamiseks, annavad küll aluse süüdistada Päärti solvamises, kuid mitte laimamises. Seega võib öelda, et Reps eksis mõistete kasutamisel.

Samuti esineb vigu teksti loogilises sidususes. Vaadates konkreetsete süüdistuste osa tervikuna, jääb mulje, et mõistetel „solvamine“, „laimamine“, „valelikkus“ ja „meelevaldsus“ ei tehta vahet:

„Pean solvavaks /.../. Laimav on /.../. Samuti ei vasta tõele /.../. Samuti on solvav ja laimav/.../ Samuti on meelevaldne/.../ Valelik on ka /.../.“ (Lisa 5, read 15–25)

Meie/Teie tasandite konstrueerimine tekstis

Mailis Reps räägib oma kaebuses mina-positsioonilt, püüdes vahepeal küll selle tähendusvälja laiendada, haarates enda poolele ka lehelugejad ning konstrueerides niimoodi „meie“ tasandi:

„Mina“/„meie“ vastaspooleks on „sina“, mis viitab otseselt ajakirjanik Villu Päärti isikule. Kordagi ei süüdistata Reps ajalehte Postimees, kõik etteheited on suunatud ajakirjaniku isiku pihta.

„Meie“ mõiste konstrueerimine Kopli tekstis on huvitav, sest Kopli koondab selle alla nii iseenda, Villu Päärti ja Postimehe toimetuse kui ka Daniel Okrenti. Okrent on justkui „üks meie hulgast“, kelle arvamusega tuleb arvestada. Konflikti teine osapool ehk „teie“ on Mailis Reps isiklikult.

Võimupositsiooni kasutamine

Ühes süüdistavas lauses (Lisa 5, rida 15) algusega „*pean solvavaks*“, viitab Mailis Reps sellele, et tegemist on temast tuleneva probleemiga. Kõigi ülejäänud süüdistuste puhul kasutab ta aga kindlat kõneviisi: „*solvav ja laimav on*“, „*valelik on*“ jne. Seega esitab Reps oma süüdistusi lähtuvalt võimupositsioonist, implitseerides, et tema väited on juba oma olemuselt õiged.

Postimehe tekst on üles ehitatud ennast õigustavas võtmes. Kirja algul tutvustab Kopli lühidalt probleemi (read 2–4) ning seejärel järgneb õigustavate väidete ning argumentide loetelu (read 5–50). Kirja lõpus annab Kopli pressinõukogule soovitus, millist otsust langetada (rida 55).

Avalik huvi

Enamuse argumentide puhul räägib Mailis Reps enda nimel. Samas toob ta mängu ka kolmanda, kaudse osapoole, lehelugeja, väites, et ajakirjanik on teda teadlikult ja pahatahtlikult eksitanud.

„*Tegemist on lehelugeja teadliku eksitamisega, sest lehelugejal on erinevad ootused asudes lugema materjale ajalehe arvamuse või uudiste lehekülgedel*“ (Lisa 5, read 8–9)

Seega esitab Mailis Reps siin oma argumente lehelugeja positsioonilt ehk kannab oma isikliku huvi üle avaliku huvi diskursusesse. Tavaliselt ajaleht argumenteerib avaliku huvi tegelase aspektist, aga siin seda pole. Euroopa tava on jäetud kasutamata.

Isiklikud suhted

Villu Päärtist rääkides kasutab Reps asesõnu „artikli autor“ ja „autor“. Nime „Villu Päärt“ kasutab ta kahel korral. Rohke ajakirjanikule viitavate asesõnade kasutamine tähistab otsest rünnakut tema isiku suunas.

Reps süüdistab Villu Päärti isikut, mitte toimetuse tööprotsessi. Kõige kujukamalt viidatakse sellele ridades 26–27, kus Reps väidab, et Päärt on sihilikult laimu levitanud. Samas on see ainus väide, mida Reps pole ühegi argumendiga kinnitanud. Kopli vastuses väljendub samuti suhtumine Mailis Repsi isikusse. Näiteks tõmbab ta konflikti osapoolte vahele selge piiri ja asetab nad erinevatele positsioonidele:

„Mailis Reps on vaidluses Postimehega ilmselgelt huvitatud pool, nagu teeb seda tema väitel loo autor Päärtki.“ (read 5–6)

Siit järeldub, et Mailis Reps on Kopli arvates ilmselgelt huvitatud pool, Päärt on seda aga ainult Repsi väitel ja mitte Kopli väitel. Sõnad „ilmselgelt“ ja väljend „nagu teeb seda tema väitel“ viitavad enda õigustamisele ehk sellele, et õigus on kahtlemata ajakirjanikul, mitte kaebajal.

See, et Merit Kopli arvates on Mailis Repsi argumendid juba oma olemuselt valed, väljendub ka tema argumentide ülesehituses:

Okrent väidab, et ühegi kirjutise objektiivsuse üle ei saa otsustada /.../ - nii, nagu seda teeb Mailis Reps oma pöördumises /.../. (read 19–21)

Kui Mailis Reps loodab, et /.../, siis ei tee ajakirjanik Okrenti järgi head ega õiglast ajakirjanikutööd. (read 23–25)

Kui Mailis Reps soovib, et ajakirjanik Päärt /.../, nõuab ta ajakirjanikult ebatõeste faktide ja asjaolude avaldamist, mis oleks kokkuvõttes lugejaid eksitav. (read 28–32)

Hea ajakirjanduse tava

Kaudselt viitab Reps Päärti süüdistades ka ajakirjaniku tööprotsessile teabekogumise faasis. Ridades 10–11, märgib Mailis Reps, et ajakirjanikul on olnud „küllaldaselt aega minu kohta käivate negatiivsete faktide välja mõtlemiseks, kuid ei ole pidanud vajalikuks küsida enne artikli ilmumist minu kommentaari.“ (lisa 5, read 10–12)

Seega viitab Reps siin hea ajakirjandustava tahtlikule rikkumisele. Hinnangu Villu Päärti suhtumisele oma töösse annab väljend „ei ole pidanud vajalikuks küsida“.

Lisaks on selle lause puhul tegu ka võimaliku vastaspoole argumendi (S-V-ARG-MV) ennetamisega — et Villu Päärt ajakirjanikuna hakkab rõhutama, et tal polnud materjali kogumiseks aega. Selline ennetav argumendikasutus aga illustreerib kaudselt ajakirjanike stereotüüpset vabandust — ei saanud paremini teha, kuna polnud materjali kogumiseks piisavalt aega. Selles sisaldub varjatud viide ajakirjanike seas levinud ajakirjanduse hea tava diskursusele.

Konflikti ignoreerimine

Merit Kopli võtab tekkinud probleemi oma vastulause algul kokku tõdemusega:

„Seega tekib olukord, kus vastamisi on kaks erinevat subjekti, kumbki oma tõekspidamistega.“ (read 6–7).

Seega üritab meediaorganisatsiooni esindaja väita, et objektiivne lahendus ei ole siin juhul võimalik. Samas rõhutab Mailis Reps oma kaebuses just seda, et teda ei ole ära kuulatud, mis tähendab, et tegelikult sisaldub kaebaja tekstis väide, et objektiivsus oleks võimalik, kui kaebajale oleks sõna antud. Seega üritab meediaorganisatsiooni esindaja siin konflikti ignoreerida tuues sisse kontekstivälise viite.

Kontekstiväline rekontekstualiseerumine

Kõik viited Daniel Okrentile, seega kõik ajalehe Postimees argumendid, on esitatud Mailis Repsi kaebuse teksti arvestades täiesti kontekstiväliselt. Vestlusel Postimehe toimetuse liikmetega selgus, et Merit Kopli allkirjaga vastuse Pressinõukogule on kirjutatud tegelikult meediaväljaande vanemtoimetaja Priit Pullerits, kes mulle oma e-kirjas vastust järgnevalt põhjendas:

„Seal vastuses oli ohtralt tsiteeritud Daniel Okrenti, readers representative`i või mis ta nimi oligi NYT-st. Tal olid ühes kirjutises selle teema kohta toodud head argumendid ja miks need argumendid ei peaks kehtima Eestis, kui USA ja maailma ühe suurima lehe nn tooniseadja neist nii jõuliselt kirjutab.“ (Priit Pulleritsu e-kiri, lisa 44)

Selles vastuses puudub sisuline argumentatsioon selle kasuks, miks just Okrenti teooriaid kasutati. Sellest võib järeldada, et vastus ei ole tegelikult toimetuses läbi mõeldud ja vastaja on proovinud lihtsalt väljaannet välja vabandada.

Argumentatsioonianalüüs

Postimehe argumentatsiooni juures esineb sisuliselt ainult üks täielikult omapoolne argument, ülejäänud tuginevad Daniel Okrenti meediaanalüüsi refereeringule, mis aga ei saa olla meediaeetika standardite mõõdupuuks Eesti sotsiokultuurilises ruumis.

Postimehe vastusest pressinõukogule võib välja lugeda, et konflikti aluseks on see, et Mailis Reps ei mõista uut objektiivsuse kontseptsiooni. Samas ei räägi aga Mailis Reps oma kaebuses kordagi objektiivsusest. Selleni, et probleemiks on üldse objektiivsus, jõuab Merit Kopli huvitava manöövri abil, kus ta interpreteerib Mailis Repsi etteheiteid „tõlkides“ need sujuvalt oma teooriaga sobivasse keelde:

*„Mailis Reps heidab ajakirjanik Villu Päärtille ette, et tema kirjutis on **ebatäpne** ja **eksitava infoga** ning autor on sellesse lisanud **oma isikliku arvamuse**. Seega heidab Reps ette, et autor on tema isiku käsitlemisel olnud **ebaobjektiivne** ja **ebaõiglane**.“ (lisa 6 read 2-4)*

Seega viib Merit Kopli Repsi konkreetsed süüdistused ajakirjanduseetika normatiivsest diskursusest sujuvalt üldise hea ajakirjanduse tava diskursusesse ja argumenteerib lähtuvalt viimasest diskursusest.

Meediakanal ei võta süüd omaks. Samuti ei ole Kopli vastuses ühtki lauset, mis aitaks kaasa konflikti lahendamisele või kompromissile.

Mõlema poole süüdistused on isiksusekesksed.

Tabel 4

Pressinõukogu otsus (lisa 7)

Väide	Argument	Diskursus
Postimees rikkus ajakirjanduseetika koodeksi punkte 4.2 ja 5.1	Mailis Reps pole enda kaitseks sõna saanud	Normatiivne meediaetika
Leht rikkus ka koodeksi punkti 4.1	Uudisteküljel on segamini oletused, arvamused ja faktid	Normatiivne meediaetika

Pressinõukogu otsustas, et Postimees rikkus head ajakirjandustava. Otsuse tegemisel lähtus meedianõukogu Mailis Repsi seisukohtadest.

Ka Pressinõukogu ei tee oma otsuses vahet laimul, eksitaval informatsioonil ja tõele mittevastaval informatsioonil. See tuleb välja Tiina Kaalepi lausete konstruktsioonis:

„Mailis Reps toob välja mitmed ajakirjaniku väited, mida ta hindab laimuna. Neid väiteid hindab Mailis Reps eksitavaks ja tõele mittevastavaks.“ (read 6–7)

Pressinõukogu toob oma otsuses välja konkreetsete ajakirjanduseetika koodeksi punktide rikkumised:

Pressinõukogu otsustas, et Postimees rikkus ajakirjanduseetika koodeksi punkte 4.2 ja 5.1, mis kohustab konflikti sisaldava materjali puhul ära kuulama kõik osapooled ja pakkuma kommentaari võimalust samas numbris. Rikutud on samuti eetikakoodeksi punkti 4.1, sest uudisteküljel ilmunud artiklis on segamini oletused, arvamused ja faktid. (Lisa 7, read 14– 17)

Ühtki argumenti, miks selline otsus tehti, Pressinõukogu eraldi välja ei too. Samuti on lõplikust otsusest välja jäänud üks Mailis Repsi olulisemaid süüdistusi — laim ja solvamine. Esimene neist kuulub ainult juriidilisesse diskursusesse ja kuna Pressinõukogu juriidilisel tasandil otsuseid ei langeta, on see põhjendatud, teine -

solvamine peaks aga kuuluma nõukogu pädevusse, kuna seda käsitleb ka meediaeetika koodeks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et konflikt on isikutevaheline, millele viitavad mõlema osapoole isiklikud rünnakud. Konflikti lahendamist segab asjaolu, et kumbki pool ei näita üles valmidust kompromissi otsida. Lisaks lähtuvad osapooled kahest täiesti erinevast tasandist ning sotsiokultuurilisest kontekstist — Mailis Reps meedia eneseregulatsiooni reeglitest Eestis ning Merit Kopli ühe USA ajakirjaniku meediakriitilises artiklis avaldatud ideedest, mis on antud juhtumi kontekstis täiesti kontekstiväline.

3.2. SL Õhtuleht vs Anne Kiudsoo (kaebus nr. 116)

Eraisik Anne Kiudsoo esitas Pressinõukogusse kaebuse 30. septembril 2005. aastal SL Õhtulehes avaldatud artikli „Lihatükk kurgus tõi noormehele surma“ peale. Artiklis kirjeldatakse õnnetusjuhtumit, kus 24-aastane Oliver tõmbab toidu kurku ja lämbub. Kaebaja, surnud noormehe tädi Anne Kiudsoo leidis, et artikli pealkiri on eksitav, on rikutud ajakirjanduseetika koodeksit ning isikuandmete kaitse seadust ja et lähedastele on tekitatud emotsionaalset ja moraalset kahju. Pressinõukogu otsustas, et SL Õhtuleht ei ole rikkunud head ajakirjandustava.

Tabel 5

Kaebaja Anne Kiudsoo väited ja argumendid (lisa 8)

Argumendi või väite tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V + M-P-ARG	Vale/eksitav pealkiri	Noormees ei tõmmanud kurku lihatükki	Hea ajakirjandustava /normatiivne meediaetika
M-P-V	Ebaadekvaatse info edastamine		Hea ajakirjandustava rikkumine/norm atiivne meediaetika
M-P-V	Ajakirjanduseetika koodeksi rikkumine		Normatiivne professionaalne meediaetika
M-P-V	Isikuandmete kaitse seaduse rikkumine		Seadusandlus
M-P-V	Artikli mõju lähedastele oli šokeeriv, emotsionaalset ja moraalselt kahju tekitav		Isiklikud kannatused

Tabel 6

SL Õhtulehe väited ja argumendid

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-V-V-SV	Tegemist on äärmiselt kahetsusväärse juhtumiga , kuid artikli eesmärk ei olnud lähedasi solvata		Kahestus/taotluse ja tagajärje diskursus
M-P-ARG		Selline asi võib juhtuda igapähega meist . Artikkel on kirjutatud inimeste teavitamiseks	Avalik huvi/Meie-teie diskursus/
M-V-V-SV	Artikli pealkiri on valitud artiklis esitatud asjaoludele vastavalt		Toimetuse tööprotsess
M-V-V-SV+ M-P-ARG	Kaebaja on ekslikult asunud seisukohale , et hukkunud noormees on identifitseeritav	Isik on tuvastatav vaid kitsale ringile	Seadusandlus/ hinnang kaebajale
M-V-V-SV+ M-P-ARG	Artikkel ei kahjusta lähedaste õigusi	Neil oli võimalus lugeda õnnetusjuhtumist objektiivselt ajalehe vahendusel	Juriidiline diskursus/kannatuse diskursuse eiramine
M-V-V-SV+ M-P-ARG	Hukkunu ei ole avalikkuse jaoks tuvastatav	Identifitseerimiseks saab lugeda seda kui isik on mõistlike pingutustega tuvastatav igapähe jaoks	Juriidiline
M-V-V-SV+ M-P-ARG	Isikuandmete kaitse seadust ei saa SL Õhtulehe le kohaldada	Isik ei ole tuvastatav	Juriidiline
M-P-V	Artikli üldine toon on neutraalne ega sisalda negatiivseid hinnanguid		Ajakirjanduse hea tava
M-P-V	Lugu on kirjutatud sobilikus toonis ja kajastab õnnetusjuhtumit adekvaatselt		Ajakirjanduse hea tava/ väljaande empaatia puudumine

Aladiskursuste analüüs koos argumentatsioonianalüüsiga

Normatiivne professionaalne meediaeetika

Süüdistuse eetikakoodeksi rikkumises esitab Kiudsoo konkreetselt ajakirjanikule:

„ajakirjanik on rikkunud ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.8“ (rida 2)

SL Õhtuleht võtab oma vastuses ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.8 lühidalt kokku ning esitab siis oma interpretatsiooni koodeksist, nihutades nii probleemi normatiivse eetikakoodeksi diskursusest seadusandlikku diskursusesse. Tähelepanuväärne on aga see, et seadust on vabalt tõlgendatud:

„Identifitseerimiseks saab siiski lugeda vaid neid juhtumeid, kus isik on mõistlike pingutustega tuvastatav mitte kitsa ringkonna vaid igäihe jaoks.“ (lisa 10, read 19-20)

Väljendid „mõistlike pingutustega“ ja „kitsa ringkonna“ on hinnangulised ja mitmeti mõistetavad ning neid ei kasutata ei meediaeetika koodeksis (Eetikakoodeks) ega isikuandmete kaitse seaduses (Isikuandmete kaitse seadus). Seega annab SL Õhtuleht oma vastuses vaba ja endale kasuliku tõlgenduse verbile „identifitseerima“. Lause on aga talle eelneva lausega seotud nii, et jääb mulje, nagu oleks selline „identifitseerimise“ definitsioon samuti eetikakoodeksit pärit.

Sellest tulenevalt teeb SL Õhtulehe esindaja järelduse, et kaebaja on eksinud.

„Kaebaja on ekslikult asunud seisukohale, et hukkunud noormees on identifitseeritud.“ (lisa 10, rida 13)

Kindla kõneviisi kasutamine viitab **võimudiskursusele** — meediaväljaande esindaja on veendunud, et tal on õigus ja kaebaja eksis.

Kaebaja märgib ka, et artikli pealkiri on eksitav, kuna ohver ei tõmmanud kurku lihatusi. Huvitav tähenduse nihutamine toimub ka siin, kus etteheide pealkirjale kantakse automaatselt üle tervele tekstile:

„Artikli pealkiri on vale, eksitav – ei olnud tegemist lihatusiga. Artikkel sisaldas antud õnnetusest ebaadekvaatset infot.“ (lisa 8, rida 5)

Tähenduse nihe on sama nagu „identifitseerima“ verbi puhul, kus esimene lause on normatiivse meediaeetika diskursuses ja teine vaba tõlgendamise diskursuses ning teise lause tegelikku tähendust üritatakse varjutada esimesega. Seega võib öelda, et mõlemad osapooled kasutavad oma väidete tugevdamiseks sama võtet.

Ajakirjanduse hea tava

Kaebaja väited tuginevad enamasti professionaalsele eetikakoodeksile. Konkreetselt viitab ta küll ainult eetikakoodeksi punktile 4.8, kuid ka eksitav pealkiri, mida ta ette heidab, läheb sisuliselt eetikakoodeksi alla. Seega kaebaja ajakirjanduse hea tava rikkumist ette ei heida.

SL Õhtuleht oma vastuses rõhub kaks korda meedia hea tava rikkumisele, viidates, et artikli „üldine toon“ on neutraalne ja et lugu on kirjutatud „sobilikus toonis“. „Üldine toon“ on väga ebamäärane väljend, mis ei kanna endas mingit sisulist tähendust, „sobilik toon“ on seevastu subjektiivne hinnang. Tuleb küsida, kelle jaoks sobilikus toonis? Antud juhul ei ole see kindlasti „sobilik“ kaebaja jaoks, sest vastasel juhul ei oleks ta kaebust esitanud.

Väljaande esindaja märgib ka, et artikkel ei sisalda negatiivseid hinnanguid. Siin on tegu **ennatliku ennast kaitsva väitega**, sest kaebaja ei ole seda ette heitnud. Samuti ei ole see väide kuidagi argumenteeritud.

SL Õhtulehe väide, et ajaleht kujutab õnnetusjuhtumit adekvaatselt, on otsene vastuväide kaebaja väitele, et artikkel edastab ebaadekvaatset infot. See väide ei ole argumenteeritud.

Seadusandlus

Kaebaja lähtub oma kaebuses peamiselt seadusandlikust diskursusest. Konkreetselt viitab ta isikuandmete kaitse seaduse paragrahvide neli (et antud juhul on tegu füüsilisi kannatusi ja tervises seisundit kirjeldavate andmetega) ja 13 (et isikuandmete töötlemine on lubatud alles pärast seda, kui andmesubjekti surmast on möödunud 30 aastat) rikkumisele.

SL Õhtulehe esindaja välistab oma vastuses aga täielikult seadusandliku diskursuse väites:

„Kuna kõnealusel juhul ei ole isik tuvastatav, siis ei ole Isikuandmete kaitse seadus SL Õhtulehe tegevusele antud artikliga seoses kohaldatav.“ (lisa 10, rida 25)

Tähelepanuväärne on siin see, et SL Õhtulehe esindaja väide, et isik ei ole tuvastatav põhineb nende subjektiivsel tõlgendusel sellest, mida tähendab sõna „identifitseerima“ (vt. normatiivse meediaeetika aladiskursus).

Toimetuse tööprotsess

Kaebaja ei tee oma kaebuses ühtki etteheidet toimetuse tööprotsessile. SL Õhtuleht oma vastuses kasutab seda diskursust aga kahel korral. Mõlemal korral on toimetuse tööprotsessi diskursus ühendatud ka võimudiskursusega. Võimudiskursusele viitab kindla kõneviisi kasutamine ning samuti kaebaja positsioonilt rääkimine:

„See, et neil oli võimalus lugeda õnnetusjuhtumist objektiivselt ajalehe vahendusel, ei kahjusta lähedaste õigusi.“ (lisa 10, rida 17)

Lisaks on siin sees ka enese õigustamine ning viide sellele, et toimetuse tööprotsess oli igati korrektne (võimalus lugeda õnnetusjuhtumist objektiivselt). Samas ei ole see objektiivsusele viitamine aga ühegi argumendiga põhjendatud. Toimetuse tööprotsessist räägib Koorberg tihti umbisikulises kõneviisis:

„Artikli pealkiri on valitud“, „Anne Kiudsoo poolt toodud andmed ei erine artiklis kajastatud asjaoludest sellisel määral, et annaksid aluse lugeda artikli pealkirja eksitavaks.“ (lisa 10, rida 10)

Umbisikuline tegumood viitab võimudiskursusele, mida väljendatakse, öeldes, et me teame, kuidas asjad on, aga samas ei viidata konkreetsele tegijale või vastutajale — Koorbergi tekstist ei selgu, kes valis pealkirja ja mille alusel ta seda tegi. Lisaks on viimases lauses kasutatud ka ebamäärast väljendit „sellisel määral“. Milline määr on „selline määr“, saab aga põhineda vaid subjektiivsel otsusel, mida teeb antud tekstist tulenevalt keegi umbisikuline otsustaja.

Avalik huvi

Kaebaja ei viita oma kaebus tekstis kordagi avalikule huvile. Ühes kirjas Pressinõukogule ütleb ta küll, et on nõus, et ajakirjanik tahtis kirjutada õpetlikku lugu, kuid pole nõus isikuandmete kasutamisega:

„Kuid me ei saa sellest aru, miks pidi see õpetus põhinema juhtumil /.../ isikuandmeid kasutades.“ (lisa 9, rida 9)

Seega viitab siin kaebaja sellele, et antud teema on küll kajastamisväärne, kuid ta pole nõus, et seal oleks olnud vajalik kasutada isikuandmeid. SL Õhtulehe esindaja aga vaatab isikuandmete argumendist mööda ja rõhutab avalikku huvi, mida kaebaja samas ei eitanudki:

„/.../ Artikkel on kirjutatud selleks, et inimesi /.../ teavitada toidu kurku tõmbamise võimalikest tõsistest tagajärgedest ning anda esmaseid juhised käitumiseks.“ (lisa 10, read 8-9) Seega suhtlevad osapooled siin küll samas diskursuses, kuid konflikti fookus on nihutatud — kaebaja poolt on selleks isikuandmete kaitse, väljaande poolt avalik huvi.

Isiklikud kannatused

Sellele diskursusele viitab kaebaja oma kaebuses, kasutades kindlat kõneviisi:

„Selle artikli mõju lähedastele oli shokeeriv, emotsionaalselt ja moraalselt kahju tekitav“

Kuigi SL Õhtulehe esindaja toob oma vastulause alguses selle etteheite ka eraldi punktina välja, ei pööra ta sellele kogu edaspidises tekstis enam kordagi tähelepanu.

Isikliku kannatuse diskursuses osapoolte vahel dialoogi ei teki.

Tabel 7

Pressinõukogu otsus (lisa 9)

Väide	Argument	Diskursus
SLÕL pole rikkunud ajakirjanduseetika koodeksit	Pressinõukogu seisukohalt võtab pealkiri artikli sisu kokku ning vastuolu artikli ja loo sisu vahel pole.	Normatiivne meediaetika
Hukkunud noormehe isik pole suuremale avalikkusele tuvastatav		Normatiivne meediaetika
Isikuandmete kaitse seaduse üle otsustamine ei kuulu pressinõukogu pädevusse		Juriidiline diskursus

Tekstianalüüsil selgub, et laused, mida Pressinõukogu kasutab oma seisukohale viitamisel, lähtuvad tegelikult kaebaja seisukohast, aga on varjatud. Tarmu Tammerk alustab oma väiteid sõnadega „pressinõukogu seisukohast“ ja „pressinõukogu leiab, et /.../“ kuid tegelikult põhinevad mõlemad laused SL Õhtulehe seisukohal. Näiteks: „*Pressinõukogu leiab, et hukkunud noormehe isik ei ole suuremale avalikkusele tuvastatav ning seega on SL Õhtuleht käitunud vastavalt eetikakoodeksi punktile 4.8, mis kutsub ajakirjandust üles olema ettevaatlik ohvrite identifitseerimisel.*“ (lisa 11, read 11-13)

Kui kõrvutada aga pressinõukogu viidet meediaeetika koodeksi punktile 4.8 ja kaebaja teksti, tekib otsuses loogiline vastuolu — kui eetikakoodeksi punkt number 4.8 kutsub üles olema ettevaatlik ohvrite identifitseerimisel ja antud juhul kinnitab kaebaja seda, et talle on tekitatud moraalselt kahju, siis järelikult ei ole SL Õhtuleht olnud ohvri identifitseerimisel ettevaatlik. Õigeksmõistev otsus kõneleb aga vastupidist.

Kaebaja tekstist ei tule välja, et talle oleks oluline see, kas surnud noormees on identifitseeritav laiemale või kitsamale avalikkusele. Kaebajale tekitab kannatust see, et noormehe isik on identifitseeritav. Parameetrid laiem/kitsam avalikkus on toodud sisse pressinõukogu ja ajalehe esindajate poolt ja nende üle otsustamine ei muuda kaebaja jaoks konflikti olemust.

Kokkuvõtteks võib öelda, et selles kaebuses suhtles kaebaja peamiselt meedia normatiivse eetika ja seadusandluse diskursuses, vastaja peamised väited olid aga esitatud toimetuse tööprotsessi ja avaliku huvi diskursuses. SL Õhtulehe peatoimetaja Väino Koorbergi argumentatsioon oli nõrk, sest ta lükkas kaebaja väited lihtsalt ümber, tuues õigustuseks avalikkuse huvi: inimesi on vaja informeerida. Seega tekib siin küsimus, kas antud juhtumil kaalub avalikkuse huvi üles üksikisikule (ja ka tema lähedastele) kannatuse tekitamise.

Pressinõukogu lähtus oma otsuses SL Õhtulehe argumentidest, esitades neid otsuse tekstis kui enda seisukohti. Ei meediaväljaanne ega Pressinõukogu arvestanud kaebaja väitega, et talle on tekitatud isiklikku kahju.

3.3. Lembit Ülper vs EPL (kaebus nr. 92)

Eraisik Lembit Ülper esitas 10.03. 2005 Pressinõukogusse kaebuse artikli „Wõro nõukogu esimeest süüdistatakse 15 miljoni riisumises“ peale, milles kirjutatakse, et politsei on algatanud kriminaalasja Lembit Ülperi suhtes, keda süüdistatakse ettevõttest 15,6 miljoni krooni väljakantimises. Lembit Ülper märgib oma kaebuses, et talle esitatud süüdistus on vale ning et artikkel on erapoolik, sest ajakirjanik pole temaga ühendust võtnud; samuti lisab, et artikliga on kahjustatud tema mainet. Eesti Päevalehe esindaja märgib, et ajakirjanik tegi kõik endast oleneva, et kommentaari saada ja tugines varem meedias öeldule. Pressinõukogu otsustas, et Eesti Päevaleht ei ole rikkunud head ajakirjandustava.

Tabel 8
Lembit Ülperi väited ja argumendid (lisa 12)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P-ARG	Ajakirjanik on eiranud eetikakoodeksi punkti 4.2	Ajakirjanik ei võtnud kontakti ja ei kuulnud ära selgitusi	Normatiivne meediaeetika
M-P-V+M-P-ARG	Vale on väide, et mind süüdistatakse raha riisumises	Mind ei ole milleski süüdistatavaks ega kahtlustatavaks tunnistatud (viide prokuratuuri tunnistusele)	õiguslik/normatiivne meediaeetika
M-P-V	Vale on väide, et ma esindan USA fondi huve		Normatiivne meediaeetika
M-P-V	Artikkel laimab mind ja kahjustab otseselt minu mainet		Juriidiline diskursus

Kaebus erineb teistest selle poolest, et vastuse on koostanud peatoimetaja koostöös ajakirjanikuga ning kummagi poole tekst on vastuses selgelt eristatav. Seetõttu lisan tabelisse sulgudes, kummale osapoolale väide või argument kuulub. Kasutatud lühendid: PH – Priit Hõbemägi (EPL-i peatoimetaja), TT – Toivo Tänavsuu (EPL-i ajakirjanik)

Tabel 9

Eesti Päevalehe esindajate väited ja argumendid (lisa 14)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-V-V-SV+M-P-ARG	Ajakirjanik tegi kõik endast oleneva, et saada kommentaari (P.H.)	9. märtsil ei saanud Ülperiga kontakti (T.T.)	Ajakirjaniku tööprotsess
M-V-V-SV+M-P-ARG	Süüdistus raha röövimises ei ole ajakirjanduseetika probleem (P.H.)	Küsimus on kommunikatiivne ja fakti täpsuses (P.H.)	Normatiivne meediaetika
M-P-V+M-P-ARG	Ettevõtte, mis on suuresti Ülperi kontrolli all, on teinud väidetavalt väljamakseid olematute teenuste eest Ülperi firmadele (T.T.)	Prokuröri kinnitus, et Wõro Kommerts on väidetavalt teinud Ülperi firmadele väljamakseid (T.T.)	Ajakirjaniku tööprotsess
M-P-V	On selge, et kriminaalasi on algatatud Ülperiga seotud ettevõtete tehingute uurimiseks (P.H.)	On nenditud, et algatatud kriminaalasi võib tuua kaasa Ülperi kaasamise süüdistatavate ringi (P.H.)	Isiklik tõlgendus
M-P-V	On selge, et mõlemas tehingu osapoolas on Ülperil omad huvid (P.H.)		Isiklik tõlgendus
M-V-V-SV	Väide, et Ülper ei esinda mingisuguse USA fondi huve, põrkub tegelikuses asjaolude vastu (P.H.)	Ärilehes on varem kirjutatud, et Ülper esindab Wõros USA fondi huve (T.T.)	Ajakirjanduse eneselegitimeerimine Ajakirjandus legitimeerib ajakirjandust — kui juba on lehes kirjutatud, siis on õige.

Selgub, et kuigi kaebaja viitab kõigis oma väidetes normatiivsele meediaetikale, vastab ajaleht vaid korra selles diskursuses ja peamiselt kasutab oma väidete välja toomiseks ja argumenteerimiseks kas ajakirjaniku tööprotsessi või isiklikku tõlgendust.

Aladiskursuste analüüs ja argumentatsioonianalüüs

Normatiivne meediaetika

Selles aladiskursuses on esitatud kõik kaebaja väited. Ühel korral viitab ta konkreetsele eetikakoodeksi punktile, kuid ka ülejäänud etteheited (valetamine, laimamine) on seotud normatiivse meediaetikaga. EPL-i peatoimetaja Priit Hõbemägi vastab ühel korral normatiivse meediaetika diskursuses, väites, et kaebaja väide, et teda on alusetult süüdistatud, pole meediaetika probleem:

„Küsimus on kommunikatiivne ja fakti täpsuses.“ (lisa 14, read 22-23)

Seega võib öelda, et Hõbemägi vastab küll osaliselt meediaetika diskursuses, kuid kui kaebaja on sisuliselt rõhunud eetikakoodeksi punktile 4.4, mis viitab süütuse presumptsioonile, siis Hõbemägi eirab seda ja nihutab konflikti fookuse faktitäpsuse juurde ehk punktile 1.4, mis käsitleb ebatäpse informatsiooni avaldamist. Nihe on tekstis varjatud ja konkreetseid viiteid koodeksi punktidele ei esine.

Viide „kommunikatiivsusele“ ei kuulu aga mitte normatiivse meediaetika, vaid meediateooria diskursusesse vaid viitab sellele, et ajakirjanikul ja allikal on tekkinud mingi kommunikatsiooniprobleem, kus osapooled pole üksteist õigesti mõistnud. Vahe on siin aga tonaalsuses — kui süüdistus ebatäpse fakti kasutamises jätab selgelt süüdi ajakirjaniku, siis kommunikatsiooniprobleem nihutab süü mingile välisele tegurile.

Ajakirjaniku tööprotsess

Kuna antud kaasuse puhul on vastuses ära toodud ka konkreetse artikli autori seisukohad, siis on ootuspärane, et ajakirjanik lähtub oma vastuses eelkõige tööprotsessi kirjeldamisest. Oma seletuses ei salga ajakirjanik, et tugineb oletustele:

„Ehk teisisõnu oli minu vaatenurk järgmine: ettevõtte, mis on suuresti Ülperi personaalse kontrolli all, on teinud väljamakseid väidetavalt olematute teenuste eest Ülepri firmadele.“ (lisa 14, read 29-31)

Oma seletuskirjas ei lükka ajakirjanik ümber seda, et tema artikkel põhines kellegi väidetest ja oletustel. Ta selgitab detailselt, kelle käest ja kuidas on ta info saanud, viidates

muuhulgas ka sellele, et süüdistus seotuses USA fondidega pärineb ühest varasemast Ärilehe artiklist:

„Ärileht on varem kirjutanud, et Ülper esindab Wõros USA fondi huve, neil puhkudel ei ole Ülper seda vaidlustanud.“ (lisa 14, read 57-58)

Selles lauses tuleb kujukalt välja ka ajakirjanike töökultuur kui laiem protsess — varem teistes väljaannetes avaldatud infot tõlgendatakse tõeste faktidena neid üle kontrollimata.

Isiklik tõlgendus

Seda diskursust kasutab Priit Hõbemägi oma vastuses ajakirjaniku tööprotsessi kirjelduse omapoolseks tõlgendamiseks. Tähelepanuväärne on siin sõnakasutuse muutus ajakirjaniku ja peatoimetaja tekstides. Kui ajakirjanik kasutas võimalust süüdistatavast rääkides peamiselt väljendit „väidetavalt et“, siis Priit Hõbemägi tekstis on samad seisukohad esitatud kujul „on selge, et“. Seega edastab Hõbemägi oma vastuses teksti, mis oma algvariandis pärineb ajakirjaniku allikatelt, kindlas kõneviisis kui fakti, mille tõesuses ta on veendunud. Faktide põhjendamiseks kasutab ta samuti lõiku ajakirjaniku seletusest:

„On nenditud, et algatatud kriminaalasi võib tuua kaasa Lembit Ülperi kaasamise süüdistavate ringi.“ (lisa 14, rida 37)

Väljendist „on nenditud“ ja „võib kaasa“ tuua, millest on räägitud kui võimalikest sündmustest, saavad Priit Hõbemägi tekstis sündmused, mis kindlasti toimuvad.

Õiguslik diskursus

Siin tekib selle kaasuse peamine vastuolu kaebaja ja meediaväljaande esindaja vahel. Kaebaja peamine etteheide ajakirjanikule on selles, et teda süüdistatakse (need sõnad on Ülper oma tekstis ka allajoonimisega markeerinud) 15 miljoni krooni riisumises. Oma väite tõestamiseks on Ülper kaebusele lisanud ka vastava dokumendi ringkonnaprokuratuurist. Seega on väide kinnitatud kohtu diskursusesse kuuluvate dokumentidega. Lõuna Ringkonnaprokuratuuri prokurör Ainar Koik annab oma kirjas ka hinnangu Eesti Päevalehe tegevusele:

*„Vastuseks küsimusele ajakirjanduses ilmunud informatsioonikohta olen seisukohal, et ajakirjandus ei ole avalikkusele infot edastanud adekvaatselt, vaid **oluliselt moonutatud***

kujul eksides rängalt õiguslikes mõistetes Teie kahjuks ja näidates Teid juba ette süüdistatavana, milleks hetkel mingit põhjendatud alust ei ole.“ (lisa 13)

Põhimõtteliselt on selles lauses ära toodud ka kaebaja kõige tugevamad argumendid ja viidatud selgesõnaliselt süütuse presumptsiooni rikkumisele.

Nii Priit Hõbemägi kui Toivo Tänavsuu eiravad aga oma vastuses nii kaebaja peamist väidet „vale on artikli väide, et mind süüdistatakse“ kui ka prokuröri süüdistusi õiguslike mõistete kasutamise ning süütuse presumptsiooni rikkumises. Kohtu diskursusest liiguvad nad sujuvalt normatiivse meediaetika (fakti täpsus), meediateooria, ajakirjaniku tööprotsessi ja isikliku tõlgenduse diskursusesse.

Tabel 10

Pressinõukogu otsus

Väide	Argument	Diskursus
EPL ei ole eksinud ajakirjanduseetika koodeksi vastu	Kaebajaga üritati ühendust saada Kommentaari saamata kasutati varasemat seisukohta	Normatiivne meediaetika/ Ajakirjaniku tööprotsess
	Avaldati vastulause	Ajakirjanduse hea tava

Enne kui asuda Pressinõukogu otsuse juurde, tuleb selle kaebuse puhul ära märkide viis, kuidas meedia eneseregulatsiooni organ tõlgendab kaebaja teksti. („vale on artikli väide, et mind süüdistatakse“):

„Lembit Ülper kaebas Pressinõukogule, et artikkel, kus teda süüdistatakse 15 miljoni riisumises, sisaldab valeväiteid.“ (lisa 15, rida 5)

Need kaks lauset on erineva tonaalsusega, sest kaebaja viitab sellele, et vale on väide, et teda süüdistatakse, mida aga Pressinõukogu tõlgendab nii, artikkel, kus süüdistatakse Lembit Ülperit, sisaldab valeväiteid. Millised need konkreetsed väited on ning kas nende hulka kuulub ka Ülperi süüdistamine, sellest sõnastusest ei selgu. Seega on Pressinõukogu siin vabalt tõlgendanud Ülperi kohtudiskursuses esitatud süüdistust (mind süüdistatakse) ja nihutanud selle normatiivse meediaetika diskursusesse (sisaldab valeväiteid).

Oma otsuses lähtub Pressinõukogu Eesti Päevalehe vastulauses toodud argumentidest, mis tuginevad ajakirjaniku tööprotsessi ja ajakirjanduse hea tava diskursusesse. Kaebaja peamist, kohtudiskursuses esitatud väidet ei ole seega arvesse võetud. Pressinõukogu jätab süüituse presumptsiooni kui eelduse välja.

Mis puudutab vastulause avaldamist, siis pärast selle ilmumist EPL-is 23.03.2005 esitas Lembit Ülper Pressinõukogusse uue kaebuse (lisa 13), kus heidab ette seda, et täpsustuses räägitakse temast kui ettevõtte esindajast mitte kui eraisikust. Samuti viitab ta täpsustuse kärpimisele: „*Samas jäetakse prokuratuuri kirjast välja viimane lõik mis annab hinnangu ajalehe tegevusele.*“

Selle lausega viitab kaebaja sellele, et ajaleht on käitunud teksti toimetades ennast õigustavalt. Täpsustuse kohta toodud kaebust ei ole aga Pressinõukogu oma otsuses arvesse võtnud, kuigi ajaliselt oleks see võimalik olnud (Ülper esitas pöördumise 23.03.2005 ja Pressinõukogu langetas otsuse 21.04.2005).

Kokkuvõtteks võib öelda, et antud kaebuse puhul olid kaebaja Lembit Ülperi argumendid tugevad ja süüituse presumptsioonist lähtuvalt peaks ajaleht olema eriti ettevaatlik. Eesti Päevaleht ei pööranud oma vastulauses sellele tähelepanu, nihutades konflikti fookuse õiguslikust diskursusest normatiivse meediaetika diskursusesse, väites, et küsimus on kommunikatiivsuses ja faktilises täpsuses. Viimasest omapoolsest tõlgenduses tulenevalt andis Päevaleht kaebajale sõna vastulauseks. Ajaleht avaldas täpsustuse, mis ei ole tegelikult võrreldav vastulause andmise võimalusega. Pressinõukogu lähtus oma otsuses meediaväljaande esindaja argumentidest, jättes tähelepanuta nii kaebaja peamise etteheite (valesüüdistus) kui ka kaebaja teise pöördumise täpsustuse osas.

3.4. Evelin Ilves vs Postimees (kaebus nr. 93)

Eraisik Evelin Ilves pöördus Pressinõukogu poole seoses 19.03.2005 Postimehe Arteris ilmunud artikliga „Kes on Eesti sümpaatseim meespoliitik?“, milles Postimehe ajakirjanikud hindavad viit Eesti meespoliitikut, teiste hulgas ka kaebaja abikaasat, Toomas-Hendrik Ilvest. Evelin Ilves peab solvavaks talle viitavat lauset „ja see ürgema värk on nii lõpmata võlts“ ning väljendit „mees – põgene“. Postimees väidab oma vastulauses, et on käitunud õigesti, kuna Evelin Ilves on avaliku elu tegelane ja lähtuvalt sõnavabadusest on ajakirjanikel õigus avaliku elu tegelasi hinnata. Pressinõukogu otsustas, et Postimees ei ole rikkunud head ajakirjandustava.

Tabel 11

Kaebaja Evelin Ilvese väited ja argumendid (lisa 16)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P- ARG	minu isikut on avalikult solvatud	Minu kui ema solvamine (artikli lause „ja see Evelini ürgema värk on nii lõpmata võlts“)	Isiklikud kannatused/normatiivne meediaetika
M-P-V+ M-P- ARG	Avalikult on solvatud meie perekonda, kutsutakse üles agressioonile ja vihkamisele	Väljend „-mees põgene“ kutsub otseselt üles perekonna lõhkumisele	Isiklikud kannatused/normatiivne meediaetika
M-P-V+ M-P- ARG	Hinnangu andjatel puudub isiklik kogemus ja vajalik taustainfo	Mitte ükski neist ei kuulu meie sõprade, isegi mitte kaugemate peretuttavate ringi	Ajakirjanduse hea tava
M-P-V+ M-P- ARG	(antud artikli põhjal järeldades – E.K.) on küsitav, kas väljaanne kuulub kvaliteetmeedia hulka	Avaldatud on anonüümseid ja avalikke solvanguid	Isiklik tõlgendus/ajakirjanduse hea tava

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Evelin Ilves viitab oma kaebuses nii ajakirjanduse hea tava kui normatiivse meediaeetika rikkumistele, mida ta põhjendab isiklike kannatuste tekitamisega.

Tabel 12

Postimehe väited ja argumendid (lisa 17)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-V-V-SV	Artikli eesmärgiks polnud emaduse ja perekonna pilamine	T. H. Ilvese puhul peeti negatiivseks seda, et ta on ühe perekonna hüljanud	Isiklik tõlgendus
M-P-V+ M-P- ARG	Ajakirjanikel on õigus hinnata avaliku elu tegelasi, kelleks on ka E. Ilves	E. Ilves kirjutab arvamused artikleid, osaleb Eesti märgi loomises, laseb ajakirjanikke koju ja räägib neile pereelust	Toimetuse tööprotsess
M-P-V+ M-P- ARG	Evelin Ilvese kaebuse esitamine jääb arusaamatuks	Artikli peategelane ei olnud mitte proua Ilves vaid härra Ilves	Isiklik tõlgendus
M-P-V+ M-P- ARG	Proua Ilves on käitunud ajakirjanduseetika seisukohalt taunivalt	Kaebuse esitamise ajal enda eksponeerimine teises väljaandes ei vasta heale tavale	Ajakirjanduse hea tava
M-P-V+ MP- ARG	Ajakirjanike sõprus hinnatavatega polnud vajalik	Ajakirjanikud hindasid muljet	Toimetuse tööprotsess
M-V-V-SV+ M-P- ARG	Artikli eesmärk ei ole vihkamisele õhutamise	Väljend „mees, põgene!“ pole mõeldud käsuna põgeneda E. Ilvese eest vaid „ürgema värgi“ eest	Isiklik tõlgendus
M-V-V-SV+ M-P- ARG	Artiklit ei saa nimetada anonüümseks	Tabeli alal on autorid kirjas, kelle hinnangu võttis kokku Priit Pullerits	Kaebaja vale tõlgendus
M-P-V	Proua Ilvese ilmne soov see žanr keelata ei sobi kokku hea ajakirjandustavaga	Ajakirjandusel on kohustus anda üldsusele teada avaliku elu tegelaste tegemistest ja ka hinnangutel on ajakirjanduses oma koht. Samuti ei sisaldanud artikkel üldsuse jaoks uut infot.	Ajakirjanduse hea tava

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Postimehe esitab oma väiteid ja argumente peamiselt neljas erinevas diskursuses: isiklik tõlgendus, toimetuse tööprotsess ja ajakirjanduse hea tava.

Aladiskursuste analüüs

Isiklikud kannatused

Evelin Ilvese kaebuse teksti põhjal võib öelda, et konflikt seisneb tema jaoks isiklike kannatuste põhjustamisel, kuna artikkel solvab teda kui ema („see Evelini ürgema värk on nii lõpmata võlts“) ja kutsub üles perekonna lõhkumisele („mees, põgene“).

Deklaratiivses kõneviisis võtab ta kaebuses oma seisukoha:

„Pean seda kõike solvavaks ja äärmiselt jõhkraks sekkumiseks minu ja meie pere privaatsusesse.“

Väljend „*äärmiselt jõhkraks sekkumiseks*“ on emotsionaalne ja sellest võib järeldada, et kaebajale on põhjustatud tõsiseid kannatusi.

Evelin Ilvese kaebuse puhul torkab muidugi silma see, et varjatud kujul rõhutab ta tekstis seda, et tema puhul ei ole tegu avaliku elu tegelasega:

„*Pöördun teie poole enda isiku – kes ma ei ole poliitik, avaliku solvamise pärast.*“ (lisa 16, rida 5)

Väljendiga „kes ma ei ole poliitik“ viitab Ilves tõenäoliselt tegelikult sellele, et ta ei ole avaliku elu tegelane, kuna ta ilmselt aimab, et avaliku elu tegelase staatusele rõhumine saab olema üks Postimehe esindaja vastuargumente. Selline ennetamine viitab omakorda ajakirjanduse töökultuurile, kus avaliku elu tegelaste puhul on isiklike kannatuste tekitamine justkui lubatud ning kus ka avaliku elu tegelasega seotud inimene (antud näitel siis Evelin Ilves kui T.H. Ilvese abikaasa) muutub meedia jaoks automaatselt avaliku elu tegelaseks.

Üks Evelin Ilvese tugevamaid argumente just emotsionaalses plaanis on see, et viitab enda kui ema solvamisele:

„*Tegemist on minu kui ema solvamisega puhtalt seetõttu, kes on minu abikaasa.*“ (lisa 16, rida 6)

Ka selle lause teises pooles tuleb välja viide avaliku elu tegelase n-ö „automaatsele staatusele“. Enda kui ema solvamisele rõhumine on aga Eesti sotsiaalkultuurilises kontekstis tugev argument. Põhjuseks negatiivne iive, mis on juba aastaid aktuaalseks jututeemaks ning sellest tulenev surve, et naised pigem sünnitaksid, kui teeksid karjääri.

Isiklik tõlgendus

Konkreetselt nendele etteheidetele vastab Postimees isikliku tõlgenduse ja ajakirjanduse hea tava diskursuses. Isikliku tõlgenduse diskursusega üritab ajalehe esindaja peatoimetaja Merit Kopli väita, et Evelin Ilves on artiklist valesti aru saanud.

Argumentatsioon jääb selles diskursuses nõrgaks ja kohati ebaloogiliseks. Näiteks lause: „*Tabeli eesmärgiks pole mõistagi perekonna lõhkumine ega vihkamisele õhutamine, märkus „mees, põgene!“ polnud mõeldud käsuna põgeneda Evelin Ilvese eest, vaid „võltsi ürgema värgi eest“.* (lisa 17, read 2-3)

Arvestades aga seda, et väljend „võlts ürgema värk“ on artiklis otseselt seostatud Evelin Ilvesega (lause: „ja see Evelini ürgema värk on nii lõpmata võlts“), on ka väljend „mees, põgene!“ seostatav Evelin Ilvesega, seega räägib väljaande esindaja sisuliselt endale vastu.

Samuti üritab Postimehe esindaja oma vastuses nihutada konflikti fookust kolmandale isikule, väites, et artikli peategelane oli hoopis Toomas-Hendrik Ilves. Seega püüab meediaväljaande esindaja õigustada sellega, et ka Evelin Ilvest puudutav on avaliku elu tegelast puudutav informatsioon. Konkreetselt viitab sellele lause:

„*Avaliku elu tegelane annab vältimatult ja teadlikult ajakirjanikele kui ka kogu üldsusele võimaluse iga oma sõna ja tegu põhjalikult arvustada, mistõttu peab see isik olema ka erinevate arvamuste suhtes tolerantsem ja sallivam.*“ (lisa 17, read 21-22)

Avaliku elu tegelase mõistega mängimine töötab siin kaebuses seega kahepoolsest — mõlemad osapooled kasutavad seda enda õigustamiseks, kuid siin tekib vastuolu, kuna Evelin Ilves väidab, et ta pole avaliku elu tegelane, samas kui Postimehe esindaja väidab, et E. Ilves seda on.

Tekstiliselt on tähelepanuväärne ka Postimehe tõlgendus kaebaja tekstile:

„Kui proua Ilves tunneb end kõigest – ja eelkõige neist kahest kaebuses esitatud poollausest hoolimata solvatuna, siis Postimees mõistagi siinkohal vabandab.“ (lisa 17, read 26-27)

Lause alguse järgi võib öelda, et Postimees ei püüa üldse kaebajat mõista, kuna väljaande esindajal on tekkinud kahtlus selles osas, kas kaebaja end solvatuna tunneb, kuigi ta nii end kaebuses väljendas. Samuti jääb segaseks väljend „kõigest hoolimata“, millega väljaande esindaja ilmselt püüab viidata sellele, et Evelin Ilves peaks pärast Postimehe vastulauset pressinõukogule oma arvamust muutma.

Ajakirjanduse hea tava

Kõige otsesemalt on ajakirjanduse hea tavaga seotud Evelin Ilvese etteheide, et hinnangu andjatel puudub isiklik kogemus ja vajalik taustainfo ning et kommentaarid on anonüümsed. Järeldus, mille Evelin Ilves sellest aga teeb kuulub pigem isikliku tõlgenduse diskursusesse:

„Liiatigi on tõsiselt küsitav, kas anonüümseid ja avalikke solvanguid tuhandetes tiražeeriv väljaanne kvaliteetmeedia hulka kuulub.“ (lisa 16, read 14-15)

Ka Postimees ühendab oma ühes väites ajakirjanduse hea tava diskursuse isikliku tõlgendusega:

„Proua Ilvese ilmne soov see žanr keelata ei kuulu kokku hea ajakirjandustavaga.“

Huvitav on siin väljend „ilmne soov“, mida võib puhtalt meediaväljaande esindaja isiklikuks tõlgenduseks lugeda, kuna Evelin Ilvese kaebuses ei ole juttu ühegi žanri keelamisest. Seda isiklikku hinnangut, millel pole tekstis faktilist tuge, käsitleb leht aga hea ajakirjandustava rikkumisena, viidates ka siin avaliku elu tegelase mõistele, kelle tegemistest peab üldsus teada saama ning sellele, et „erinevaid hinnanguid ajakirjanduses ei saa ära keelata ning ka nendel on oma koht“. Siin on jälle tegu kaebaja teksti isikliku vaba tõlgendusega, kuna Evelin Ilves ei räägi sellest, et hinnangud tuleks keelata.

Pressinõukogu otsus (lisa 18)

Antud kaebuse puhul ei pea ma vajalikust tabelit teha, kuna Pressinõukogu otsuse tekstis puuduvad põhimõtteliselt nii väited kui argumendid. Tiina Kaalep märgib otsuses vaid, et ajaleht Postimees ei rikkunud head ajakirjandustava ja lõpetab oma vastuse lausega:

„Pressinõukogu juhib tähelepanu, et ka avaliku elu tegelastel on õigus pereelu puutumatusse ning seda käsitledes peab jääma hea maitse piiridesse.“

See aluse on mitmeti mõistetav, kuna lähtub kaebaja seisukohast, kuid samas ei mõjuta see kuidagi otsust. Tegelikult on see lause otsuse põhimõttega selges vastuolus.

Seega tuleb selle kaebuse puhul kõige ilmekamalt välja see, kuidas pressinõukogu lähtub oma otsustes meediaväljaande seiskohtadest ja ei argumenteeri oma otsuseid.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kaks peamist diskursust, milles nii kaebaja kui meediaväljaande esindaja suhtlesid, olid isiklik tõlgendus ja isiklik kannatus. Isikliku tõlgenduse diskursuses rõhustid mõlemad osapooled „avaliku elu tegelase“ mõistele, millest aga kummalgi oli ennast õigustav arvamus. Huvitav on veel see, et kaebaja isiklike kannatuste diskursuses toodud etteheidetele vastas Postimehe esindaja ka isikliku tõlgenduse või toimetuse tööprotsessi diskursuses. Seega ei vaadanud kumbki osapool oma peamistes argumentides normatiivsele meediaeetikale, vaid konflikt jäi üldjoontes kahe vasturääkiva isikliku tõlgenduse pinnale.

3.5. Elmar Kuus vs Postimees (kaebus nr.101)

Eraisik Elmar Kuus esitas 21. aprillil 2005. aastal Pressinõukogule kaebuse 16.05.2005 Postimehe Arteris ilmunud artikli „Kuse-Taad ennustab märga suve“ peale, milles räägiti, et ilmaennustaja Kuse-Taad lubab suveks vihmaseid ilmu. Elmar Kuus, kes on ajakirjanduses varem avaldanud ilmaennustusi pseudonüümi Kuuse-Taad all, leidis, et tema nime, au ja väärikust on solvatud. Ajalehe Postimees esindaja leidis, et kuna tegu on huumoriküljega, milles esitatud andmed on välja mõeldud, siis ei saa see solvata kellegi head nime, au ega väärikust. Pressinõukogu otsustas, et Postimees rikkus head ajakirjandustava.

Tabel 13

Elmar Kuusi väited ja argumendid (lisa 19)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P-ARG	Postimees rüvetas minu au, nime, väärikust ja tegevusala	Kuuse-Taadi nimi on kujunenud kaubamärgiks , mida püütakse jalge alla talluda. (read 7–9).	Hea ajakirjandustava/ normatiivne meediaetika/isiklikud kannatused
M-P-V	Pean vajalikuks nõuda Postimehelt selle rämpse loo kirjutaja nime avalikustamist ja ühtlasi karistamist		Süüdlase karistamine
M-P-V	Nõuan moraalse kahju tekitamise eest 10 000 krooni		Juriidiline diskursus

Tabel 14

Postimehe esindaja argumendid (lisa 20)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-V-V-SV+ M-P-ARG	Hageja au, nime ja väärkust ei ole rüvetaud, sest tegu on naljaga	Artikkel ilmus selgelt märgistatud huumoriküljel Humoreski-absurdi iseloomustab see, et tegu on naljaga Huumorirubriigi eesmärk on tekitada head meeleolu	Ajakirjandusliku huumori diskursus
M-P-V	Kaebaja seostab end meelevaldselt Arteri isikuga	Kaebaja ei ole kusagil esinenud nime all Kuse-Taad	Hinnang kaebajale
M-V-V-SV	Huumorikülje autor ei ole anonüümne	Rubriigi autori nimi on kirjas impressumis	Kaebaja vale väide

Aladiskursuste analüüs koos argumentatsioonianalüüsiga

Isiklik kannatus/ ajakirjandusliku huumori diskursus

Konflikti olemuse defineerimises on vastolu, sest kaebaja ja meediaväljaande esindaja räägivad erinevates diskursustes — kaebaja rõhub **isiklikele kannatustele** ja meediaväljaanne võtab kaebusele vastamisel aluseks **ajakirjandusliku huumori diskursuse**.

Mõlemad osapooled esitavad oma tekstis kumbki ühe mõjuva argumendi. Elmar Kuus isiklikul tasandil (maine ja Kuuse-Taadi kaubamärk), Merit Kopli (tegu on huumoriküljega). See on Kopli ainus argument, millest on ka kõik teised tuletatud (tekst on väljamõeldis, teeb inimestele nalja, ei informeereri).

Seega on tegu kahe teineteisele vastu rääkiva diskursusega — isiklik solvang ja nali.

Elmar Kuusi kaebus ja Merit Kopli vastus erinevad ka stilistiliselt. Kuusi kiri on väga emotsionaalne ning selles kasutatakse rohkelt negatiivse laenguga omadussõnu. Artiklit nimetab ta „Eesti ajakirjanduse ajaloos kõige häbiväärsemaks isiku, au, nime ja väärkuse

rüvetamiseks“, „röpaseks looks“, „roppuste hunnikuks“ , „häbiväärseks teoks“ (rida 16) ja „roppustest koosnevaks looks“ .

Kopli seevastu esineb ametlikus diskursuses ning kasutab positiivse laenguga väljendeid nagu „Hea meeleolu loomine“ ning „nali“ (read 9–11).

Hinnang kaebajale

Kopli kolmas väide, et loos pole viidatud Elmar Kuusile, jääb poolikuks. Vaadates sellele eelnevat lauset, kus öeldakse, et huumorirubriigis antakse hinnang inimestele, sündmustele ja nähtustele (read 10–11), saame teda, et kaebealusel artiklil on põhimõtteliselt olemas referent. Kopli väidab, et selleks pole Elmar Kuus, aga samas ei järeldu ka tekstist, kes selleks siis on.

Süüdlase karistamine

See on aladiskursus, mis minu bakalaureusetöös vaadeldud kaebuste puhul esineb ainsana Elmar Kuusi tekstis. Võib öelda, et Elmar Kuus on kaebajana pidanud konflikti põhjuste välja toomisest olulisemaks n-ö „süüdlase karistamist“. Pool tema kaebuse sisust koosneb nõuetest Postimehe suhtes, mis on esitatud deklaratiivses ja üks ka imperatiivses kõneviisis ning oma stiililt väga resoluutsed. Nii nõuab Kuus Postimehelt:

- loo kirjutaja nime avalikustamist ja karistamist (read 12–13)
- toimetaja („*selle, kes võimaldas /.../ trükki pääsemist*“) karistamist (read 14–15)
- kannatanule moraalse kahju hüvitamist (read 16–18)

Lisaks kahtleb Elmar Kuus veel ka loo autori või toimetaja (Kuus kasutab sõna „kokkupanija“) psüühilises seisundis, arvates, et ta vajaks pidevat nõustamist (read 19–21).

Oma kaebuses süüdistab Elmar Kuus institutsiooni — „*ajaleht Postimees pani toime /.../*“ (rida1). Kuigi ajakirjanikku ega toimetajat Kuus otseselt ei süüdistata, nõuab ta nende karistamist („*loo kirjutaja nime avalikustamine*“ — read 12–13 ja „*väärrib karistamist isik, kes /.../*“ — read 14–15). Institutsioonilt nõuab ta valuraha.

Meie/nemad diskursuse konstrueerimine

Elmar Kuus räägib konfliktis kui kannatanu ja esineb oma õige nime all. Merit Kopli räägib kui Postimehe peatoimetaja ning räägib väljaande nimel. Huvitav on veel see, et selle inimese nimi, kes loo taga tegelikult seisab, kaebuse vastusest välja ei tule.

„Meie“ ja „nemad“ suhe on antud kaasuse puhul huvitav just Elmar Kuusi vaatevinklist, kus tekib vastandus „mina“ ja „nemad“, kusjuures „nemad“ on kaebaja jaoks suhteliselt ebamäärane kogum, kelle otseses seoses Postimehega pole ta kindel („kui tegemist on toimetuse töötajaga“ — read 13–14). Tekstis esinevad asesõnad „kirjutaja“ (rida 12), „see isik“ (rida 14), „loo kokkupanija (rida 19) ja ka ebamäärane „ta“ (rida 20).

Tabel 15

Pressinõukogu otsus Elmar Kuusi kaebusele (lisa 21)

Väide	Argument	Diskursus
Postimees eksis ajakirjanduseetika koodeksi punkti 1.5 vastu , mis ütleb, et ajakirjandus ei tohi oma tegevusega kellelegi tekitada põhjendamatuid kannatusi.	Kuigi kirjutis ilmus huumoriküljel, kahjustab see Elmar Kuusi mainet ja on solvav tema isiku suhtes	Normatiivne meediaetika

Pressinõukogu otsustas, et ajaleht Postimees rikkus head ajakirjandustava, lähtudes seega Elmar Kuusi argumentidest. Oma argumentatsioonis viitab Pressinõukogu selgelt ka lehe argumendile (kuigi kirjutis ilmus huumoriküljel) ja annab sellele hinnangu, mis lähtub kaebaja väidetest.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kaebuste osapooled suhtlevad erinevates diskursustes. Väljaande esindaja tekstis ei esine ka ühtki viidet sellele, et ta vastaspoole väiteid mõistaks. Seega võib märkida empaatia puudumist. Huumoridiskursusele viitamine

Postimehe poolt ning õigustavad argumendid näitavad aga, et meediakanal ei võta süüd omaks. Põhimõtteliselt toetub meediaorganisatsiooni esindaja võimupositsioonile ja kasutab soovitud lahenduse saamiseks demagoogiat. (Elmar Kuusi meelevaldne seostamine Kuuse-Taadiga, mida võiks tõlgendada ka mõnitamisena).

Meediaväljaande kasuks tuleb öelda siiski seda, et hilisemas intervjuus kahetses Postimehe peatoimetaja Merit Kopli, et oli vastusesse lause meelevaldse seostamise kohta kirjutanud. „*Seal muidugi see üks lause, seda ei oleks tohtinud seal üldse olla, kus oli, et nimele Kuse-Taad ja Kuuse Taad vaheline seos on meelevaldne.*“ (lisa 45, rida 49)

Arvestades aga, et eelmises lauses räägitakse, et väljaanne **kaotas** (kaotuse–võidu diskursusest tuleb lähemalt juttu intervjuude analüüsi peatükis) Pressinõukogus, siis võib siin tegu olla ka oma halva argumentatsiooni kahetsemisega ja mitte niivõrd empaatiaga kannatanu suhtes.

3.6. Meelis Atonen vs SL Õhtuleht (kaebus nr. 88)

Meelis Atonen, kes kaebuse esitamise ajal oli Riigikogu liige, kaebas Pressinõukogusse Kadri Paasi, Siim Randla ja Kristi Vainküla 11. veebruaril 2005. aastal SL Õhtulehes ilmunud artikli „Eksministrid lärmasid riigikogu valvelauas?“, milles räägitakse, et eksministrid Meelis Atonen ja Heiki Kranich bravuuritsesid Riigikogu valvelauas, olid lõbusas meeleolus ja püüdsid minna parlamendihoonesse sünnipäeva tähistama, kuhu neid aga ei lastud. Meelis Atonen väidab Pressinõukogule saadetud kirjas, et teda puudutav info on ebatäpne ja eksitav, sest ta pole olnud ebakaines olekus ega bravuuritsenud. SL Õhtulehe esindaja jääb aga oma väidete juurde kindlaks. Pressinõukogu otsustab, et SL Õhtuleht on rikkunud head ajakirjandustava ja eksinud eetikakoodeksi punkte 1.4 ja 3.5.

Tabel 16

Kaebaja Meelis Atoneni kaebuse väited ja argumendid (Lisad 22 ja 23)

Põhineb taotlusel pressinõukogule (Lisa 22) ja neli päeva hiljem e-maili teel saadetud lisaselgitustel (Lisa 23)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V + M-P-ARG	Artiklis on täiesti vääralt esitatud kaks väidet - eksministreid ei lastud parlamendihoonesse - mehed olid kõrgendatud meeolus	Kinnitan , et mul ei ole mingeid nendes väidetes esitatud konflikte olnud Minu isikut puudutavad faktid on läbini valed Bravuuritsemist ega lärmamist ei olnud Kellegi taltsutamiseks polnud vaja kasutada jõudu Ei tarvita alkoholi riigikogu hoones põhimõtteliselt Lahkusin lossiplatsilt autoga	Hea ajakirjandustava rikkumine/ isiklik kinnitus
M-P-V	Minu sõnu võivad kinnitada S. Sester, H. Kranich /.../ ja julgestus politsei videolint		Kolmanda osapoole kasutamine
V-P-V	Ajakirjanduseetika koodeksi punkti 1.4 rikkumine (kaudselt esitatud)		Normatiivne meediaetika
M-P-V	Artiklis esitatud väidete näol on tegu ebatäpse ja eksitava informatsiooniga		Hea ajakirjandustava rikkumine

Tabel 17

SLÕhtulehe esindaja väited ja argumendid

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+M-P-ARG	Oleme teinud kõik endast oleneva (kaudselt esitatud)	SLÕL avaldas õienduse parandades faktivea, et Atonen ei üritanud hoonesse siseneda, vaid väljus sellest	Hea ajakirjanduse tava
M-V-V-SV+M-P-ARG	SLÕL keeldus ümber lükkamast väidet, nagu oleks Atonen olnud alkoholihoobes	Artiklis ei ole seda väidetud Artiklis ei ole käsitletud alkoholi ja autojuhtimise vahelist seost	Isiklik tõlgendus + demagoogia
M-V-V-SV+ M-P-ARG	leht ei eita ka bravuuritsemist (kaudselt esitatud)	Ajakirjanikele vastanud allikad ei eita seda otsesõnu Et seda poleks olnud, ei väida üksi küsitletud isik	Isiklik tõlgendus/toimetuse tööpõhimõtted
M-P-V	Me pole väitnud, et Atonen oleks olnud ebakaines olekus ja pannud toime mõne õigusrikkumise		Isiklik tõlgendus/juriidiline diskursus

Aladiskursuste ja argumentatsiooni analüüs

Hea ajakirjanduse tava

Mõlemad osapooled jaoks on konflikti alus küll hea ajakirjandustava diskursuses, kuid konflikti fookus asub erinevates kohtades. SL Õhtuleht püüab väita, et on teinud kõik õigesti ning võtab omaks vaid faktivea, et Meelis Atonen mitte ei sisenenud Riigikogu hoonesse, vaid hoopis väljus sealt. Atonen rõhub aga hoopis sellele, et ta ei ole olnud

kõrgendatud meeleolus, nagu väidab artikkel, ja et ta ei ole valvelauas bravuuritsenud (Lisa 22, read 15–16). Seega rõhub meediaväljaanne ruumilisele orientatsioonile, millega eksimine klassifitseerub faktiga eksimise alla, Atonen rõhutab aga fakte, mis on seotud inimese isikuga (tema seisund ja käitumine). Selle jätab SL Õhtuleht oma vastuses aga tähelepanuta, mistõttu võib väita, et kaebaja peamise argumendiga ei ole siin arvestatud.

Isiklik tõlgendus

SL Õhtulehe poolne argumentatsioon on minu meelest suhteliselt nõrk, sest väljaande esindaja kasutab enamasti skeemi “minu vastuväide sinu väitele” (M-V-V-SV), millele lisatakse omapoolne argument (M-P-ARG), mis põhineb enamasti artiklis öeldu isiklikul tõlgendusel. Tekstist ei järeldu küll, kas see isiklik tõlgendus on ajalehe toimetuse või peatoimetaja seisukoht. Lisaks kasutab meediaväljaande esindaja oma argumentides ka demagoogiat. Näiteks viitab Atonen oma kaebuses lõigule:

„Et mehed olid SL Õhtulehe teada kõrgendatud meeleolus, siis riigikogu valvelauas istuvad politseinikud neid majja lasta ei tahtnud.“ (Lisa 22, read 10–12)

SL Õhtuleht ütleb aga enda kaitseks:

„SL Õhtuleht keeldus ümber lükkamast väidet, nagu oleks Meelis Atonen olnud alkoholihoobes, kuna kõnealuses artiklis ei olnud seda väidetud.“ (Lisa 24, read 9–10).

Sama fakti kinnitab leht oma vastuses ka teist korda (Lisa 24, read 22–23).

Küsimus on väljendi „kõrgendatud meeleolu“ lahtimõtestamises. SL Õhtulehe lause konstruktsioon „SL Õhtulehe teada kõrgendatud meeleolus“ viitab sellele, et kõrgendatud meeleolu on oluline fakt, mida tuleb konkreetsete allikatega kinnitada. Lõbus meeleolu, mille puhul ei kahtlustata alkoholihoovet, sellist viidet ei vajaks.

Eelnevast tulenevalt on demagoogiline ka SL Õhtulehe kinnitus, et artiklis ei väideta, nagu oleks Meelis Atonen olnud alkoholihoobes. Huvitav on veel see, et meediaväljaanne toob siin sisse täiesti uue ennast kaitsva argumendi, millele Atonen oma kaebuses ei ole viidanud. Meediaväljaande esindaja toob mängu **juriidilise diskursuse** ja ütleb oma vastuses, et Meelis Atonen ei ole toime pannud õigusrikkumist. (Lisa 24, read 22–23)

Loogiliselt konstruktsioonilt on küsitava väärtusega ka ridades 10–11 esitatud argument, kus viidatakse sellele, et on olnud juttu autosõidust. Meediaväljaande esindaja on konstrueerinud väite ja fakti vahele meelevaldse seose, millel ei ole loogilist alust. Lisaks on lause ka sõnastatud nii, nagu otsustaks faktide üle ajakirjanik.

„Kui artikli autor oleks olnud seisukohal, et...“ (Lisa 24, rida 11)

Kõik SL Õhtulehe laused on modaalsuse poolest deklaratiivsed:

„SL Õhtuleht keeldus ümber lükkamast...“ (rida 9)

„Bravuuritsemist valvelauas ei eita...“ (rida 18)

„Samas on meil teada...“ (rida 20)

„Kinnitame: me pole väitnud...“ (rida 22)

Sellist stiili kasutades püüab lehe esindaja väljaannet kaitsta ja vastaspoole argumentidele vastu hakata, süvendades nii konflikti ning välistades sisuliselt igasuguse kompromissi. Konflikti süvendab ka see, et enamus deklaratiivsetest lausetest on negatiivses vormis esitatud: ei eita, pole väitnud.

Isikliku tõlgenduse diskursusele lisandub veel ka **toimetuse tööpõhimõtete** diskursus, mis väljendub anonüümsetelt allikatelt saadud informatsiooni kasutamises tõeste faktidena. Näiteks viidatakse väga üldiselt julgestuspolitsei raportile:

„Samas on meil teada, juhtumi kohta esitati julgestuspolitsei raport, mis viitab, et aset leidnud vahejuhtum oli midagi enam kui tavapärane kolleegide vestlus“.

See on sisutühi lause, mis ei anna juhtumi kohta mingit informatsiooni. Lisaks on ebamäärane väljend *„midagi enam kui tavapärane kolleegide vestlus“* ka negatiivse kaastähendusega ning arvestades artikli konteksti võib viidata samuti alkoholihoobele ja bravuuritsemisele.

Meie/nemad diskursuse konstrueerimine

SL Õhtulehe nimel räägib peatoimetaja Väino Koorberg, kes esindab SL Õhtulehe huve. Meelis Atonen räägib siin kõigepealt enda kui Riigikogu liikme nimel, kaudselt aga ka oma erakonnakaaslaste Sven Sesteri, Heiki Kranichi, Kristel Meieri ja Lennart Liba nimel. Viimatimainitud esinevad konfliktis ühtaegu nii osapoolte (Lisa 23, read), kui ka tunnistusmaterjalina, mis peaksid tegelikult olema üksteist välistavad kategooriad.

Kogu siin kaasuses esinev konflikt toimub pigem kahe institutsiooni kui kahe isiku vahel. SL Õhtulehe poolne „meie“ tähendab kogu Õhtulehe toimetuse kollektiivi. Väino Koorbergi tekstis on meediaväljaanne isiksustatud: „*SL Õhtuleht keeldus*“, „*SL Õhtuleht avaldas*“.

Kaudselt viitab peatoimetaja küll ka ajakirjanikele (read 15 ja 18) ning üks kord artikli autorile (rida 11)

Ka Meelis Atonen räägib eriti oma teises seletuskirjas nii iseenda kui oma erakonnakaslaste eest:

„Ei minu ega kellegi teise taltsutamiseks ei olnud vaja...“ (Lisa 23, read 5–6)

„Kedagi polnud üldse vaja taltsutada.“ (Lisa 23, rida 7)

Meelis Atonen süüdistab SL Õhtulehte ja mitte konkreetseid ajakirjanikke. Nende nimed on küll kaebekirja algul üles loetud, kuid vastutavaks peab Atonen väljaannet:

„Ajakirjandusorganisatsioon kannab hoolt selle eest, et ei ilmuks ebatäpne, moonutatud või eksitav informatsioon.“ (read 18–19).

Vabandus kaebaja ees

Seda aladiskursust esineb suhteliselt harva. Ka konkreetset juhul tuleb siiski märkida, et SL Õhtuleht vabandab Meelis Atoneni ees vaid fakte pärast ja mitte Atoneni isikut puudutava ebatäpse info avaldamise eest, mis oli tema kui kaebaja arvates konflikti aluseks: *„Palume vabandust, et väitsime, nagu poleks lõbusas meeleolus Meelis Atoneni lubatud Riigikogu hoonesse.“*

Tabel 18

Pressinõukogu otsus (lisa 25)

Väide	Argument	Diskursus
SL Õhtuleht rikkus ajakirjanduseetika koodeksi punkte 1.4 ja 3.5		Normatiivne meediaetika
Artikkel on kaebaja suhtes põhjendamatult halvustav		Hea ajakirjanduse tava/isiklik kannatus

Pressinõukogu otsustas, et SL Õhtuleht rikkus head ajakirjandustava. Seega lähtuti kaebaja Meelis Atoneni argumentidest ning lisati neile veel uusi. Kui Atonen leidis, et SL Õhtuleht eksis vaid ajakirjanduseetika koodeksi punkti 1.4 vastu, mille järgi vastutab ajakirjanik oma sõnade ja loomingu eest, siis Pressinõukogu leidis, et lisaks eksiti veel ka punkti 3.5 vastu, mis kohustab toimetust kontrollima info tõesust ja allikate usaldusväärsust. Lisaks on see kaebus tähelepanuväärne ka seetõttu, et on ainus juhtum minu bakalaureusetöös analüüsitud kaebustest, kus Pressinõukogu pöörab oma vastuses tähelepanu ka kaebaja isiklikele kannatustele.

Kokkuvõtteks võib öelda, et selle kaasuse puhul asus konflikt mõlema osapoole jaoks ühes ja samas diskursuses, kuid konflikti fookus oli erinev. Meediaväljaande esindaja rõhus faktiveale, mis aga kaebaja seisukohast ei olnud oluline. Need väited, mis aga kaebaja sõnul esitasid tema kohta ebatäpset ja eksitavat informatsiooni, lükkas ajaleht omapoolsete deklaratiivsete väidetega ümber, kasutades demagoogiliselt isiklikul tõlgendusel põhinevaid argumente. Pressinõukogu lähtus oma otsuses kaebaja argumentidest ning võttis arvesse ka kaebaja peamist väidet — tema isiku kohta levitatud eksitavat informatsiooni.

3.7. Viktoria Lukats (Markii-Gold OÜ) vs Äripäev (kaebus nr. 99)

Kullasepäari Markii-Gold OÜ juhatuse esinaine Viktoria Lukats esitas Pressinõukogule 19. aprillil 2005. aastal kaebuse seoses ajalehes Äripäev 25. novembril avaldatud artikliga „Kullaäri võtab palgata tööle“, milles kirjutatakse, et Markii-Gold OÜ võttis tööle õpilase, kellelt nõudis algul tasuta ja hiljem miinimumpalgaga töötamist, et katta õppuri õppekulusid. Kaebaja Viktoria Lukats leidis, et artiklis on esitatud andmed on valed, artikkel on halvustava tooniga ja kahjustab ettevõtte mainet. Äripäeva esindaja leidis, et artikkel on tasakaalus ja et väljaanne on täitnud kõiki ajakirjanduseetika reegleid ja ei ole teinud ühtki faktiviga.

Kaebuse osapoolte väited ja argumendid:

Tabel 19

Kaebaja Viktoria Lukats ettevõtte Markii-Gold OÜ esindaja tekst (lisa 26)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P-ARG	Ei ole saanud ühendust peatoimetajaga	Toimetusest ei ole tagasi helistatud ja kohtumisaega ei ole kinni pandud	Toimetuse töökultuur
M-P-V	Ajakirjanik on avaldanud materjale, mis on seaduste alusel karistatav	Ajakirjanik kommenteerib seadusevastaselt lepingut	Juriidiline diskursus
M-P-V+ M-P-ARG	Ajakirjanik valetab	Valed on väited palga maksmise, õppeülesannete, õppelepingu ja katseaja kohta	Hea ajakirjandustava rikkumine
M-P-V+ M-P-ARG	Artikkel ilmus isiklikuks kättemaksuks.	Kõnealuse õpilase ema töötab Äripäevas	Ajakirjaniku isiklik huvi
M-P-V+ M-P-ARG	Ajakirjanikul on pidevalt segamini mõisted tööleping/õpilasleping ja õpilane/töötaja		Ajakirjaniku kompetentsus
M-P-V+M-P-ARG	Artikkel on halvustava tooniga, solvav isiklikult meistrile ja kogu kullasepäärile	Meister oli õpilasega palju vaeva näinud Ükski kullasepp enam õpilasi võtta ei soovi (read 83–84)	Hea ajakirjandustava
M-P-V	Artikkel ei sobi kokku Äripäeva mainega (read		Kaudsele tegurile viitamine
M-P-V	Rikutud on ajakirjanduseetika koodeksi punkte 1.2, 1.4, 1.5, 2.2, 2.3, 2.1, 3.7, 4.11, 3.5, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2, 5.3		Normatiivne meediaeetika
M-P-V	Igor Rõtov on käitunud variserlikult		Isiklik hinnang

Tabel 20

Äripäeva esindaja väited ja argumendid (lisa 27)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P-ARG	Artikkel on tasakaalustatud	Kõik osapooled on saanud sõna (read 3–4)	Hea ajakirjanduse tava
M-P-V	Fotograaf ei saanud pilti teha ilma firma esindaja loata		Toimetuse tööpõhimõtted
M-P-V	Viktoria Lukats oli teadlik, et suhtleb ajakirjanik Kristina Traksiga		Ajakirjaniku kompetentsus
M-P-V+ M-P-ARG	Lukats kooskõlastas toimetajaga kogu teksti, mis tema sõnade all ilmus	Toimus vestlus Raimo Ülavere ja Viktoria Lukatsi vahel	Toimetaja kompetentsus
M-P-V+ M-P-ARG	Äripäeva eesmärk ei olnud anda hinnangut	Eesmärk oli kirjeldada juhtumit kui tavapärasest oluliselt erinevat	Ajakirjanduslik taotlus
M-P-V+M-P-ARG	Viktoria Lukats ei viidanud ühelegi faktiveale, mis oleks eeldanud Äripäeva poolse vabanduse avaldamist	Tegemist on olnud Lukatsi poolsete hinnangutega artiklis esitatud teemale, mis on ka artiklis juba esindatud	Isiklik tõlgendus
M-P-V+M-P-ARG	Äripäeva ajakirjanikud ei tegele läbi ajalehe kättemaksmisega	Selle ilmnemisel ei saa see ajakirjanik enam Äripäevas töötada	Äripäeva tööpõhimõtted
M-P-V	Äripäev täitis kõiki hea ajakirjandustava reegleid		Hea ajakirjanduse tava

Hea ajakirjanduse tava

Äripäeva vastust vaadates võib öelda, et püütakse jätta muljet, et konflikti alus puudub. Viktoria Lukatsi ja kullaäri Markii Gold OÜ poolt vaadatuna põhineb aga konflikt peamiselt hea ajakirjandustava rikkumises, mis seisneb nende firma maine rüvetamises ja ebatäpsete faktide avaldamises. Arvestades aga, et tegemist on väike-ettevõttega ning pidades silmas ka kaebaja teksti emotsionaalset stiili, võib öelda, et konflikt on pigem isiksustevaheline.

Ka lähtudes kaebekirjas ja vastuses esitatud süüdistustest võib öelda, et konflikt on isiksustevaheline — Kristina Traks vs Viktoria Lukats. Viktoria Lukats ei süüdistata mitte Äripäeva, vaid ajakirjanikku ja neid, kes konkreetse artikli valmimisele kaasa aitasid. Kõige selgemalt tuleb see välja lõigus:

„Leian, et Äripäeva ajakirjanik Kristina Traks, fotograaf ja päevatoimetaja on kokku klopsinud antud lehe mainega sobimatu artikli /.../“ (lisa 26, read 86-87)

Oluline on siin minu arvates just see, et viide lehe mainele on positiivses toonis. See näitab, et kaebaja tahab süüdistada just konkreetset seda ajakirjanikku, fotograafi ja toimetajat, mitte aga tervet Äripäeva toimetust.

Mis puutub maine rüvetamisse, siis esineb siin mõlema osapoole puhul teksti ületõlgendamine. Rõtov üritab kaitsta lehe mainet, kuigi teine osapool ei olegi seda rünnanud. Lukats üritab samuti kaitsta ettevõtte mainet, mida vastaspool samuti rünnanud ei ole. Seega lahendatakse siin isikliku konflikti nime all ettevõtetevahelist vastuolu.

Hoolimata konflikti fookuse nihutamisest esineb kirjavahetuses siiski üks aspekt, kus argumendid võiksid dialoogi astuda — Lukatsi konkreetsed viited valedele faktidele (read 59–65) ja Rõtovi väide, et ühtki faktiviga pole. Dialoogi aga ei teki, sest Rõtov jääb oma põhjendustes napolisõnaliseks ja vaatab sellest, et ajakirjaniku on süüdistatud valetamises, mööda.

Toimetuse tööpõhimõtted ja töötajate kompetentsus

Igor Rõtovi vastuse puhul on tegu teatava konflikti fookuse nihutamisega. Rõtov ei puuduta oma vastuväidetes mitte neid konkreetseid süüdistusi, millele Viktoria Lukats oma kaebekirjas viitab. Selle asemel keskendub tema vastulause Lukatsi vabas vormis kirjeldusele sellest, kuidas Traks koos fotograafiga salongi andmeid koguma tuli. (read 19–51). Selles lõigus ei esita Lukats aga Äripäeva suunas ühtki süüdistust. Täiesti vastuseta jääb näiteks Lukatsi konkreetne süüdistus, et ajakirjanik Kristina Traks valetas. Samas proovib ta aga pareerida süüdistuse, kus viidatakse ajalehe töökultuurile, väites, et artikkel ei ilmunud isiklikuks kättemaksuks ja et fotograaf ei saanud ilmuda salongi ette teatamata. Mõlemad väited põhinevad lihtsalt vastaspoole väidete ümberlükkamisel ning ei ole veenvalt argumenteeritud. Tekstist jääb mulje, et Rõtovi arvates on see, et Äripäeva

toimetust järgib oma töös kõiki meediaeetika reegleid, lihtsalt fakt, mis ei vaja tõestuseks argumente.

Meie/teie diskursuse konstrueerimine

Mõlema konflikti osapoolle positsioonilt vaadatuna on artiklis tegu suhtega „meie“ vs „sina“. Äripäeva puhul tähistab „meie“ ajalehe toimetust ning „sina“ Viktoria Lukatsit, Lukatsi puhul on „meie“ kullaäri, „sina“ aga ajakirjanik Kristina Traks.

Fotograafi kirjeldamiseks kasutab Lukats väljendeid „*fotograaf, kes tutvustas ennast kui äripäeva töötaja*“ (rida 20) ning „*noormees, kelle nime ma ei tea*“ (rida 22)

Sellest kirjeldusest peegeldub minu arvates selgelt toimetuse tööprotsess ja selle tempo vähemalt selle konkreetse kaebuse puhul.

Tabel 21

Pressinõukogu otsus (lisa 28)

Väide	Argument	Diskursus
Äripäev ei ole eksinud ajakirjanduseetika koodeksi vastu	Kaebaja on saanud artiklis sõna	
Vastulause või vabanduse avaldamine polnud vajalik		

Pressinõukogu lähtus oma otsuses meediaväljaande esindaja vastusest ning otsustas, et leht ei ole rikkunud head ajakirjandustava. Eneseregulatsiooni organ on pidanud kaebaja peamiseks etteheiteks faktivigu artiklis ning langetanud otsuse Igor Rõtovi ehk teise osapoolle ütlustele tuginedes:

“Leht kinnitas, et Viktoria Lukats ei viidanud artiklijärgsel suhtlemisel toimetusega ühelegi faktiveale. Tegemist oli kaebaja hinnangutega artiklis esitatud küsimustele.” (lisa 27, read 9–10). Samas räägib selle vastu lause Viktoria Lukatsi kirjas pressinõukogule:

“Toimetaja nõustus ainult paari minupoolse lause lisamisega ja minu protesti peale ütles otse, andke kohtusse, kui tahate.” (lisa 26, read 47–48)

Oma otsuses on pressinõukogu sellest kaebaja märkusest mööda vaadanud.

Kokkuvõtteks võib öelda, et ka selle kaebuse puhul toimus konflikti nihutamine, kus meediaväljaande esindaja vaatas mööda kaebaja peamisest etteheitest. Selle juhtumi puhul pole aga nihutatud mitte ainult fookus, vaid meediaväljaanne ei tunnista sisuliselt probleemi olemasolu — väljaande esindaja on veendunud, et kõik toimetuse töötajad töötasid hästi, et faktivigu loos ei esinenud ja vabandus pole seetõttu ka vajalik. Pressinõukogu lähtus oma otsuses täielikult meediaväljaande esindaja argumentatsioonist, esitades nende nõrgalt argumenteeritud väited ka oma otsuses.

3.8. Ago Mölder (OÜ Esra Co) vs SL Õhtuleht (kaebus nr. 108)

Taksofirma OÜ Esra Co teenindusdirektor Ago Mölder esitas Pressinõukogule kaebuse SL Õhtulehes 4. mail 2005. aastal ilmunud artikli „Taksosõit lõppes vangikongis“ peale, milles kirjeldatakse, kuidas taksojuht toimetas purjus kliendi, kes taksoarvet ei maksnud, politseisse, kus ta ühe öö arestikambris veetma pidi. Kaebaja Ago Mölder peamine etteheide on, et ei ole avaldatud tema vastulauset ning ajakirjanik on kaks fakti tähelepanuta jätnud. SLÕhtulehe esindaja arvates on aga Mölder sõna saanud. Pressinõukogu langetab SLÕhtulehe suhtes

Tabel 22

Taksofirma Esra KO teenindusdirektor Ago Mölderi väited ja argumendid (lisa 29)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P-ARG	Palun avaldage vastulause (kaudselt esitatud)	Tavalugeja teadvusesse jäi sõnum, et süüdi on taksojuht ja taksofirma.	Ajakirjanduse hea tava
M-P-V+ M-P-ARG	Meedia on taksonduse suhtes negatiivselt meelestatud	Meedia on viimasel ajal taksondust materdanud + viide netikommentaaridele	Meedia aktuaalsed teemad
M-P-V+M-P-ARG	Ajakirjanik on jätnud tähelepanuta kaks fakti	Naist karistati rahatrahviga Kriminaalmenetluse andmetel ei ole taksojuht süüdi	Ajakirjaniku kompetentsus
M-P-V	Kui teie seda teha ei soovi (vastulauset ei avalda – E.K.), pöördun teiste väljaannete poole		Ähvardus

Tabel 22

SL Õhtulehe toimetaja Jaan Väljaotsa väited ja argumendid (Lisa 31)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-V-V-SV	Vastulause artiklile on juba avaldatud sama artikli juures	Teie uus vastulause sisaldab vaid detailitäpsustusi ja jääb põhiolemuselt samaks	Hea ajakirjanduse tava
M-P-V-SV+ M-P-ARG	Artiklis ei ole nimetatud asjaolu, et naist karistati rahatrahviga	See fakt on selgelt kirjas ülemkomissari kommentaaris	Hinnang kaebaja väitele
M-V-V-SV+M-P-ARG	Ainus seni avaldamata fakt on, et kriminaalmenetlus on lõpetatud	Seda ei saa käsitleda vastulausena, sest artikkel saab kajastada ainult kirjutamise ja lugemise ajal toimunud sündmusi	Hea ajakirjanduse tava

See on huvitav kaesus, sest meediaväljaande esindajana vastab toimetaja Jaan Väljaots ning peatoimetaja Väino Koorberg on ainult vahendajaks suhtlusel Pressinõukoguga. Tema kiri (lisa 32), sisaldab täpselt samu argumente, mille eelnevalt on välja toonud Jaan Väljaots suhtluses kaebajaga (lisa 29 ja 30).

Hea ajakirjanduse tava

Taksofirma poolt vaadatuna on konflikti aluseks mure oma maine pärast, mistõttu nad tahavad avaldada vastulauset. SL Õhtulehe poolt vaadatuna on konflikti aluseks samuti mure oma maine pärast, kuna väljaanne ei soovi konflikti ühele osapoolele liialt palju sõna anda ja püüab rõhuda argumendile, et OÜ Esra Takso poolt soovitud vastulause on juba avaldatud politsei ülemkomissari kommentaaris. (Väljaotsa teine argument). Seega on siin tegu isegi mitte konflikti fookuse nihutamisega vaid konflikti olematuks tunnistamisega. Taksofirma on aga mures oma maine pärast ja kaebaja hinnangul ei saa seda lahendada politseikomissari kommentaariga. Kui selline lahendus oleks kaebajat rahuldanud, ei oleks ta uuesti ei ajalehe ega Pressinõukogu poole pöördunud.

Võimudiskursus

Väljaotsa kolmas argument liigitub demagoogia alla: „*Seda ei saa käsitleda vastulausena* /.../“, (Lisa 31, read 17–19). Arvestades seda, et siin kasutatakse ära vastaspoole teadmatust meediaterminoloogias, liigitub see minu arvates võimudiskursuse alla. Toimetaja Jaan Väljaots püüab probleemi kinni katta ja vastulausest keelduda. Peatoimetaja Väino Koorberg kasutab ametlikus vastuses Pressinõukogule samu argumente, kuid viib vaidluse seaduslikule tasandile, tuues sisse konkreetsed punktid ajakirjanduseetika koodeksist. (Lisa 32, read 4–9).

Kaebajal on üks tugev argument vastulause avaldamiseks, mis on tema seisukohalt seotud otseselt konflikti lahendamisega (taksofirma maine parandamine) —kriminaalmenetlus on lõpetatud ja taksojuht ei ole süüdi. (Lisa 30, read 25–26).

Väino Koorberg kasutab oma vastuses kavalat taktikat, jättes algul kaebajale mulje, et mõistab teda ja pakkudes välja ka kompromisslahenduse (Lisa 32, read 12–13), järgmises lauses aga taganeb sellest kohe (Lisa 32, read 12–15)

Seda, et peatoimetaja lisab tihti vastusesse just taktikalisi aspekte, väitis ka Koorberg oma intervjuus.

Empaatia avaldumine

Minu bakalaureusetöös analüüsitud kaebuste seast on siin tegu ainsa juhtumiga, kus tekib tekstis selgelt nähtav dialoog kaebaja Ago Mölder ja toimetaja Jaan Väljaotsa vahel. Konflikti osapooled püüavad teineteist mõista. Tõin ka argumentatsiooni juures välja, et esineb M-P-V-SV (minu pooltväide sinu väitele) tüüpi väiteid, ehk väiteid, milles nõustutakse vastaspoole seisukohaga. Jaan Väljaotsa teise argumendi puhul muidugi esineb käesolevas töös juba esinenud argumentatsiooniskeem, kus vastaspoole mõistmisele järgneb kohe ka enda õigustamine M-P-V (minu pooltväide):

„Kuid juhin tähelepanu asjaolule, et /.../“ (Lisa 30, rida 12).

Nii lisa 30 (Mölder ja vastus Väljaotsale) kui lisa 31 (Väljaotsa vastus Mölderile) algavad püüdega vastaspoolt mõista. Nii kirjutab Mölder:

„/.../ olin samal arvamusel nagu Teie vastus mulle, et /.../“ (Lisa 30, read 2–3)

Väljaots alustab oma kirja:

„Teie mure Tallinna taksonduse pärast on mõistetav“ (Lisa 31, rida 2).

Võimaliku dialoogi algmed ilmnevad näiteks selles, et Jaan Väljaotsa kasutab kaebaja seisukohtade kirjeldamisel kaks korda sõna „kahjuks“ (lisa 31, read 4 ja 12).

Ago Mölder alustab kirja, viidates sellele, et ta on Väljaotsa vastusega nõus: *„/.../ olin samal arvamusel nagu teie vastus mulle, et minupoolne vastulause ei ole enam vajalik /.../“* (Lisa 30, read 2–3).

Hea ajakirjanduse kriteerium

Ideoloogilise laenguga on üks lõik Ago Mölder ja vastulauses, kus viidatakse ajakirjaniku tööpõhimõtetele ja sellest tulenevalt kogu väljaande tööstiilile üldisemalt: *„Ajakirjanik seda ei nimetanud, sest artikkel oleks kaotanud oma mõtte (löövuse?).“* (Lisa 30, read 22–23).

Meie/teie diskursuse konstrueerimine

Kaebaja Ago Mölder räägib kogu konflikti vältel taksofirma nimel ning ei lasku kordagi vaidlusesse isiklikul tasandil. Jaan Väljaots räägib pigem SL Õhtulehe uudistetoimetuse nimel ja Väino Koorberg kogu väljaande nimel. Huvitav on see, et artikli autori nime ei ole mitte kordagi mainitud.

Konflikt toimub mõlemalt poolt tasandil „meie“ vs „nemad“ ehk pigem institutsionaalsel kui isiklikul tasandil.

Konflikti osapooled suhtuvad üksteisesse austavalt ja lugupidavalt, mida näitavad ka nime ees kasutatud epiteedid. Nii pöördub Ago Mölder Jaan Väljaotsa poole kasutades ühel korral epiteeti „lgp. Hr.“ ja ühel korral lihtsalt „lgp.“ Samamoodi vastab ka Väljaots alustades kirja sõnadega „*Tervist lugupeetud Ago Mölder.*“ (lisa 31).

Asesõnadest kasutab Väino Koorberg suhtlusel pressinõukoguga mitte Ago Mölder nime vaid viitab taksofirmale Esra Takso. OÜ Esra Takso pöördub samuti pressinõukogu poole, paludes neil võtta seisukoht selles osas, kas Esra Takso esindajal on õigus keelduda vastulausest (Lisa 30, read 2–3). Sama kirja lõpus aga viidatakse ka toimetaja Jaan Väljaotsale ja sellele, et tema keeldus vastulause avaldamisest. (Lisa 29, read 11–12) Samas esitab kaebaja oma kirja lõpus ka ähvarduse pöörduda teiste meediakanalite poole (lisa 29, rida 12), mis on arvestades seda, et tegemist on kahe institutsiooni vahelise konflikti ja mitte isiksustevahelise konfliktiga, üsna kaalukas argument.

Tabel 23

Pressinõukogu otsus (lisa 33)

Väide	Argument	Diskursus
SL Õhtuleht ei ole eksinud ajakirjanduseetika koodeksi vastu	Leht avaldas kaebaja seisukohad artiklis Loo järelkajana ilmus ka Põhja politseiprefektuuri järellause	Normatiivne meediaetika

Pressinõukogu on oma otsuse langetamisel lähtunud SL Õhtulehe argumentidest ning otsustanud, et meediaväljaanne ei ole rikkunud head ajakirjandustava. Analüüsides

pressinõukogu argumentatsiooni lähemalt, ilmneb siin aga vasturääkivus. Pressinõukogu otsus põhineb lausel:

“Leht avaldas kaebaja seisukohad artiklis ning loo järelkajana ilmus ka Põhja 13 politseiprefektuuri vastulause.” (Lisa 33, read 12–13).

Pressinõukogu üritab siin samamoodi nagu ka SL Õhtuleht juhtida kõrvale konflikti fookust, tehes seda erinevalt meediaväljaandest aga institutsionaalsel tasandil. Politseiprefektuur ning OÜ Esra Co taksoettevõtte on kaks erinevat institutsiooni, mistõttu ei lahenda see, et üks neist on saanud sõna vastulauseks, kuidagi teise probleemi.

Samuti sisaldab pressinõukogu otsuse tekst hinnangut ühe osapoolle (meediaväljaande) kasuks:

“OÜ Esra Takso ei ole rahul sellega /.../ nagu oleks artiklis kirjeldatud juhtumis süüdi taksojuht ja taksofirma.” (Lisa 33, read 5–7)

Väljend „nagu oleks“ on hinnanguline ja nii asub pressinõukogu juba konflikti kirjeldamise ajal, enne lõpliku otsuse langetamist, meediakanali poolele.

Kokkuvõtteks võib seega öelda, et kuigi selles kaebuses tekkis osapoolte vahel dialoog ning meediaväljaande toimetaja vastuses võib tunnetada empaatilist diskursust, ei täidetud lõpuks kaebaja soovi ja vastulauset siiski ei avaldatud. Pressinõukogu lähtus oma otsuses täielikult meediaväljaande argumentidest.

3.9. T. Keskküla (TOIRAN OÜ) vs Eesti Päevaleht (kaebus nr. 83)

Transpordifirma TOIRAN OÜ esitas Pressinõukogusse kaebuse Eesti Päevalehes 8.01.2005 ilmunud artikli „Invaliidi kojusõit maksis 750 krooni“, peale, milles kirjutatakse, et transpordifirma Toiran OÜ viis süvapuudega inimese haiglast koju autopõrandal ja küsis selle eest 750 krooni. Toiran OÜ esindaja T. Keskküla märgib kaebuses Pressinõukogule, et artiklis on avaldatud kontrollimata fakte ja kaebaja ei ole saanud sõna kommentaariks. Eesti Päevalehe ajakirjanik Tuuli Koch vastab, et tegi kõik endast oleneva, et ettevõttega kontakti saada ja tema sõnu kinnitab peatoimetaja Priit

Höbemägi. Pressinõukogu otsustas, et Eesti Päevaleht rikkus head ajakirjandustava, kuna jäeti ära kuulamata teine osapool.

Tabel 24

T. Keskküla (transpordifirma TOIRAN OÜ) väited ja argumendid (lisa 34)

Allolevasse tabelisse on koondatud nii need väited ja argumendid, mida T. keskküla esitas kirjas Eesti Päevalehele (märke EPL), kui ka need, mida ta esitas kaebuses Pressinõukogule (märke PN)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+M-P-ARG	Artiklis on avaldatud kontrollimata fakte	Valesti on kirjutatud firma nimi	Hea ajakirjandustava
M-P-V	Kaebaja ei ole saanud sõna kommentaarideks		Hea ajakirjandustava
M-P-V	Artikkel kahjustab firma mainet		Isiklik kahju
M-P-V+M-P-ARG	Artikkel seab kahtluse alla ajakirjaniku pädevuse	Ajakirjanikule oli tutvustatud firma hinnakirja, kuid oma artiklis ta sellele ei viita.	Ajakirjaniku pädevus
M-P-V	Eesti Päevaleht keeldus avaldamast vastulauset (EPL, PN)		Hea ajakirjandustava
M-P-V+M-P-ARG	Kahtleme Päevalehe pädevuses	Oleme ka ise Päevalehe tellijad, kuid käesolevast artiklist loeme välja seda, et ei usalda ühtegi teie Päevalehe artikli pädevust	Väljaande pädevus
M-P-V+M-P-ARG	Ajakirjanik on valetaja	Firma kontaktandmed on avalikult kättesaadavad	Ajakirjaniku pädevus
M-P-V	Kõik faktid artiklis on valed, õige on vaid teenuse hind (PN)		Hea ajakirjandustava
M-P-V	Artikkel on valelik ja solvav (PN)		Hea ajakirjandustava

See on teine minu bakalaureusetöös analüüsitud kaebus, kus saab eristada ajakirjaniku enda ja Eesti Päevalehe peatoimetaja väited ja argumendid.

Märgistused:

T.K. – Tuuli Koch

P.H. – Priit Hõbemägi

Tabel 25

Eesti Päevalehe esindajate väited ja argumendid (lisa 35)

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V+ M-P- ARG	Pidime artikli avaldama (kaudselt esitatud, T.K.) Toimetus otsustas, et hädas olnud inimese lugu tuleb siiski avaldada (P.H.)	Tegemist on üksikisiku murega ning seda ei saa leht eirata. (T.K.) ... et vältida analoogsete juhtumite kordumist (P.H)	Hea ajakirjanduse kriteerium
M-P-V+ M-P- ARG	Ajakirjanik on teinud kõik endast oleneva (kaudselt esitatud, nii PH kui T.K)	Otsisin erinevatest kataloogidest, haiglast, kannatanu käest (T.K.) Ajakirjaniku pingutustest hoolimata ei õnnestunud tal OÜ Toirani esindajat leida	Ajakirjaniku tööprotsess
M-P- V+M-P- ARG	Antud juhul polnud põhjust patsiendi abikaasa sõnades kahelda (T.K.) Ajakirjanikul ei olnud põhjust Kadajase ütlustes kahelda.(P.H.)	Tegu oli tema olukorra kirjeldusega (T.K.) Kuusalu vallavanem teatas, et tegu on valla aukodanikuga ja kiitis tema õigusmeelt. (P.H.)	Ajakirjaniku eneseõigustus

Hea ajakirjandustava

Toiran OÜ esindaja väitel on konflikti peamiseks aluseks seega erapoolikus ning valede faktide esitamine.

Toimetus omalt poolt mingit konflikti ei näe ning arwab, et on käitunud õigesti, mida näitab see, et nii Tuuli Koch kui Priit Hõbemägi on vastustes välja toonud vaid EPL-i õigustavaid argumente.

Vastuseks OU Toiran põhilisele väitele, et nende arvamust ei ole ära kuulatud, vastab Priit Hõbemägi aga EPLi toimetust ja ajakirjanik Tuuli Kochi **õigustavas diskursuses**, väites, et ajakirjanik tegi kõik endast oleneva, kuid ei saanud vastaspoolega ühendust. Seega ei ole EPL-i peamine vastuargument väga tugev, sest tulenevalt meediaeetika koodeksist ei tohi konfliktiselt lugu ilma kõiki osapooli ära kuulamata avaldada.

Empaatia

Ajakirjanik Tuuli Kochi vastused on üles ehitatud viisakalt ning formaalselt püüab ta oma tekstide alguses ka teisele poolele kaasa tunda. Näiteks alustab ta vastust Toiran OÜ esindajale:

„Mõistan teie viha ajakirjaniku isiku vastu /.../“ (Lisa 35, read 3–4)

Teisalt on siin kujukalt näha kaasustes levinud võtet: „mõistmine pluss eneseõigustus.“, sest lause jätkub:

„ kuid niipalju selgituseks, et tegemist oli üksikisiku murega ning/.../“ (Lisa 35, read 4–5)

Sama skeemi kasutab Tuuli Koch ka teises kohas, kus teise osapoolle suhtes mõistvust üles näidatakse:

„/.../ vabandused, kui on liiga tehtud, kuid antud juhul /.../“ (Lisa35, read 10–11).

Konstruksioon „kui on liiga tehtud“ viitab ka sellele, et „vabandaja“ tegelikult ei kahetse oma tegu, kuna tema arvates justkui polegi liiga tehtud.

Toiran OÜ suhtleb nii ajakirjaniku kui pressinõukoguga suhteliselt ebaviisakas toonis. Tuuli Kohcile saadetud meilides näiteks puudub nii tervitus kirja algul, kui ka lõpetus, samuti on kirjad anonüümsed ja saabuvad ettevõtte üldiselt meiliaadressilt toiran@hot.ee. Ebaviisakas on ka ajakirjanikule saadetud kirja algus: *„Teil võib ju hea meel olla /.../“* (Lisa 36, rida 1).

Toiran OÜ argumentatsioon on väga paljusõnaline ja esitatud üliemotsionaalses stiilis ning rõhutatakse peamiselt seda, et firma maine on hea. Siit tuleb ka välja konflikti tegelik põhjus firma jaoks — mure oma maine pärast.

Stilistiliselt ei vasta Toiran OÜ tekst, mida nad esitavad nii pressinõukogusse ametliku kaebusena kui ka EPL-ile vastulausena ei vastulause ega kaebuse stiilile, kuna sisaldab

palju kõnekeelseid ja metafooririkkaid lauseid. Näiteks põhjendamaks, miks võis olla taksosõit kliendile piinarikas:

„Vaevalt, et kuskilt firmast õrnõhukeste tiivakestega inglite brigaad õhupilvel seda teinud oleks /.../“ (Lisa 34, rida 78).

Süüdistused ajakirjaniku vastu

Lausete modaalsuse ja stiili kohta võib öelda, et Toiran OÜ kasutab palju retoorilisi küsimusi, mis on otseselt suunatud ajakirjaniku isiku suunas. Näiteks:

„Kas ajakirjanik Tuuli Koch viibis neljanda isikuna transpordi toimingu juures, et ta julgeb väita ja kinnitada Päevalehe kirjutises antud toimingut?“ (lisa 34, read 18–20)

Ülejäänud laused on peamiselt deklaratiivses stiilis esitatud ja algavad nagu *„OÜ Toiran ei ole rahul“* (Lisa 21, rida 4), *„Küsitud summas ei näe firma sensatsiooni“* (Lisa 21, rida 69) jne, kus väljendatakse selgelt oma rahulolematust.

Ajakirjaniku vastus on stiililt vaoshoitum, Tuuli Koch kasutab viisakusväljendid (lisa 35, read 2–3), vabandab kaudselt (rida 10). Enda teguviisist ajakirjanikuna räägitakse kaudses kõneviisis ning tihti kolmandate isikute kaudu. Näiteks:

„/.../ antud juhul polnud põhjust patsiendi abikaasa sõnades kahelda.“ (Lisa 35, read 11–12)

Selle võttega püütakse süüd enda pealt ära veeretada kasutades **kolmandate isikute ehk artikli peamise allika**, abi. Samuti on kord ajakirjanik püüdnud süüd veeretada väljaande peale: *„/.../ tegemist oli üksikisiku murega ning seda ei saa leht eirata /.../“* (Lisa 35, read 4–6). Tulenevalt sellest, et kaebaja peamised etteheited on suunatud otseselt ajakirjaniku ja mitte institutsiooni vastu, kaitseb ka Priit Hõbemägi peatoimetajana eelkõige ajakirjanikku (Lisa 45, read 11–12 ja 21–22)

Meie/Teie tasandi konstrueerimine

Konflikt moodustub Toiran OÜ poolt vaadatuna „meie“ (ettevõtte) vs „sina“ (ajakirjanik Tuuli Koch) tasandil, EPL-i poolt vaadatuna aga pigem kahe institutsiooni vahel ehk „meie“-„meie“ tasandil.

Nii Toiran OÜ kaebus kui ka kirjavahetus Tuuli Kochiga isiklikult sisaldavad negatiivset hinnangut väljendavaid sõnu nii ajakirjaniku isiku kui tema töö tulemuse kohta. Näiteks nimetab Toiran OÜ esindaja Kochi otsesõnu valetajaks:

„Teie vastusest saab veel iseloomustada teid ühe sõnaga – Valetaja!“ (Lisa 34, rida 5).

Samuti nimetab ta EPL-is ilmunu artiklit „ibaks“ (Lisa 34, read 29–30).

Tuuli Kochi isiku pihta on suunatud ka e-kirjade subjektiread: „*Tuuli Kochi lohutuskiri Toiran OÜ-le!*“ ja „*Valetaja!*“ . Sõnaga „lohutuskiri“ soovib Toiran OÜ ilmselt läbi irooniavarjundi oma pahameelt väljendada.

EPL ega Tuuli Koch konflikti teise osapoole suhtes hinnangulisi väljendeid ei kasuta.

Üksteise paremaks mõistmiseks proovib kaudset vabandamist ning formaalselt teise osapoole mõistmist kasutada vaid Tuuli Koch, Toiran OÜ vastutulelikkust üles ei näita. Meediakanal ei võta süüd omaks, vaid esitab argumente ajakirjaniku kaitseks.

Tabel 26

Pressinõukogu otsus (lisa 38)

Väide	Argument	Diskursus
EPL rikkus ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.2, mis kohustab konflikti sisaldava materjali puhul ära kuulama kõik osapooled	Artikli avaldamisega ei olnud nii kiire, et see oleks õigustanud kritiseeriva osapoole kommentaariõiguse jätmist	Normatiivne meediaeetika
Artikkel on ühepoolne ja sisaldab faktivigu	Kritiseeritava ettevõtte ärinimes on faktiviga	Hea ajakirjanduse tava

Pressinõukogu otsustas, et Eesti Päevaleht rikkus head ajakirjandustava, kuna konflikti sisaldava materjali puhul jäeti avaldamata teise osapoole vastulause. Seega võeti otsuse tegemisel aluseks OÜ Toiran arvamus. Mis puudutab aga faktivigu, siis leiti, et on

eksitud firma nime õigekirjas. Samuti lükkab Pressinõukogu ümber kiirustamise argumendi:

“Pressinõukogu hinnangul ei olnud artikli avaldamisega nii kiire, et see oleks õigustanud kritiseeritava osapoole kommentaariõiguse jätmist.” (lisa 38, read 14–15)

Ametlikus kirjavahetuses Eesti Päevalehega pole sellist argumenti välja toodud.

3.10. Aivo Õun vs SL Õhtuleht (kaebus nr. 82)

Eraisik Aivo Õun esitas 13.01.2005 Pressinõukogusse kaebuse SL Õhtulehe peale seoses 09.12.2004 avaldatud uudisnupuga „Lapsevägistaja mõisteti vangi“, milles kirjutatakse, et Aivo Õun mõisteti süüdi 13-aastase tüdruku vägistamises. Aivo Õun väidab oma kaebuses Pressinõukogule, et kohtuekspertiisi hinnangul pole vägistamist toimunud ning uudisnupus avaldatud informatsioon võib tulevikus põhjustada kannatusi temale ja tema perekonnale. SL Õhtulehe peatoimetaja Väino Koorberg põhjendab oma vastuses, et uudis oli võetud BNS-ist ja üldtunnustatud tava kohaselt ei pea seda üle kontrollima. Pressinõukogu otsustab, et SL Õhtulehe ei ole rikkunud head ajakirjandustava.

Tabel 27

Kaebaja Aivo Õuna väited ja argumendid

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-P-V + M-P-ARG	Ajaleht ei ole süvenenud kriminaalasja faktidesse	Kohtuekspertiisi hinnangul pole vägistamist toimunud	Juriidiline
M-P-V+M-P-ARG	Selle artikliga kompromiteeris SL Õhtuleht mind ja minu perekonda	Artiklis on ära toodud ees- ja perekonnanimi, millest tulenevalt või esineda nii minul kui minu perekonnal tulevikus komplikatsioone	Isiklikud kannatused
M-P-V?M-P-ARG	Ajaleht on rikkunud süütuse presumptsiooni (kaudselt esitatud)	Artikli järgi olin juba süüdi mõistetud, kuigi kriminaalmenetluse seaduse järgi ei tohi enne süüdimõistvat kohtuotsust kedagi süüdiolovaks lugeda	Juriidiline
M-P-V+M-P-ARG	Antud hetkel pole ma jätkuvalt süüdi mõistetud	Kaebasin otsuse edasi ringkonnakohtusse	Juriidiline
M-P-V+M-P-ARG	SL Õhtulehel polnud õigust avaldada seda artiklit	Kohtuotsus ja kohtumäärus avalikustatakse alles pärast selle jõustumist	Juriidiline
M-P-V+M-P-ARG	SL Õhtuleht pole hankinud infot legaalselt	Minu kohtuistung oli kinnine	Juriidiline
M-P-V	Moraalse kahju tekitamine (kaudselt esitatud)		Hea ajakirjanduse tava

Tabel 28

SL Õhtulehe esindaja väited ja argumendid

Väite või argumendi tüüp	Väide	Argument	Diskursus
M-V-V-SV	Meil ei olnud põhjust kahelda BNS-i teabe usaldusväärsuses ning õigsuses	Üldtunnustatud praktika kohaselt ei peeta nõutavaks uudisteagentuuride algallikaid kontrollida kui avaldamisel viidatakse	Ajakirjanduse hea tava
M-P-V	Kaebaja peaks pöörduma valeinformatsiooni ümberlükkamiseks BNS-i poole		Toimetuse töökultuur/vastutuse nihutamine kolmandale osapoolle
M-P-V	Kui BNS lükkab avaldatud info ümber, on SLÕL nõus avaldama ümberlükkava teate		Vastutuse nihutamine kolmandale osapoolle

Juriidiline diskursus

Kõik kaebaja peamised väited on esitatud juriidilises diskursuses ning viitavad sellele, et ajaleht on rikkunud süütuse presumptsiooni. Lisaks märgib kaebaja, et artikkel võib tulevikus nii talle kui tema perekonnale põhjustada komplikatsioone kaaskodanikega suhtlemisel. SL Õhtulehe esindaja aga lähtub oma vastulauses nii juriidilisest diskursusest kui ka isikliku kahju tekitamise diskursusest ning püüab end õigustada, nihutades konflikti fookuse hea ajakirjanduse tava diskursusesse, mida aga meediaväljaande esindaja on isiklikust huvist lähtuvalt tõlgendanud:

„Üldtunnustatud praktika kohaselt ei peeta nõutavaks, et ajalehed kontrolliksid uudisteagentuuride levitatava teabe algallikaid, kui lehed avaldamisel viitavad uudisteagentuuridele.“ (lisa 42, read 5-6)

Millel selline „üldtunnustatud praktika“ põhineb, vastuse tekstist ei selgu. Väide on küll esitatud nii, et see võiks kuuluda hea ajakirjanduse tava diskursusesse, kuid jääb samas väga ähmaseks ja üldiseks ning kindlaid tõendeid selle kohta, et niisugune „üldtunnustatud praktika“ tõesti kehtiks, ei ole.

Isiklikud kannatused

Sellele diskursusele on üles ehitatud kaebaja peamised argumendid, kuid meediaväljaande esindaja ignoreerib seda diskursust täielikult. SL Õhtulehe esindaja tekstist tuleb minu arvates välja ka üleolev suhtumine kannatanusse. Näiteks lause:

„Juhul, kui kaebaja arvates on levitatud valeinformatsiooni, siis ...“ (lisa 41, read 8-9)

Tähelepanuväärne on siin just väljend „juhul kui“, mis viitab sellele, et meediaväljaande esindaja ei tunnista endale, et ta artikkel võis kannatanut kuidagi kahjustada, vaid kahtleb selles või vähemalt püüab jätta sellist muljet.

Vastutuse nihutamine kolmandale osapoolele

See diskursus on antud kaebuse puhul tugevalt seotud meediaväljaande poolse enese õigustamise diskursusega. Põhimõtteliselt ei tunnista SL Õhtuleht endal mingit süüd ning lükkab vastutuse BNS-ile. Sellele, et meediaväljaande esindaja keeldub igasuguse süü tunnistamisest ning ei näita üles mingit empaatiat kannatanu suhtes, viitab ilmekalt ka lause:

„Juhul, kui selgub, et BNS on levitanud valeinformatsiooni ja BNS lükkab avaldatud info ümber, siis on SL Õhtuleht nõus avaldama ümberlükkava teksti ka oma väljaandes.“ (lisa 41, read 8-11)

Vastutuse nihutamine on professionaalselt konstrueeritud. Kuigi kaebaja viitab selgelt SL Õhtulehes ilmunud uudisnupule, vastab väljaande esindaja nii, nagu polekski tegu nende väljaandes ilmunud tekstiga.

Tabel 29

Pressinõukogu otsus (lisa 41)

Väide	Argument	Diskursus
SL Õhtuleht ei ole rikkunud ajakirjanduseetika koodeksit	Tugines oma artiklis kohtu poolt tehtud otsusele Ajakirjandus teenib avalikkuse õigust saada tõest, ausat ja igakülgselt teavet ühiskonnas toimuva kohta.	Normatiivne meediaetika

Seega tugines Pressinõukogu oma otsuses täielikult meediaväljaande argumentatsioonile, jättes kõrvale kõik kaebaja argumendid.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi kaebaja esitas kõik oma argumendid juriidilises diskursuses ning viitas selgelt süütuse presumptsiooni rikkumisele, mis ei ole ainult ajakirjanduseetika, vaid ka seaduse rikkumine, ei võtnud seda kaebaja argumenti arvesse ei meediaväljaanne ega ka Pressinõukogu. Meediaväljaande argumentatsioon oli nõrk ja oma vastuses lükkas SL Õhtulehe esindaja kogu süü uudisteagentuuri BNS kui kolmanda osapoole peale.

4. Peatoimetajate intervjuude analüüs

Lisaks Pressinõukogu kaebuste kirjavahetuse analüüsile viisin läbi intervjuud nelja suurema päevalehe — Postimehe, Eesti Päevalehe, SL Õhtulehe ja Äripäeva peatoimetajatega. Intervjuude eesmärk oli välja selgitada, kuidas toimub Pressinõukogu kaebustele vastamine toimetustes ning kui suur roll on selles loo autoril; samuti uurida, kuidas hindavad ajalehtede peatoimetajad ise Pressinõukogu tööd. Lähemalt uurisin kolme aspekti, millest järgnevalt lühikese ülevaate annan.

4.1. Pressinõukogule vastamise põhimõte ja ajakirjaniku roll vastuse koostamisel

Peatoimetajate vastuste põhjal võib öelda, et kõigis neljas toimetuses sünnib vastus toimetuse koostöös. Erinev on aga see, kui palju peatoimetaja vastusesse sekkub. Kõige vähem sekkub peatoimetaja Äripäevas ning kõige suurem on peatoimetaja roll vastuse koostamisel SL Õhtulehes.

Peatoimetaja vähest rolli Äripäeva puhul võib järeldada Igor Rõtovi vastustest, kus ta väidab, et tavaliselt koostab vastuse peatoimetaja asetäitja, aga samas võib olla juhuseid, kus vastab ka ajakirjanik:

„Tavaliselt teeb seda toimetaja, vahest ma arvan, ka ajakirjanik otsustab“. (lisa 48, rida 44)

Rõtov oli ainus, kes rõhutas oma vastuses ajakirjaniku isiklikku vastutust loo valmimisel, seostades seda sellega, kui suur on ajakirjaniku kui loo autori roll konkreetse artikli

valmimisel. Selgelt eristas ta autorilood ja toimetuse lood ehk siis lood, mille teema pärineb ajakirjanikult ja need, mille on talle andnud teha toimetaja.

„Aga mul on tunne, et meie toimetuses on mõnevõrra suurem see ajakirjanike lugude osa. Ja siis ka väga sellest sõltuv on, kui suur selline sisemine vastutus ajakirjanikul on.“ (lisa 48, rida 51)

Rõtovi vastuses peegeldub seega toimetusesisene töökorraldus, mis, kui lähtuda Priit Hõbemägi vastustest, erineb Eesti Päevalehe omast. Erinevalt Rõtovist rõhutas Hõbemägi lugude valmimisel just kollektiivset aspekti:

*„Mina vaatan ajakirjanikku **kui reporterit**. Kui ühte kaasautorit, kes sugugi mitte ei mõtle välja seda teemat. Kes sugugi ei kirjuta kõike seda teksti, kelle oma võib-olla on kolmandik sellest tekstist. Aga mitte pealkiri aga mitte pildiallkiri aga mitte igasugused lisamaterjalid. Ja kes on **osavastutaja**.“* (lisa 46, rida 43)

Nagu näha, on ka siin vastutus seotud sellega, kas ajakirjanik on loo teema ise välja mõelnud või mitte. Samuti tuleb siin välja see, et autori tekste toimetatakse ja neist saavad kollektiivsed tekstid, kus ka vastutus on kollektiivne.

Toimetuse koostööd konkreetse artikli valmimisel rõhutas ka Koorberg:

*„/.../ ajakirjandus ja ajaleht ei ole sooloesinemine, see on **kollektiivne looming** ja ühe loo ilmumise protsessis on väga mitu osa – on ajakirjanik, toimetaja, osakonnajuhataja, valvetoimetaja, peatoimetaja, siin on tegelikult selline **hierarhiline** süsteem, mis tipneb peatoimetajaga, kes tegelikult peab vastutama kogu selle asja eest.“* (minu rõhutused — E.K.) (lisa 47, rida 31)

Seega toob Koorberg kollektiivsest vastutusest rääkides tegelikult väga üheselt välja peatoimetaja keskse rolli Pressinõukogule vastamisel. Sellele viitab ka sõnakasutus — hierarhiline süsteem, mis tipneb peatoimetajaga. Lisaks annavad sellest tunnistust ka Koorbergi selgitused peatoimetaja rolli kohta Pressinõukogule vastuse kirjutamisel:

„Mõnikord ta ei lisa vaid ikka kirjutab terve teksti. Peatoimetaja selgitab, miks mingid asjad toimuvad. Mis on toimetuse seisukoht.“ (lisa 47, rida 37)

„Saab mingi selgituse (mõeldud on ajakirjaniku selgitust – E.K), siis kujundan mingi seisukoha.“ (lisa 47, rida 25)

„Teinekord on nii, et mina teen põhja ja jurist vaatab üle, teinekord teeb jurist põhja ja mina vaatan üle. Siis saadame tee.“ (lisa 47, rida 25)

Postimehe peatoimetaja Merit Kopliga tehtud intervjuust tuli välja, et ajakirjanikuga küll konsulteeritakse, kuid vastuse teksti koostamisel ei pruugi ta osaleda, aga võib. Mis puudutab peatoimetaja rolli, siis Postimehe puhul jäi Kopli vastuste mulje, et teksti tegelik autor on vastava toimetuse juhataja.

„Ja enamasti on toimetuse juhataja see, kes kirjutab vastualuse. /.../ mina vaatan selle siis üle ja kirjutan alla.“ (lisa 45, rida 16)

Ajakirjanik ise ei ole Kopli arvates siiski pädev vastama:

„Ajakirjanik võib valmis kirjutada selle vastuse, aga ma pean selle ikka üle vaatama ja alla kirjutama. Sest ajakirjanik vastust kirjutades ikkagi esindab Postimeest.“ (lisa 45, rida 39)

Seega on ajakirjanik isiklik vastutus sisuliselt täiesti kõrvale jäetud. Seda illustreerib ka ajakirjanik Villu Päärti selgitus sellele, kuidas sündis Postimehe vastus Mailis Repsi kaebusele:

„Vastust Pressinõukogule ei koostanud mina, selles pole minu väiteid.“ (lisa 43)

Põhjusena, miks ajakirjanik ise ei saa Pressinõukogule vastata, tõid nii Koorberg, Kopli kui Hõbemägi välja selle, et ajakirjanik esindab ajalehte ning Pressinõukogu küsib arvamust ajalehe käest, mitte ajakirjaniku käest. Rõtov oli ainus, kes märkis, et ajakirjanik võib Pressinõukogule ka ise vastata ning seda on ka praktikas ette tulnud. Kopli märkis, et pole selle peale kunagi mõelnud, kuid arvab, et siiski pigem mitte. Koorberg ja Hõbemägi tõid samuti põhjenduseks peatoimetaja kui lõpliku vastutaja. Lisaks selgus vastustest, et tihti on peatoimetajate roll vastuse koostamisel läheneda asjale strateegiliselt ning püüda kas sõnastust või argumente korrigeerides otsust väljaande kasuks mõjutada. Nii viitab näiteks Koorberg strateegiale, rääkides peatoimetaja rollist vastuse koostamisel:

„Paljudel juhtudel on see ikka üldise strateegia..... vastuse strateegia kujundamine.“

(lisa 47, rida 55)

Samale teemale viitab põhimõtteliselt ka Igor Rõtov, rääkides sellest, mida ta peatoimetajana vastustele lisab:

*„/.../ võib-olla mingil juhul ka mõned **taktikalised asjad**, mis tulevad minu kogemusest, ma kujutan ette, et kui see seltskond seal koos istub, kes seal Pressinõukogus on, milline lause neile võib **paremini mõjuda**, kuidas viisakam on /.../“* (minu rõhutus – E.K.) (lisa 48, rida 60)

Siit võib minu arvates järeldada ka seda, et põhjus, miks ajakirjanikule ei või täielikult usaldada teksti kirjutamist, on ka selles, et ajakirjanik ei ole eneseõigustamise alal nii hea strateeg kui peatoimetaja. Seda väidet kinnitab ka Priit Hõbemägi kirjeldus sellest, kuidas vastutus Pressinõukogule vastamisel jaguneb — ajakirjanik vastutab faktide eest ning toimetuse juhataja „põhimõtteliste küsimuste eest.“

Ka Väino Koorberg jagab vastutuse hierarhiliselt, lähtudes sellest, et kui Pressinõukogu tinglikult kohtuks nimetada, oleks ajakirjanik **süüdistava** ja peatoimetaja **advokaadi** rollis. Põhjenduseks toob ta mitteformaalse suhtlemise vajaduse toimetuse sees.

„/.../ Advokaat kohtuga suhtleb formaalselt. Kliendiga ta suhtleb kohtueelses protsessis ikkagi mitteformaalselt, nagu usaldusisik.“ (lisa 47, rida 47)

Seega võib öelda, et kui Igor Rõtov kõneles iga loo puhul ajakirjaniku vastutusest, tehes vahet vaid selle põhjal, kuivõrd on ajakirjanik ise vastutanud oma loo teema väljamõtlemise eest; Merit Kopli jutust tuli välja, et vastutab eelkõige toimetuse juhataja; Priit Hõbemägi jagas ära vastutuse tasandid (ajakirjanik, kes vastutab faktide eest ja toimetaja, kes vastutab põhimõtteliste küsimuste eest), siis Väino Koorbergi sõnadest järeldub, et eelkõige vastutab ikka peatoimetaja.

4.2. Väljajaaande suhtumine taunivasse lahendisse

Huvitav oli see, et kõik neli peatoimetajast rääkisid Pressinõukogu vastusest **võidu/kaotuse diskursuses**, mitte näiteks tauniva/õigeksmõistva lahendi diskursuses. Näiteks märgib Merit Kopli Kuuse-Taadi juhtumi kohta:

Selle me ju ka kaotasime. (lisa 45, rida 53)

Samuti Rõtovi selgitus Markii-Goldi ja Viktoria Lukatsi kaebusele:

Viktoria Lukats ja mingi asi veel, aga need on sedalaadi kaebused, mida me automaatselt võidame. (lisa 48, rida 32)

Selles sõnakasutuses väljendub tegelikult see, mida Pressinõukogu otsus ajalehtede jaoks tähendab ning kui palju see toimetuse tööprotsessis realselt midagi muuta võiks. Juhul, kui pressinõukogu tauniv lahend on kaotus, mis sunnib ajalehte tulevikus sama tüüpi artiklite produtseerimisest hoiduma, võib öelda, et sisuliselt ei ole väljaanne oma viga tunnistanud. Näiteks tuleb see välja Koorbergi vastuses:

„/.../ et see on nagu see case, kust nagu õppida, mis on siis see, et me teame, et nii on halb teha, me enam ei tee.“ (lisa 47, rida 85)

Samas tunnistas Koorberg, et kui on selgelt näha, et viga on tulnud sellest, et toimetuse olemasolevas töökorralduses on midagi valesti (näiteks toimetaja pole lugenud läbi teksti), siis hakatakse astuma ka realselt mingeid samme. Siiski ei selgunud tekstist aga seda, kas lisaks veale töökorralduses tunnistatakse ka probleemi olemust.

Kõige selgemalt tuli see, et negatiivse lahendi puhul toimetuses ka midagi realselt muutub, välja Igor Rõtovi vastustest. Seda võib järeldada selle põhjal, et ta viitas nii kontrollrutiinidele, mis võidakse ajakirjanikule n-ö „peale panna“, kui ta on mõne eetikapunkti vastu eksinud, kui ka ajakirjaniku ja vastava osakonna toimetaja tõsisele omavahelisele jutuajamisele. Samuti oli Rõtov ainus, kes mainis ajakirjaniku töölt vallandamise võimalust eetilise probleemi ilmnemisel.

„Ma arvan, et väga tõsine viga on see, kui lugu on tõlgendatav nagu sellise baasprintsibi rikkumisena. /.../et ajakirjanik kirjutas mingisuguse reklaamikliendi

huvides. Või ajakirjanik ajas oma sugulase äriasju. /.../ Igale sellisele veale me reageeriks **vallandamisega päevapealt**“ (minu rõhutus — E.K.). (lisa 48, rida 16)

4.3. Arvamus Pressinõukogu töö efektiivsusest

Alustuseks tuleb märkida, et neljast peatoimetajast, kellega vestlesin, on kaks — Priit Hõbemägi ja Väino Koorberg — praegu ise Pressinõukogu tegevliikmed ning ei Igor Rõtov ega Merit Kopli pole sinna kunagi kuulunud.

Mis puutub Pressinõukogu efektiivsusesse, siis tunnistasid nii Rõtov, Kopli kui Koorberg, et Pressinõukogu töötab hästi ja täidab oma ülesannet. Pisut kahtlev oli selles suhtes vaid Priit Hõbemägi:

„Ma ei ütelnud, et ta hästi töötab. Ma ütlesin, et ta töötab.... see on selline formaalne struktuur, mis täidab oma ülesannet.“ (lisa 46, rida 92)

Hõbemägi tunnistas ka, et ajakirjanduse eetikakoodeks on tehtud ajalehti soosivas vaimus. Koorberg märkis, et Pressinõukogu kaebuste tekste tuleks edaspidigi pikemalt lahti seletada ning et Pressinõukogu operatiivset ja kohtuvälist lahendust tuleks rohkem reklaamida.

Kõik neli intervjuueeritavat eitasid seda, et Pressinõukogus võiks tekkida tänu selle koosseisu iseärasustele (meediaväljaannete peatoimetajad) ringkaitse fenomeni, mis langetaks ajalehtede jaoks soosivaid otsuseid. Argumendid olid:

- konkurents lehtede vahel (Kopli, Hõbemägi, Rõtov)
- nõukogu koosseisu kuulub ka ajakirjandusega mitte seotud inimesi (Koorberg, Hõbemägi)
- koosseisu rotatsioon (Hõbemägi)
- peatoimetajad on ise eneseregulatsiooni kõige paremad läbiviijad, nähes asja n-ö seestpoolt (Koorberg).

Neljast intervjuueeritavast tunnistas Rõtov ainsana, et arvestades pressinõukogu koosseisu iseärasust, on olemas risk, et Pressinõukogu asub oma otsuseid tehes ajalehti kaitsvale positsioonile.

Kokkuvõtteks võib öelda, et ajakirjaniku isiklikku vastutust oma loo kirjutamisel ja sellest tulenevalt ka Pressinõukogule vastamisel peeti kõige olulisemaks Äripäevas. Ka Priit Hõbemägi vastustest ning ka töös analüüsitud kirjavahetuse tekstidest selgus, et ajakirjanik on vastamisse kaasatud.

Pressinõukogu negatiivne lahend tähendab meediaväljaande jaoks eelkõige kaotust, mis võib neid küll panna oma töökultuuris midagi muutma ja edaspidises tegevuses sellist tüüpi artikleid vältima, kuid empaatiavõimet ja kahetsust kannatanu suhtes intervjuudest väga selgelt välja ei tulnud. Pressinõukogu tööd hindasid kolm vastanut efektiivseks, Hõbemägi märkis, et see täidab põhimõtteliselt oma funktsiooni. Puudusena tõi ta välja töö piirdumise formaalse (eetikakoodeksi) tasandiga.

5. Järeldused ja diskussioon

Olles analüüsinud kümmet 2005. aastal Pressinõukogusse esitatud kaebust, joonistused välja erinevad väiksemad aladiskursused, mis erinevates tekstides kordusid. Samuti hakkasid korduma argumentatsiooniskeemid, mida meediaorganisatsioonide esindajad kaustasid vastamisel Pressinõukogule. Järgnevas peatükis annan koos omapoolsete kommentaaridega sellest täpsema ülevaate.

Nagu sissejuhatuses mainitud, võib meedia eneseregulatsiooni süsteemi efektiivsuse hindamisel peamiseks kriteeriumiks pidada osapooltevahelist dialoogi. Käesolevas bakalaureusetöös analüüsitud kümne kaebuse kirjavahetuse põhjal võib öelda, et kaheksal juhul meediaorganisatsiooni ja kaebaja vahe dialoogi ei tekkinud. Peamine põhjus, mis üksteisest mööda räägiti oli see, et meediaväljaande esindaja üritas konflikti fookust nihutada. Levinumad olid järgmised skeemid:

- Osapooled suhtlesid kahes täiesti erinevas diskursuses, mis omavahel ei haakunud. (näiteks Mailis Repsi ja Postimehe juhtum)
- Meediaväljaande esindaja andis kaebaja argumentidele omapoolse hinnangu eitades nii igasuguse probleemi olemasolu. Näiteks tuleb see kujukalt välja SL Õhtulehe vastuses Anne Kiudsoo kaebusele, kus antakse hinnang kaebajale ja lisatakse sellele ka omapoolne tõlgendus: „Kaebaja on ekslikult asunud seisukohale, et hukkunud noormees on identifitseeritav.“ Seda, et väljaanne suhtles oma vastuses kaebaja positsioonilt justkui teades paremini, mida kaebaja kaebust kirjutades silmas pidanud on, esines ka teistes kaebustes. Huvitav oli see,

- et mitmetel juhtudel tuli meediaväljeende esindaja tekstist välja see, et ta kahtleb kaebaja väidetes. Üks markantsemaid näiteid on SL Õhtulehe vastus lapsevägistamises kahtlustatud Aivo Õuna kaebusele: „Juhul kui kaebaja arvates on levitatud valeinformatsiooni...“. Kuna Õuna kaebuse puhul on aga tegu süütuse presumptsiooni rikkumisega, siis ei saa põhimõtteliselt kahtlust olla selles, et vähemalt uudise ilmunise hetkel on ajaleht levitanud valeinformatsiooni tuginedes kohtuotsusele, mis ei olnud veel jõustunud.
- Meediaväljaanne ja kaebaja suhtlesid küll ühes ja samas diskursuses, kuid meediaväljaanne eiras oma vastuses kaebaja põhilist argumenti ja nihutas nii konflikti fookuse mujale. Näiteks Meelis Atoneni kaebus, kus mõlemad osapooled räägivad küll hea ajakirjandustava diskursuses, kuid

Kokkuvõtvalt võib siiski kõigi nende näidete põhjal öelda, et meediaväljaande esindaja eiras kaebaja peamisi etteheiteid ja püüdis end õigustada. Huvitav on see, et peatoimetajatega tehtud intervjuudes kinnitavad kõigi nelja suurima lehe peatoimetajad vastupidist – kui on tõsine viga ollakse valmis oma süüd tunnistama.

Näiteks märgib Merit Kopli Postimehe töörutiine tutvustades:

„Niisugust asja, et oma viga kinni mätsida, seda me kunagi ei tee. Niivõrd tugev pead sa olema, et julgema oma viga tunnistada.“ (lisa 45, rida 12)

Sama kinnitab ka Priit Hõbemägi:

„Meie poliitika on, et tahame ära õiendada maksimaalselt kõik vead, mis meile teatatakse. Me ei karda sellist avaldust. On seisukohti ajakirjanduses, et õiendite ja vigade paranduste avaldamine näitab nõrkust, meie arvame, et tugevust.“ (lisa 46, rida 12)

Samas aga ei tulnud ühegi käesolevas töös analüüsitud kaebuse puhul välja, et meediakanal oleks oma süüd tunnistanud. Kümnest kaebusest kahe puhul võis küll tekstis näha, et kaebaja osas näidati üles mingit empaatilist, kuid selgesõnalist oma vea tunnistamist, nagu näiteks töö teoreetilises osas viidatus The Times näidisvastuses puhul, ma ei tuvastanud. Üldse on Eesti praktikas tavaks, et meediaväljaanne suhtleb vaid Pressinõukoguga, mitte aga kaebajaga otse. Seega avaldatakse ka vabandus vaid sel

juhul, kui Pressinõukogu langetab tauniva otsuse. Näiteks tuleb see välja Merit Kopli vastuses:

„Me ju kaotasime, nii et kindlasti pidime vabandama.“ (lisa 45, rida 53)

Seega on vajadus kannatanu ees vabandada otseselt seotud Pressinõukogu otsusega. Täpsemalt võiks öelda, et meediakanal püüab õigustada viimase võimaluseni. Paljudel juhtudel võib meediaväljaande esindaja ise ka tegelikult aru saada, et nad on tekitanud inimesele isiklikke kannatusi, kuid tunnistama ollakse nõus seda alles siis, kui Pressinõukogult on saadud tauniv otsus. Ning kui otsus on õigeksmõistev, pole tarvis ka vabandada, kuigi ajakirjanik või toimetaja võib isegi aru saada, et on teinud vea. Näiteks peegeldub see Postimehe Arteri toimetaja Priit Pulleritsu selgituses Evelin Ilvese kaebuse kohta:

„Eks see kommentaar tema pihta üksjagu karm oli, aga kuna Pressinõukogu võttis minu teada seisukoha, et kommentaar on vaba, siis jääme siin puhtaks.“ (lisa 44)

Seega on siin näha, kuidas saadakse aru, et kommentaar võis tekitada kannatusi, kuid avalikult oma viga ei tunnista (jääme siin puhtaks).

Mis puudutab aga vastuste empaatilisust, siis tuli töö käigus välja huvitav tulemus – mõlemal juhul, kui kannatanu suhtes mingit empaatiat üles näidati, oli vastuse tekstis selgelt näha, et vastas ajakirjanik (EPL-i ajakirjaniku Tuuli Kochi vastus Toiran OÜ-le) või toimetaja (SL Õhtulehe toimetaja Jaan Väljaotsa vastus Esra Takso OÜ-le), aga mitte peatoimetaja. Arvestades aga seda, et ka empaatiavõime ja suutlikkus teise poole seisukohta mõista, on dialoogi tekkeks hädavajalikud, jõuame ajakirjaniku isikliku vastutuse teemani. Ajakirjaniku isikliku südametunnistuse puhtuse olulisust on rõhutanud ka Karen Sandres väites, et see on olulisem kõigist kehtestatud eetikareeglitest. (Sandres, 2003)

Siit jõuame küsimuseni, kui suur on ajakirjaniku isiklik vastutus Eesti suurimates päevalehtedes? Töö käigus selgus, et 35-st kaebusest, mida Pressinõukogu 2005 aastal arutas (välja on jäetud tagasi lükatud otsused, mille puhul meediaväljaande vastust ei küsita), on vastuse teksti kirjutanud ühel juhul ajakirjanik (Järva Teataja reporteri Signe

Kalbergi vastus Helvi Keremi kaebusele), viiel juhul toimetaja ning neljal juhul on peatoimetaja ja ajakirjaniku tekstis vastuses selgelt eristatavad. (Lisa 2) Minu bakalaureusetöös konkreetselt vaadeldud kaebusest oli ajakirjaniku tekst eristatav kahel juhul (Tuuli Koch Toiran OÜ puhul ja Toivo Tänavsuu Lembit Ülperi kaebuse puhul) ning ühel juhul oli kaebusele vastanud toimetaja (Jaan Väljaots Esra Takso OÕ kaebuse puhul).

Sellest tulenevalt julgen väita, et ajakirjaniku isiklikul vastutusel on eesti suuremates päevalehtedes suhteliselt väike roll. See tuleb välja ka peatoimetajatega tehtud intervjuudest, kus selgub, et paljudel juhtudel kirjutavad peatoimetajad Pressinõukogu vastuse tekstid ise. Näiteks selgitab Väino Koorberg peatoimetaja rolli olulisust vastamisel:

„See läheb minu allkirjaga. Selles mõttes ma ei taha olla selles toimetuses ka kummitempli rollis. Sellepärast on see on nagu peatoimetaja ülesanne, peatoimetaja esindab toimetust.“ (lisa 47, rida 39)

Selles, et ajakirjanik ise ei või Pressinõukogule kirjutada, olid kõik suuremate lehtede peatoimetajad ühel nõul tuues põhjuseks just selle, et vastutab ikkagi ajalehe toimetus. Kuigi kõik peatoimetajad väitsid, et alati konsulteeritakse enne vastuse kirjutamist ka konkreetse loo autoriga, ei pidanud see praktikas alati paika. Näiteks selgus, et Mailis Repsi kaebuse vastustuse ei olnud ühtki ajakirjanik Villu Päärti argumenti. Vastuse oli koostanud Postimehe vanemtoimetaja Priit Pullerits, kes arvas, et Daniel Okrentil *„olid ühes kirjutises selle teema kohta toodud head argumendid ja miks need ei peaks kehtima Eestis, kui USA ja maailma ühe suurima lehe nn tooniseadja nii jõuliselt kirjutab.“* (lisa 44)

On loomulikult hea, kui toimetus kollektiivselt vastutab oma tegude eest, kuid see, kui jäetakse kõrvale ajakirjaniku isiklik vastutus, muudab kogu meedia eneseregulatsiooni süsteemi läbipaistmatuks. Ajakirjaniku nimi ilmub ajalehes loo kõrval ning meediatarbija jaoks on see märk isikust, kes vastutab selles artiklis kirjutatud sõnade eest. Olen ise töös ajakirjanikuna üritanud kord ühele Eesti ministrile selgitada, et selle osa tsitaadist, mida

tema pidas oluliseks, on välja toimetanud toimetaja ning minu originaalloos oli see sees. See argument ei veennud teda ning ta teatas, et toimetaja töö teda ei huvita ning see, et lehte ei läinud soovitud informatsioon on juba minu probleem.

Loomulikult tunneb iga ajakirjanik end sellisel juhul halvasti, sest ajakirjaniku jaoks on oluline säilitada allika usaldusväarsus. See on ajakirjaniku töö peamine võti, ilma milleta ei sünniks ühtki lugu.

Teine probleem on siin meedia läbipaistvuses, millele juba põgusalt viitasin. Ajakirjaniku nimi on loo juures, toimetaja on vaid hall kardinal, kes võib küll oluliselt informatsiooni moonutada, kuid keda avalikkus ei oska seostada konkreetse loo autorlusega. Ei Postimehes ega Eesti Päevalehes pole näiteks näha ka konkreetse külje toimetaja nime ning kui olekski, ei oskaks meediakauge inimene seda loo autorlusega seostada.

Seega võib väita, et bakalaureusetöö käigus analüüsitud kümne kaebuse kirjavahetuse ja nelja peatoimetajatega tehtud intervjuude tulemusena selgus, et meedia eneseregulatsiooni süsteem ei tööta Eestis efektiivselt just seetõttu, et osapoolte vahel ei teki dialoogi ning ajakirjaniku vastutus ei ole suur.

Asjaolu, et meediaväljaanne ei astu kaebajaga dialoogi ja püüab end õigustada, tähendab tegelikult laiemas kontekstis seda, et meedia väldib dialoogi avalikkusega ja ei selgita avalikkusele oma toimemehhanisme. Läbipaistmatu süsteem, mille suhtlus on vaid ühepoolne ei saa aga ka areneda, sest areng eeldab osapoolte vahelist dialoogi. Selleks, et meedianõukogudes analüüsitud kaebustest sünniks laiem regulatsioonitava, oleks vaja iga üksiku juhtumi täpsemat lahti seletamist ja võimalikult head argumentatsiooni.

Süsteem töötaks efektiivselt siis, kui kasutada kasuistilist meetodit, mis tähendab, et konfliktsituatsioonis püütakse leida eelnevast kogemusest n-ö paradigma juhtumeid, mis on sarnased käesolevaga ja millest saab tuletada mingid kindlad käitumisreeglid, neid arendada ja tuletada nii uus reegel. Piisava hulga pretsedentide olemasolul saab teha üldistusi ja luua tava. (Harro, 1996: 62-63) Sellisel juhul võiks rääkida

meediaorganisatsiooni kommunikatsioonist avalikkusega, mis oleks paindlik ja areneks pidevalt koos ühiskonnaga. Dialoogi vältimisel aga ei teki ka kommunikatsiooni.

Arvan, et dialoogilisuse aspekt saaks tegelikult suurenedagi kõigepealt seeläbi, kui meediaorganisatsioonides väärtustatakse rohkem ajakirjaniku kui loo autori rolli nii selles mõttes, et ta pakuks ise välja teemad kui ka selles mõttes, et ta tajuks vastutust oma sõnade eest. Kui selle tulemusena suureneb ka ajakirjaniku roll Pressinõukogule vastamisel, võiks tõenäoliselt muutuda ka vastuste sisu, sest nagu ütles ka Laitila (1995), esindavad ajakirjanik ja peatoimetaja avalikkuse ees vastutamisel erinevaid rolle – ajakirjanikule on meediaorganisatsiooni kasumist tähtsam allika usaldusväärsus.

Eneseregulatsiooni süsteemi teise suure puudusena tuli töös välja see, et meediaväljaannete esindajad keelduvad avalikult tunnistamast oma vigu isegi juhul, kui nad neid sisimas mõistavad. Eriti kujukalt tuleb see esile, kui kõrvutada eesti suurimate ajalehtede peatoimetajate vastust The Timesi vastusega. Siin tuleb väga ilmekalt välja täiesti põhimõtteline kultuuridevaheline erinevus – kui meie meediaväljaannete esindajad püüavad end õigustada ja näevad eksimust pigem kaebaja väidetes (nt. Kiudsoo kaebuse puhul: kaebaja väidab ekslikult, et), siis The Times tunnistas, et viga on väljaande tööprotsessis.

Nagu selgus analüüsitud kirjavahetusest, püüavad aga Eesti ajalehtede esindajad püüavad end kuni viimse võimaluseni õigustada ning vabandada tuleb vaid siis, kui enam teist võimalust pole ehk Pressinõukogu on langetanud tauniva otsuse, mida EALLi liikmeslehed on kohustatud avaldama.

Arvan, et bakalaureusetöös käsitletud teema väärriks kindlasti edasist uurimist just rahvusvahelises kontekstis ehk millised kultuurilised erinevused ilmnevad meedia eneseregulatsiooni organitele vastamisel erinevates riikides.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö peamine eesmärk oli analüüsida kirjavahetuse argumentatsiooni ning vaadelda, kelle positsioonilt meediaväljaanne Pressinõukogule vastas. Töö põhiprobleemiks oli välja selgitada, kuivõrd meedia eneseregulatsioon kaitseb üksikisikut ning milline on ajakirjaniku isiklik vastutus eneseregulatsioonis.

Oma bakalaureusetöös jõudsin järeldusele, et kuigi Pressinõukogu funktsioon on pakkuda kaebajale kiiret ja kohtuvälist lahendit, pole see kõige paremini toiminud. Esiteks seetõttu, et meediaorganisatsiooni esindaja ja kaebaja vahel ei tekkinud dialoogi. Selle peamiseks põhjuseks oli, et meediaväljaande esindaja nihutas konflikti fookuse kaebaja põhiväitelt mujale — kas teise diskursusesse, sama diskursuse teisele aspektile või eiras kaebaja peamist etteheidet. Samuti ei tunnistanud meediaväljaanne ühelgi analüüsitud juhul oma süüd ning tihti lähtus peatoimetaja vastuse kirjutamisel sellest, et ajakirjanik ja toimetaja on õigesti käitunud.

Pressinõukogu töö teise veana võib välja tuua selle, et otsuste langetamisel lähtusid nad enamikel juhtudel meediaorganisatsiooni argumentidest, jättes tihti kõrvale kaebaja peamise väite, miks ta kaebuse esitas.

Peatoimetajatega tehtud intervjuude põhjal võib öelda, et ajakirjaniku isikliku vastutuse roll, mida on peetud meedia eneseregulatsiooni üheks olulisemaks teguriks, on Eesti suurimate päevalehtede toimetustes väike. Erandiks oli vaid majandusleht Äripäev, mille puhul peatoimetaja oma intervjuus ajakirjaniku isikliku vastutuse eraldi välja tõi. Lisaks selgus intervjuudest, et peatoimetajate peamine funktsioon on lisada vastuse teksti

taktikalisi aspekte, millest võib järeldada, et nad konstrueerivad vastuse lähtuvalt meediaväljaande huvist. Tekstianalüüsil selgus, et tihti kasutavad peatoimetajad selleks võimudiskursust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et üksikisiku kaitse ei ole meedia eneseregulatsioonis tagatud. Süsteemi peamisteks puudusteks Pressinõukogu näitel on, et kaebaja ja meediaväljaande esindaja vahel ei teki dialoogi, ei meediaväljaanded ega Pressinõukogu lähtu vastamisel kaebaja seisukohtadest ning ajakirjaniku isiklik roll Pressinõukogule vastamisel on väike.

Summary

This bachelor's thesis is titled "Analysis of efficiency of media's self-regulation system using the example of correspondence of Estonian Press Council" and studies the correspondence between representatives of media outlets and the Estonian Press Council. The major aim of the thesis has been to analyse the argumentation of the correspondence and to ascertain whose position predominated in the explanations of the media outlet to the Press Council. The thesis targets to identify to which extent does media's self-regulation protect individuals and what is the personal responsibility of journalists in this self-regulation.

The analysed empirical material was the correspondence related to ten complaints which were submitted to the Press Council in 2005. Upon each complaint, three texts were studied – the complaint submitted by the complainant, the reply to it provided by the representative of the media outlet, and the decision of the Press Council. Under each case the author lists the basic statements and arguments of both the complainant and the representative of the media outlet, and identifies whether the Press Council has proceeded from the position of the complainant or the media outlet when making its decision.

The methodology used in this thesis was argumentation analysis by the methodology of the French speech researcher Mathhieu Quignard, and critical discourse analysis where the author primarily followed the theory of Norman Fairclough, the British social scientist.

In addition to the above the author conducted interviews with chief editors of four Estonian dailies in order to ascertain what is the usual procedure within the editorial staff for compiling a reply to the Press Council, whose arguments generally prevail and how do the chief editors evaluate the work efficiency of the Press Council.

The author of this bachelor's thesis concludes that although the function of the Press Council is to offer to the complainant a fast extrajudicial decision, this is not always achieved. In the cases analysed in the thesis, the first reason for that was the lack of dialogue between the representative of the media outlet and the complainant. This was primarily due to the representative of the media outlet who shifted the focus of the conflict away from the complainant's main argument – either to another discourse or to another aspect of the same discourse, or ignored the main argument of the complainant altogether. In all cases covered in this study the media outlet denied its fault and the chief editor in his/her reply often proceeded from the assumption that the conduct of the journalist and editor had been accurate.

Another drawback in the work of the Press Council was the fact that their decisions were mostly based on the statement of the media organisation and often neglected the main argument of the complainant which had been the reason for filing the complaint.

The interviews with the chief editors enable to conclude that although the role of a journalist's personal responsibility has been considered a major factor in media's self-regulation system, in reality it remains to be a minor determinant within the editorial staff of Estonian major dailies. The only exception was the economic daily *Äripäev* whose chief editor specifically pointed out the personal responsibility of a journalist. It also appeared from the interviews that the main function of chief editors is to supplement the response to the complaint with tactical aspects. It can thus be concluded that the response generally follows the interests of the media outlet, and according to the text analysis chief editors often apply power discourse.

In conclusion - media's self-regulation system does not ensure the protection of individuals. According to the example of the Press Council, the basic disadvantages of the system are: the lack of dialogue between the complainant and the representative of the media outlet, failure from both the media outlet and the Press Council to take into account the position of the complainant when providing a response, and the minor personal role of a journalist in answering to the Press Council.

Allikad

- EALL. (2002). EALLi seisukohad ASNi asjus, e-kiri, 29. jaanuar
- EALL. (2002). EALLi taustinfo kirjale ASNi asjus, e-kiri, 29. jaanuar
- EALL. (2002). EALLi vastus Meediakoolitajate Liidu 22.01.2002 kirjale (pabervariant läheb postiga), e-kiri, 31.jaanuar
- Harro, H. (2002) Meediakoolitajate Liidu selgitus meie poolt tõstatatud päevakorrapunktile. paberkiri, 22. jaanuar
- Jürgen, M. (2000) Seaduse järgi tehtud patt. Eesti Ekspress, 20.aprill, <http://www.ekspress.ee/Arhiiv/2000/16/bottom.html>, märts 2005
- Kokk, A. (2001) RE: ASN otsus EE-Nirgi. e-kiri, 02. jaanuar
- Kokk, A. (2000) Urmas Loit ja pretension. e-kiri, 12.juuli
- Loit, U. (2000)Kiri Aavo Kokale, 29.detsember
- Loit, U.(2002). Avaliku Sõna Nõukogu jätkab tööd. Sirp, 17.mai.
- MTÜ Avalik Sõna koosoleku protokoll 09.01.02
- MTÜ Avalik Sõna koosoleku protokoll 13.02.02

Kirjandus

- Alaküla, A.(2002). ASNi kriisist meedia katusorganisatsioonini. *Sirp*, 10. mai.
- Avaliku Sõna Nõukogu kodukord, <http://www.asn.org.ee/kodukord.html>, märts, 2005
- Avaliku Sõna Nõukogu kodulehekül. Kättesaadav http://asn.org.ee/asn_ajalugu.html, vaadatud 19. aprill 2006
- Bagerstam, E. (1997). Ajakirjandusvabadus demokraatlikus ühiskonnas. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Fairclough, N. (1989). „Critical discourse analysis in practice: description“, In: N. Fairclough (ed.). *Language and Power*. London: Longman, 109–139
- Harro, H. & A. Balcytiene (2005). Media Accountability Systems – An ecological Viewpoint. In: Richard Baerug (ed.). *The Baltic Media World*. Riga: Flera printing House, 25–31
- Harro, H. (1996). Ajakirjandusvabadusest kommunikatsioonivabaduse poole. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hõbemägi, P. (2006). *Vestlus meediaeetikast Eestis „Meediaetika“ loengukursuse raames*. Tartu Ülikool, ajakirjanduse osakond, 28. märts
- Kalmus, V. *Tekstianalüüsi kursuse materjalid*. Fairclough'i meetod, http://www.jrnl.ut.ee/MKUM/tekstianalyys/Fairclough_meetod.pdf, vaadatud 20.05.2006
- Lancasteri ülikooli lingvistika ja inglise keele õppetooli kodulehekül, kättesaadav <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/norman.htm>, vaadatud 23. märts 2006
- Lauk, E. (2002). Eesmärk pühendab abinõu ehk ajalehed sõnavabaduse kallal. *Kirjutatud ajalehele Sirp* mais 2002, avaldamata. Kättesaadav <http://asn.org.ee/valimik/ajalehed-kallal.html>, vaadatud 19. aprill 2006

- Laitila, T. (1995). Journalistic Codes of Ethics in Europe. In: *European Journal of Communication*, Vol. 10.
- McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Peeter Vihalemm jt (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Nordenstreng, K. (2003). Media ethics in Europe: In Search of Core values. In: Ottosen, Rune and Roksvold Thore (ed.). *Presseetisk front. Festskrift til Odd Raum*, Krisriansand, Il forlaget
- Quignard, M. (2005). A Collaborative model in dyadic problem-solving interaction. In: Franz H. Van Eemeren and Peter Houtlosser (ed.). *Argumentation in Practice*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 69–85
- Sandres, K. (2003). Thinking about ethics. *Ethics and Journalism*. London: SAGE Publication Ltd, 14–26
- (Simpson, J. (2000). *A Mad World, by Masters. Tales from a Traveller's Life*. London: Maxmillian.) (viidatud Sanders, 2003 kaudu)
- Titsher et al (2000). Two approaches to critical analysis. In: Titscher et al. (ed.). *Methods of text and discourse analysis*. London: SAGE. 144–170.
- Tonkiss, F. (1998). Analysing discourse. In: C.Searle (ed.). *Researching Society and Culture*. London: SAGE. 245–260.
- (Wodak, R. (1996). *Disorders of Discourse*, London: Longman) (viidatud Titscher et al, 2000 kaudu)